

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ХАРАКТЕРУ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ:
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ РАКУРСИ**

Виконала	студентка групи ГФ-313м Мегрелішвілі Марія Олексіївна
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Керівник	к. філол. н., доц. Г. А. Лещенко

Запоріжжя – 2024

Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет гуманітарний
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»
Ступінь вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 035 «Філологія»
Освітня програма (спеціалізація) 035.041 «Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
В.о. завідувача кафедри
доцент Н. М. Жукова
« ____ » грудня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Мегрелішвілі Марії Олексіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи: ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ:
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ РАКУРСИ.

керівник кваліфікаційної роботи Леценко Ганна Анатоліївна,
к. філол. н., доцент кафедри Іноземна філологія та переклад

затвержені наказом закладу вищої освіти від «09» грудня 2024 р. № 520

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: 16 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до проєкту (роботи): теоретичні та критичні праці
вітчизняних та зарубіжних дослідників (Б. Ажнюк, Ф. Бацевич,
О. Матузкова, К. Фокс, D. Boyle, J. Рахман, та ін.), вибірка ідіом на
позначення англійського національного характеру та їх еквівалентів
(аналогів) в українській мові з лексикографічних джерел, роман К. Ishiguro
«The Remains of the Day» та його український переклад.

4. ЗМІСТ розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити): 1) виявити ідіоми на позначення рис англійського національного характеру та з'ясувати способи їх передачі українською мовою; 2) проаналізувати лінгвокультурну інформацію роману К. Ішігуро «Залишок дня»; 3) з'ясувати адекватність відтворення лінгвокультурної інформації роману в українському перекладі.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): _____ *відсутній*

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
II	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
III	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		
Нормоконт роль	Лещенко Г. А., к. філол. н., доцент		

7. Дата видачі завдання «08» вересня 2024 року.

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	вересень 2024	виконано
2.	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу	вересень 2024	виконано
3.	Складання календарного плану кваліфікаційної роботи	вересень 2024	виконано
4.	Збирання матеріалу для написання розділів кваліфікаційної роботи	вересень – жовтень 2024	виконано
5.	Підготовка розділу 1	жовтень 2024	виконано
6.	Підготовка розділу 2 та 3	листопад 2024	виконано
7.	Написання вступу, загальних висновків та оформлення роботи	грудень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	1-10 грудня 2024	виконано
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи	10-12 грудня 2024	виконано
10.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2024	виконано

Студент _____

Мегрелішвілі М. О.

Керівник проекту (роботи) _____

Лещенко Г. А.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 135 с., 2 додатки, 58 джерел.

Об'єкт дослідження – англійський національний характер.

Мета роботи – полягає у з'ясуванні шляхів відтворення англійського національного характеру у художньому тексті у лінгвокультурному та перекладацькому ракурсах.

Методи дослідження – індукція і дедукція, аналіз і синтез, зіставний метод, методи концептуального дослідження, лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту, перекладацький аналіз, принцип історизму.

В першому розділі кваліфікаційної роботи окреслені параметри дослідження англійського національного характеру у художньому тексті, з'ясована сукупність рис, що визначають англійський національний характер, прослідковано його еволюцію. У другому розділі виявлені ідіоми, що відображають риси англійського національного характеру, здійснений пошук еквівалентних фразеологічних одиниць українською мовою. Третій розділ містить розгляд історичного роману К. Ішігуро «Залишок дня» у лінгвокультурному і перекладацькому ракурсах, а саме: з'ясовано характер головного героя роману, як представника англійської нації; виявлені особливості комунікативного стилю персонажів та їх відтворення мовою перекладу, виділені ідіоми з концептами Mind і Heart на позначення рис англійського національного характеру та наданий аналіз їх перекладу українською мовою. В результаті проведеного дослідження запропоновані можливі варіанти перекладу ідіом на позначення англійського національного характеру українською мовою. В додатках надано інформацію, що підтверджує апробацію результатів дослідження.

АНГЛІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР, КОМУНІКАТИВНИЙ СТИЛЬ, ІДІОМИ, ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНФОРМАЦІЯ, ПЕРЕКЛАД

ЗМІСТ

Завдання на роботу	
Реферат	
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ	10
1.1. Понятійно-категоріальний ряд дослідження	10
1.2. Англійській національний характер у лінгвокультурних рефлексіях.....	17
1.3. Методи та методика дослідження.....	25
РОЗДІЛ 2. ВІДБИТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ІДІОМАХ..	33
2.1. Мовні образи самотності	33
2.2. Специфіка англійської гречності	39
2.3. Відбиття англійського стоїцизму в ідіомах	45
2.4. Здоровий глузд та поміркованість: ідіоми та фрази.....	54
2.5. Відображення емоційності та песимізму в ідіомах.....	60
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНФОРМАЦІЯ РОМАНУ К. ІШГУРО «ЗАЛИШОК ДНЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	69
3.1. Дворецький Стівенс як втілення англійськості.....	69
3.2. Комунікативний стиль персонажів роману і особливості його відтворення мовою перекладу.....	85
3.3. Прояв англійського менталітету у мові досліджуваного роману...	97
ВИСНОВКИ.....	109
SUMMARY.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120
ДОДАТКИ.....	129
Додаток А. Тези доповіді на конференції.....	129
Додаток Б. Довідка редакції про прийняття статті до друку.....	135

ВСТУП

У сучасному відкритому глобалізованому світі англійська мова є одним із найважливіших інструментів, за допомогою яких відбувається міжкультурна комунікація. Її домінування, як мови науки та інформаційних технологій, міжнародної торгівлі, сфери розваг, вочевидь, буде посилюватись і в майбутньому. Адекватне розуміння наукових доробок (особливо соціо-гуманітарних наук), повідомлень у мас-медіа, художніх текстів, діалогу між людьми у соціальних мережах неможливе поза культурним контекстом. Англійська мова вирізняється величезною кількістю ідіоматичних висловів, в яких і проявляються національно-культурні особливості, те, що самі англійці називають «англійскостю» (Englishness).

Водночас з'ясування сенсу ідіом, що репрезентують риси англійського національного характеру – це лише один з аспектів його пізнання. Він розкривається, зокрема, у певних поведінкових патернах, у специфічному комунікативному стилі, у цінностях, що поділяють англійці. Художній текст виразно, часто перебільшено відтворює всі перелічені аспекти, тому його розгляд у лінгвокультурному ракурсі дозволить побачити англійський національний характер у цілісному вигляді. Обрання для аналізу історичного роману Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» зумовлено декількома факторами. По-перше, його художньою цінністю, майстерно виписаною автором вічною та водночас завжди актуальною проблемою – рефлексією людини похилого віку над прожитими роками та помилками, що були зроблені. По-друге, насиченістю роману лінгвокультурною інформацією – від міста події – старовинного маєтку Дарлінгтон-Голл, у якому відбуваються зустрічі історичних осіб і колоритних містечок Англії, якими головний герой дворецький Стівенс мандрує протягом шести днів, до професії, характеру головного героя і стилю комунікації персонажів. При цьому, глибшому розумінню специфіки англійського національного характеру сприятиме його розгляд крізь призму перекладу художнього твору.

Саме тому темою нашої роботи є відтворення англійського національного характеру у художньому тексті: лінгвокультурний та перекладацький ракурси.

Специфіку англійського національного характеру аналізували сучасні зарубіжні науковці, журналісти, письменники: Д. Бойл [40], Е. Майл і Д. Мілстед [43], Дж. Паксман [44], К. Фокс [38] та інші. Вітчизняні науковці – Б. Ажнюк [1], О. Галинська [8], І. Заваринська [11], Н. Павленко [31] та ін. зробили внесок у дослідження англійських фразеологізмів у лінгвокультурологічному аспекті. Зокрема, Р. Іванів [13], Д. Маркова [27], І. Пилипенко [32] запропонували аналіз фразеологізмів з концептом Heart на матеріалах англійської та інших мов. А. Приходько дослідив концепт у лінгвокультурному вимірі [33]. Різні аспекти взаємозв'язку культури та мови розглядалися як іноземними так і вітчизняними дослідниками – А. Вежбицькою [46], Н. Венжинович [25], О. Матузковою [28] та ін. Особливості міжкультурної комунікації розкривалися у роботах Ф. Бацевича [4], В. Манакіна [26] та ін. Питаннями стратегії і тактики перекладу, перекладацьких трансформацій займалися О. Богайчук [7], А. Козачук [16], Т. Ніколаєва [30], О. Селіванова [35] та ін. Проблема перекладу англійських ідіом відображена, зокрема, у роботах А. Алиєвой і Є. Костик [2], Ю. Ювковецької і І. Тонконог [39]. Однак багатогранність об'єкта дослідження, а також те, що мова – це живий феномен, що перебуває у постійному розвитку, свідчить – у цьому сегменті завжди залишатиметься місце для наукового пошуку.

Отже, **актуальність** обраної теми зумовлена необхідністю поглиблювати знання, що сприятимуть подальшому розвитку міжкультурної комунікації.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційну роботу виконано в межах ініціативної наукової теми кафедри іноземної філології та перекладу НУ «Запорізька політехніка» № 06124 «Лінгвосеміотичні

параметри міжкультурної комунікації». Тема роботи затверджена наказом № 520 від 9 грудня 2024.

Об'єктом дослідження є англійський національний характер.

Предметом дослідження є особливості відтворення англійського національного характеру у художньому тексті.

Мета полягає у з'ясуванні шляхів відтворення англійського національного характеру у художньому тексті у лінгвокультурному та перекладацькому ракурсах.

Мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретичні засади та обрати методи і методiku дослідження;
- виявити ідіоми на позначення рис англійського національного характеру та з'ясувати способи їх передачі українською мовою;
- проаналізувати лінгвокультурну інформацію роману К. Ішігуро «Залишок дня»;
- з'ясувати адекватність відтворення лінгвокультурної інформації роману в українському перекладі.

Матеріалом роботи є англійські, українські та англо-український фразеологічні словники, роман К. Ishiguro «The Remains of the Day» та його український переклад.

Методи дослідження. За допомогою *індукції і дедукції* буде сформовано висновки. *Аналіз і синтез* сприятимуть дослідженню англійського національного характеру як соціального феномену. *Принцип історизму* дозволить прослідкувати його еволюцію. За допомогою *зіставного методу* здійснюватиметься порівняння англійських і українських фразеологізмів. Використання *методів концептуального дослідження* сприятиме вивченню концептів «Heart» і «Mind». *Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту та перекладацький аналіз* застосовуватимуться при відтворенні англійського національного характеру у романі К. Ішігуро «Залишок дня».

Теоретичне значення роботи у тому, що виявлена лінгвокультурна інформація може бути корисною у дослідженнях зі зіставного мовознавства, міжкультурної комунікації, лінгвокультурології, етнопсихології, теорії перекладу.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів при розробці комунікативних стратегій, підвищенні культурної і мовної компетенцій учасників спілкування та перекладацькій практиці.

Апробація роботи. Результати дослідження були представлені на конференції НУ «Запорізька політехніка» «Тиждень науки-2024» на тему «Англійський національний характер: сучасні дослідження» (див. Додаток А). Стаття для збірника категорії Б «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» на тему «Лінгвокультурна інформація в англійських фразеологізмах з концептами HEART і MIND» прийнята до друку у номер 4 за 2024 (див. Додаток Б).

Структуру роботи зумовлено логікою науковою дослідження, його метою та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (58 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Окреслення теоретичних засад дослідження передбачає з'ясування ступеня розробки проблеми, визначення суті й змісту основних понять і категорій. Як відомо, соціо-гуманітарні науки відрізняються множинністю підходів до розуміння певних понять (різні наукові школи, вузьке і широке значення, авторська точка зору тощо), що викликає необхідність означити, яку саме дефініцію того або іншого поняття буде використано під час роботи. Деякі з тих понять, що ми будемо вживати є або загальноновизнаними, або наявні варіанти дефініцій не відрізняються за суттю, тому не потребують наведення додаткових аргументів щодо їх застосування (наприклад, мовна картина світу, лінгвокультурна інформація). Проте, інші (фразеологізм, ідіома, ментальність) – характеризуються різними підходами до тлумачення і саме на їх аналізі ми зупинимось трохи докладніше.

Надважливою складовою будь-якої наукової роботи, її основою є коректний підбір методів та методики дослідження. Хаотичне використання методів призводить до необґрунтованих висновків.

1.1. Понятійно-категоріальний ряд дослідження

З'ясування шляхів відтворення англійського національного характеру у художньому тексті (історичному романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня») вимагає висвітлення особливостей взаємозв'язку мови і культури, що сприятиме розумінню основних понять дослідження, таких як: мовна картина світу, фразеологізм, лінгвокультурна інформація, комунікативний стиль.

Зазначений взаємозв'язок є складним та комплексним питанням, який у різний спосіб вирішується дослідниками вже не одне століття. О. Матузкова,

узагальнюючи існуючі підходи, приходять до висновку, що мова трактується як:

- «1) основа культури, її фундамент, будівельний матеріал (В. Сокир; І. Фарман);
 - 2) продукт культури й умова її існування (К. Леві-Строс);
 - 3) компонент, важлива складова частина, природній субстрат культури (Вяч. Вс. Іванов; К. Леві-Строс; Н. Толстой);
 - 4) сховище, скарбниця культури (В. Гумбольдт; С. Тер-Мінасова);
 - 5) дзеркало, відбиття культури (В. Постовалова; С. Тер-Мінасова);
 - 6) передавач культури (В. Воробйов; В. Маслова);
 - 7) інструмент, знаряддя культури (В. Красних; Д. Мацумото)
- тощо» [28, с. 29-30].

При цьому дослідниця підкреслює важливість розуміння того, що «... мова не тільки визначається культурою, але й сама відіграє визначальну роль у конструюванні її простору і часу, а звідси забезпечує її самоідентичність» [28, с. 31].

В. Кононенко розглядає мову і культуру як взаємопов'язані складні системи. У підсистемі «мова-культура» він показує шість основних напрямів спільного аналізу, серед яких виділимо два важливих для розкриття нашої теми, а саме: «... усна народна творчість і художня література як провідні різновиди мистецької діяльності реалізуються в мові, в слові, які є не лише формою втілення творчого задуму митця, а й змістовим культурним компонентом; ... мова є одним із виявів культури; у смислових наповненнях слова, висловлення й тексту закладено історично-культурну складову, потенції подальшого руху національно-культурного процесу» [18, с. 7-8]. Науковець також відзначає відмінності мови і культури, зокрема неоднаковість логіко-поняттєвої бази, різну репрезентацію картин світу. «У мовному просторі відтворюється мовна картина світу, мистецтво використовує зображальні властивості, які й роблять картину світу справді картиною» [18, с. 8].

Отже, виходячи з наведених визначень, культура і мова, маючи багато спільного, не просто перебувають у постійній взаємодії, що призводить до їх взаємозбагачення. Вони цією взаємодією забезпечують власне існування і подальший розвиток. Прогрес культури відбивається на збагаченні мови і навпаки. Зазначену взаємодію можна прослідкувати у різних вимірах, наприклад, через поняття – мовна картина світу, фразеологізм, лінгвокультурна інформація, комунікативний стиль. Розглянемо ці поняття більш детально.

Мовна картина світу – це «... відбиті в категоріях (частково і в формах) ідіоетнічної мови уявлення певної національної лінгвокультурної спільноти про будову, елементи, процеси тощо дійсності. Цілісне відбиття конкретною мовою всього того, що існує в людині й навколо неї. Здійснюване засобами мовної номінації зображення людини, її внутрішнього світу, дійсності, природи тощо» [5].

Мовна картина світу є своєрідною єдністю універсального і унікального. Універсальність забезпечується тим, як люди – представники різних культур і носії різних мов за допомогою законів мислення пізнають оточуючий світ і себе (на буденному та теоретичному рівні). Унікальність у тому, у який спосіб вони фіксують свої знання і уявлення за допомогою мови, особливо на рівні буденної свідомості, якому суспільному феномену у певний історичний час надається перевага. Специфіка буття народу, його звичаї і традиції знаходять відображення у мовній картині світу.

Сутнісним елементом, який надає конкретній мовній картині світу неповторного колориту та національно-культурного забарвлення є фразеологічні одиниці. Вони є «ядром будь-якої мовної картини світу, ... оскільки саме вони вбирають в себе інформацію про історію, культуру, національну психологію народу» [17, с. 52].

О. Левченко зазначає, що «... фразеологічні одиниці відтворюють на відміну від лексичних, не картину світу, а її фрагменти, особливо актуальні для носіїв мови» [22, с. 28]. Оскільки фразеологізми часто виникають як

реакція на якісь явища соціальної реальності (історичні події, вчинки політичних діячів, звичаї, обряди тощо), важливі саме для цього народу у певний історичний проміжок часу, то зрозуміла і їх національно-культурна специфіка. Так, ідіома «*wear your heart on your sleeve*» (носити своє серце на рукаві), тобто «зробити свої почуття та думки очевидними для інших людей» [52, с. 185] не має ідентичного відповідника в українській мові, хоча ми можемо знайти близькі за значенням фразеологізми. У другому розділі ми розглянемо це більш докладно. *Oxford Dictionary of Idioms* пояснює походження цієї ідіоми наступним чином: «у середньовіччі був звичай для лицаря носити ім'я дами на рукаві під час турніру; пізніше цю фразу популяризував Шекспір в *Отелло*...» [57, с. 140]. У цьому випадку ми бачимо зафіксований в ідіомі звичай, властивий для англійського суспільства в певний історичний період. Саме суспільне явище, що породило певну фразеологічну одиницю давно відійшло в історію, але ідіома, що залишилась у мові (можливо не в сучасному живому спілкуванні, а в художній чи науковій літературі) стала транслятором національної культури.

Існує вузький та широкий підходи до розуміння сутності ідіоми / фразеологізму, а також наявність різної термінології у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві. Зокрема, Н. Негрич, яка досліджувала різні інтерпретації понять «ідіома» та «фразеологічна одиниця», пише: «... у вітчизняній лінгвістиці віддають перевагу термінам «фразеологічна одиниця», «фразеологізм» та «фразема», а в зарубіжній – «idiom», «collocation» або «set phrase»» [29, с. 79].

У словнику термінів міжкультурної комунікації фразеологізм визначається як «... лексично неподільне, стійке, цілісне за значенням сполучення слів, що відтворюється у мовленні й комунікації як модусах існування мови. Як правило, фразеологізм має форму словосполучення; у деяких концепціях до фразеологізму зараховують прислів'я, приповідки, приказки, що мають форму речень. Серед фразеологізмів виділяють

фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення, фразеологічні сполучення» [5].

Як зазначає Н. Комлик, у вітчизняному мовознавстві існує «вузький підхід», відповідно до класифікації В. Виноградова, ідіоми виділяють у складі фразеологічних зрощень, які існують поряд з фразеологічними єдностями та фразеологічними сполученнями, в той час як «... в працях британських та американських лінгвістів популярним є «широкий підхід»: до ідіом варто зараховувати не лише фразеологічні одиниці всіх типів, а й паремії, крилаті вислови, мовні кліше, сленгові фрази та цитати. Усі ці лексеми мають спільну рису – ідіоматичність, тобто значення виразу повністю не дорівнює сумі значень слів-компонентів» [17, с. 52-53].

Так, *Cambridge International Dictionary of Idioms* (2002) включає: традиційні ідіоми; ідіоматичні сполуки; порівняння та уподібнення; вигуки та приказки; кліше [52]. Зазначимо також, що те, що у одному англійському словнику подається як «*phrase*» або «*collocation*», в іншому може подаватись як «*idiom*».

В цій роботі, щоб не обмежувати свій пошук вузьким підходом, ідіоми будуть розглядатися у широкому сенсі. Адже англійський національний характер у мовленні проявляється не тільки в ідіомах у традиційному значенні цього слова, але і у вигуках, кліше та ін. К. Фокс називає це ключові фрази [38].

Ще одним суттєвим елементом взаємозв'язку мови і культури у контексті розкриття нашої теми є лінгвокультурна інформація. Вона визначається як «... значення і смисли одиниць мовного і паралінгвального кодів у міжкультурній комунікації, в яких зафіксована інформація щодо специфіки культури, у межах якої ця комунікація відбувається» [5]. Один з можливих напрямів виявлення лінгвокультурної інформації у художній літературі – це дослідження специфіки характеру персонажів твору, як представників певної нації і культури, що включає аналіз їх думок, мовлення, поведінки, з особливою увагою на ідіоми та комунікативний стиль.

Серед джерел лінгвокультурної інформації виділяють: звичаї, традиції, обряди, побут, Біблію, християнство, літературу, фольклор, міфологію, античну спадщину – тобто те, що впливає на розуміння символіки фразеологізмів [8, с. 4].

Вітчизняні науковці [1; 20; 22] дослідили ті параметри або рівні аналізу, за якими можна виявляти національно-культурну специфіку фразеологізму, в залежності від завдань наукової роботи. Розглянемо деякі з них. Так, згідно М. Кочергану національна специфіка «... найбільшою мірою виявляється у лексичному складі фразеологізмів, частотності певних тематичних груп слів, у варіативності фразем, їх багатозначності і системних (синонімічних і антонімічних) зв'язках» [20, с. 347].

Безперечно, найбільш очевидна – це особливість лексичного складу. Вона розкривається через вживання безеквівалентних слів і слів з національно-культурним семантичним компонентом; використання національних власних назв; використанні певних слів у співвідносних компаративних фразеологізмах і т.ін. [20, с. 342-343].

Перспективним параметром для виявлення національно-культурної специфіки фразеологізмів є гумор. «Способи створення комічного і його об'єкти свої у кожній мові, вони складають один із суттєвих аспектів національно-мовної характеристики фразеологічної системи» [1, с. 64]. Б. Ажнюк зазначає, що і в англійській і в українській мові фразеологізми з компонентом bread (хліб), далекі від гумору, натомість гумористично забарвлені фразеологізми, що відображають нюанси шлюбних / нешлюбних, сімейних, родинних стосунків [1, с. 64].

Зазначеними рівнями аналізу не вичерпується можливість дослідження лінгвокультурної інформації у фразеологізмах. Ми їх згадали в контексті нашої роботи через те, що лексичний рівень – є поширеною практикою наукового пошуку, а гумор, як одна з визначних рис «англійськості» має значний потенціал для виявлення національно-культурної складової саме в англійських фразеологізмах.

Одним із ключових елементів відтворення національно-культурної специфіки у романі К. Ішігуро «Залишок дня» є комунікативний стиль (стиль комунікації / стиль спілкування національний) персонажів. О. Антонов зазначає, що цей термін у лінгвістиці «... використовується для опису як реальної комунікативної взаємодії, так і персонажного мовлення» [3, с. 6].

Взагалі існують різні дефініції «комунікативного стилю» (стилю спілкування національного), де автори [5; 26] роблять наголос, на тому або іншому аспекті цього поняття, але, зазвичай підкреслюється культурна зумовленість і (або) етнічна складова цього явища.

Так, О. Матузкова, визначає комунікативний стиль (стиль комунікації) лінгвокультури «... як системи взаємопов'язаних, історично сформованих і зумовлених типом культури комунікативних домінант (стратегій, тактик, рис), які формуються характерними для кожної лінгвокультури особливостями використання вербальних і невербальних засобів» [28, с. 176].

Аналізуючи англійський комунікативний стиль, вона виділяє його домінанті риси, а саме: «... дистанційність, комунікативна недоторканність і неімпульсивність, опосередкованість, неоднозначність, недомовленість, некатегоричність, комунікативний песимізм, пріоритетність форми, орієнтованість на співрозмовника, на збереження особи» [28, с. 182].

При цьому авторка підкреслює, що англійський комунікативний стиль – це, перш за все, повага особистої автономії співрозмовника. «Ввічливість дистанціювання становить основу британської ввічливості, британської лінгвокультури взагалі і англійської, зокрема, де PRIVACY – право на збереження особистого простору – не просто цінність, а основний принцип життєдіяльності суспільства, важливий ідентифікаційний фактор національної та етнічної ідентичності» [28, с. 177]. Особливості англійського комунікативного стилю є проявом специфічних рис англійського національного характеру – індивідуалізму, надмірної ввічливості, лукавства та ін.

Таким чином, з'ясувавши суть й зміст основних понять нашої роботи, зазначимо наступне. «Ідіома» розглядається у широкому значенні, що включає у зміст цього поняття фразеологічні одиниці, паремії, крилаті вислови, кліше. Виявлення лінгвокультурної інформації обмежується з'ясуванням того, які риси англійського національного характеру проявляються через ідіоми, а також дослідженням характеру протагоніста роману Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» дворецького Стівенса, як представника англійської культури, що включає аналіз його думок, мовлення, поведінки, з особливою увагою на ідіоми та комунікативний стиль інших персонажів твору.

1.2. Англійській національний характер у лінгвокультурних рефлексіях

Національний характер та ментальність – важливі поняття етнопсихології, міжкультурної комунікації, соціології, соціальної філософії та інших соціо-гуманітарних дисциплін. Відповідно не бракує і визначень цих понять. При цьому, у деяких вітчизняних наукових роботах та у навчальних посібниках [19, с. 169; 10, с. 92] вказується, що поняття «національний характер» використовувалось мислителями переважно у Новий час, а – «ментальність» витіснило його у науковому дискурсі у ХХ столітті. Тому сучасні науковці частіше використовують саме «ментальність». Тобто, йдеться про один і той самий суспільний феномен, який позначається у різний спосіб.

Так, сучасна британська антропологиня К. Фокс у роботі «Спостерігаючи за англійцями», намагаючись з'ясувати «визначальні характеристики англійськості», хоча прямо не говорить, але, описуючи методологію свого дослідження, по суті уподібнює ці поняття [38, с. 572-573].

Треба зазначити, що є роботи, в яких «ментальність» і «національний характер» розглядають окремо, не ототожнюючи їх. Наприклад, *Філософський енциклопедичний словник* містить дві окремі статті «Ментальність» і «Національний характер» [37, с. 369; 37, с. 414]. У навчальному посібнику Т. Кириченко «Етнопсихологія» [15] є окремі глави, у яких розглядається ментальність і національний характер. Щоправда, в зазначених роботах, на наш погляд, не достатньо чітко прослідковується, що є спільного та специфічного у цих поняттях.

Наведемо визначення з *Філософського енциклопедичного словнику*:

«Ментальність (від. лат. mens (mentis) – спосіб мислення, склад душі) – характеристика специфіки сприйняття та тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, нації, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами... При усій багатоманітності тлумачень М. під нею здебільше розуміють стійкі структури духовного життя, які утворюють певний «рамковий формат» сприйняття світу і визначають той чи інший спосіб дії» [37, с. 369-370].

«Національний характер – сукупність психологічно-ментальних та поведінкових ознак, особливостей, притаманних певній етнонаціональній спільноті» [37, с. 414].

Виходячи з цього, ми можемо припустити, що ментальність – це певне сприйняття світу індивідом, а національний характер – те, як індивід діє відповідно до своєї ментальності. Проте, хоча у першому визначенні (ментальність) спочатку йде наголос на те як людина сприймає світ, але далі підкреслюється, що цей спосіб сприйняття світу визначає дії людини. Друга дефініція (національний характер) просто об'єднує і сприйняття, і поведінку. Як бачимо, ці визначення, по суті стосуються одного суспільного феномену.

Оскільки у нашій роботі будемо звертатися і до класичних уявлень про англійський національний характер, сформованих у XVIII-XIX століттях і до висновків сучасних науковців, тож будемо використовувати обидва терміни як синоніми.

Коли йдеться про англійський національний характер, то ще до ознайомлення зі спеціальними дослідженнями (етнографічними, історичними, соціологічними), ми маємо певні стереотипні уявлення щодо типової поведінки англійця, що сформовані класичною та сучасною літературою, кіномистецтвом, ЗМІ, спілкуванням у соціальних мережах. Зазвичай цей перелік характеристик такий. Англійці – це стримані, беземоційні, з сухуватим (інколи чорним) гумором люди, дещо консервативні у багатьох аспектах свого життя. Класична література підносить як ідеал поведінку «справжнього джентльмена» (щоб це не означало).

Чи справді це відповідає дійсності?

Треба зазначити, що цікавість до цього питання на філософському рівні з'являється з Нового часу, особливо епохи Просвітництва, тобто з періоду формування націй у Європі.

У XVIII ст. видатний мислитель І. Кант у контексті своїх естетичних досліджень, розмірковуючи над проблемою чуття прекрасного і піднесеного, торкається і особливостей національного характеру. Національний характер англійця він розкриває, порівнюючи з іншими європейськими націями – французами, іспанцями, німцями, італійцями, голландцями тощо. У роздумах І. Канта вимальовуються такі риси національного англійського характеру:

- холодність на початку знайомства;
- у дружбі – готовність на великі послуги;
- розумність і статечність;
- байдужість до думки інших;
- повага до жінки, визнання її авторитету у подружньому житті;
- стійкість, інколи до упертості;
- сміливість, рішучість, часто до зухвальства;
- може виглядати диваком, через те що не поступається своїм смаком на угоду іншим;

- почуття честі асоціюється з гордістю;
- у любові не дуже вибагливий [14, с. 263-266].

У XIX столітті А. де Токвіль виділяє певні типові риси англійців, порівнюючи їх, з одного боку, з американцями у роботі «Про демократію в Америці», з іншого боку, з французами або ірландцями у – «Подорожі до Англії та Ірландії».

При цьому А. де Токвіль підтверджує здогадки І. Канта, щодо байдужості англійця до думки інших, гордості, сміливості, стійкості. Зокрема, він зазначає, що англійця «... анітрохи не зворушує ні хвала, ні хула іноземців. Перед лицем усього світу він зберігає стриманість, повну зневаги та небажання взагалі про нього знати. Його погорда не потребує додаткового підживлення, будучи вкрай самодостатньою» [36].

У порівнянні з ірландцями виявляються такі риси як сміливість, холоднокривність та впертість: «Ірландець нестабільний, любить азарт і боротьбу. Англієць, навпаки, холоднокривно прораховує шанси, повільно наближається до небезпеки, але не відступає, поки не досягне успіху» [45, с. 141].

Розмірковуючи над проблемою релігії у Британії, А. де Токвіль порівнює англійців з французами і приходять до висновку, що англійці – люди з меншою пристрастю та уявою, але більш серйозні, тому більш сприятливі до релігійних ідей [45, с. 65].

Але найцікавіше, що А. де Токвіль не просто підмічає окремі риси, а виявляє основу англійського характеру: «Поміркувавши, я схилиюся до думки, що дух індивідуальності є основою англійського характеру. Об'єднання – це засіб, підказаний сенсом і необхідністю, щоб отримати речі, недосяжні ізольованими зусиллями. Але дух індивідуальності проникає з усіх боків; він повторюється в кожному аспекті речей» [45, с. 88]. І хоча в англійському тексті використовується слово «*individuality*», йдеться тут все ж таки не про якість, що виділяє людину серед інших і може проявлятися у одягу, манері спілкування і т. ін., а саме про індивідуалізм як певний

моральний принцип, що змушує людину оберігати своє приватне життя і піклуватися передусім про власні інтереси.

Образ англійця, який зображує І. Кант, а пізніше А. де Токвіль являє собою погляд зі сторони представників іншої культури. Це не були спеціальні наукові системні дослідження, що спирались на обрану методологію, із залученням, наприклад, соціологічних опитувань. Це більш схоже на розмірковування, як у випадку з І. Кантом, або спостереження, на основі власного досвіду, як у випадку з А. де Токвілем, при цьому, доволі точні. Ми можемо побачити схожі уявлення про англійський характер, які зустрічаються в англійській художній літературі того періоду. Наприклад, образ містера Дарсі з роману Д. Остін «Гордість і упередження» – по перших дев'яти із десяти рис, про які говорив І. Кант, характер головного героя співпадає. Зрозуміло, що художня література – це не реальне життя, але вона його відображає, підсилює, робить більш контрастним, тобто показує певний ідеал, до якого так чи інакше прагнуть.

Проте, чи повністю відповідає цей образ сучасності? За період з ХІХ століття і до сьогодні відбулися дві Світові війни, розпад Британської імперії, становлення інформаційного суспільства, продовжують посилюватись процеси глобалізації з її взаємовпливом культур та розмиванням національної ідентичності – все це так чи інакше могло позначитись на англійській ментальності. Принаймні на інтенсивності прояву тієї чи іншої риси характеру. Так, О. Гіберто, розмірковуючи про характер сучасних британців, звертається до результатів опитувань Gallup у 2012 році, і зазначає що вони (британці) більш емоційні, ніж це традиційно уявляють іноземці. «Жорстка верхня губа» (stiff upper lip), як форма прояву екстремального стоїцизму, вже не є модною, хоча «... у британцях є чарівний стоїцизм, від затертої британської мантри «зберігай спокій і продовжуй» до палкої віри в те, що чашка чаю – єдина прийнятна реакція на кризу» [42].

Дослідженню особливостей англійського національного характеру приділяють значну увагу сучасні зарубіжні науковці, журналісти,

письменники, серед яких, зокрема, Д. Бойл [40], Е. Майл і Д. Мілстед [43], Дж. Паксман [44], К. Фокс [38] та інші. Цікавість до цієї теми – це не тільки намагання пояснити іноземцям культурну специфіку англійців, при чому часто це робиться з самоіронією, що вже виділяє англійських дослідників, але й спроби самим розібратися з власною ідентичністю. Так, Дж. Паксман, зазначає, що під час Другої Світової війни та одразу після неї «... це останній раз на нашій пам'яті, коли англійці мали чітке і позитивне уявлення про себе» [44, с. 2]. К. Фокс, у свою чергу, на закиди про втрату англійської ідентичності, стверджує «... досліджуючи різні аспекти англійської культури та соціальної поведінки – в пабах, на кінних перегонах, в крамницях, в нічних клубах, в потягах та на вулицях, – я переконалася, що все-таки «англійськість» існує, а балачки про її загибель – явно передчасні» [38, с. 22].

Намагаючись зрозуміти, з чого складається «англійськість» К. Фокс виділяє:

- ядро англійського характеру – «соціальна не-дужість» (труднощі з соціалізацією);
- рефлексии – гумор, поміркованість, лукавство;
- світогляд – емпіризм, песимізм ослака Іа, класова зацикленість;
- цінності – чесна гра, гречність, скромність [38, с. 572-587].

Докладно аналізуючи кожну зазначену рису англійського характеру, К. Фокс пояснює специфіку цих якостей, так би мовити, в англійському варіанті, адже якщо просто поглянути на список, то вони властиві й іншим національностям. Так, «соціальна не-дужість» породжує почуття незручності при соціальному контакті, наслідком чого є або надмірна ввічливість або грубість і, навіть, агресивність [38, с. 574-575]. Як ми з'ясували вище, у А. де Токвіля основою досліджуваного характеру є індивідуалізм. І хоча індивідуалізм і труднощі з соціалізацією це не зовсім одне і те саме, проте, вони певним чином взаємозумовлені. Так, одним із симптомів соціальної не-дужості К. Фокс називає «нездорову любов до приватності» [38, с. 574].

Розкриваючи особливість рефлексів, дослідниця зазначає, що гумор є скрізь і завжди у повсякденному житті та у культурі, проявляється у різних формах: іронія, гра слів, сатира і т.ін. Поміркованість включає цілий спектр почуттів та поведінкових патернів – нелюбовь до крайнощів і любов до компромісів, зосередженість на сфері приватного. Лукавство – це небажання своєю прямою когось образити чи засоромити [38, с. 575-579].

Пояснюючи світогляд англійців, К. Фокс, вказує, що емпіризм – це цілий комплекс рис, до яких належать, зокрема, нелюбов до теоретизування і любов до фактів і здорового глузду. Песимізм ослака Іа – хронічний, але дуже своєрідний, адже справжній відчай не можна демонструвати, у скарзі повинна бути певна дотепність, іронія. Класова зацикленість присутня, але непряма, не прописана, заперечується самим англійцями [38, с. 579-581].

Вельми своєрідними є цінності. Точніше не цінності самі по-собі, а те як їх уявляють англійці. Так, К. Фокс підкреслює, що чесна гра як певний ідеал і принцип поведінки проявляється скрізь – і в спорті, і в правилах етикету, недотримання цього принципу збурює гнів більше, ніж інші гріхи. Гречність – це перш за все турбота, щоб не порушити чужі кордони приватності, суть її зводиться до дотримання правил. Скромність іронічна. Вона також має певні правила – це заборона на хизування і самовихваляння і заохочування самознецінення та самовисміювання [38, с. 582-585].

Крім безпосередньо аналізу англійської ментальності, К. Фокс наводить приклади того, як «соціальна не-дужість», рефлекси, світогляд, цінності проявляються через мову. Вона згадує ключові фрази, серед яких є також і ідіоми, що можуть бути маркером певної риси характеру. Зокрема, відображенням труднощів з соціалізацією є: «Дім для англійця – фортеця»; «Чудовий день, еге ж?»; «Ей, чого витріщився?»; «Не пхай носа, куди не просять»; «Не люблю втручатись, але...» [38, с. 575]. Зрозуміло, що це є абстрактна модель, яка набуває конкретизації у контексті. Характер людини – єдине ціле, тому інколи ідіома, що є віддзеркаленням однієї з рис характеру

може позначати іншу. У наступних розділах, де будуть проаналізовані ідіоми та художній текст, ми це розглянемо більш детально.

Британська Рада у 2014 році зробила звіт «Як нас бачать інші. Культура, привабливість та м'яка сила» [41], у якому були узагальнені результати опитування серед молодих британців, щодо того, які, на їх думку, найбільш привабливі та найменш привабливі риси британського характеру і таке саме опитування серед іноземців у п'яти країнах (Китай, Індія, Бразилія, Німеччина, США). «Дослідження, проведене за замовленням Ipsos MORI Channel 4 у 2012 році, показало, що 44% молодих британців (15-34 років) самі вважають «гарне почуття гумору» однією з найкращих характеристик британців загалом, за ним слідує «дружелюбні» – 38%, «працьовиті» – 32%» [41, с. 20]. Серед найменш привабливих характеристик британці визначили такі: «забагато п'ють» – 49%, «незнання інших культур» – 28%, «занадто багато скаржаться» – 26%, «ліниві» – 26%» [41, с. 20-21].

Іноземці вищезазначених країн дивляться на британців дещо по-іншому. Британці сприймаються «... як доброзичливі та хваляться за почуття гумору, але перш за все цінуються за їхню ввічливість і хороші манери. Їх також високо цінують з точки зору їх освіти та навичок, а також поваги до верховенства права» [41, с. 21]. Серед негативних характеристик домінують уявлення, що британці «забагато п'ють» (27% респондентів) і мають «погані харчові звички» (23% респондентів). При цьому «... приблизно кожен п'ятий міжнародний респондент визначає культурне невігластво, націоналістичні тенденції та нетерпимість серед трьох найгірших характеристик людей з Великобританії» [41, с. 21].

Також автори звіту підкреслюють, що на сприйняття іноземців впливає досвід перебування в Британії – ті, хто там був, менш негативно ставляться до непривабливих характеристик британців [41, с. 22].

Зазначимо, що у звіті йдеться загалом про британців, але наведена інформація, звісно, стосується і англійців. Як бачимо, оцінка респондентів, співпадає у деяких аспектах і з іншими дослідженнями. Наприклад, К. Фокс

говорить про песимізм ослака Ia, почуття гумору, надмірну ввічливість – і у дослідженні молоді британці відмічають почуття гумору, дружелюбність, скарги, а іноземці – почуття гумору, доброзичливість, ввічливість, гарні манери.

Отже, поняття «національний характер» і «ментальність» у нашому дослідженні вживаються як синоніми. Сучасні дослідження англійського національного характеру показують, що відбулись певні зміни як в уявленнях іноземців, так і в уявленнях про себе самих англійців. Найбільш виразні риси: індивідуалізм, охорона власної приватності і небажання порушити чужу; почуття гумору, що відзначають і власне британці і іноземці; надмірна ввічливість і стриманість. Щодо цієї останньої риси, треба уточнити, що хоча вона залишилась, але англійці стали більш емоційними, проявляють песимізм (на думку самих британців, вони занадто багато скаржаться).

1.3. Методи та методика дослідження

Специфіка об'єкту та предмету дослідження зумовлює комплексне застосування загальнонаукових та спеціальних (лінгвістичних) методів.

Основними *загальнонауковими методами* нашого дослідження є індукція і дедукція, аналіз і синтез.

Індукція – це рух думки від окремого до загального, від аналізу окремих фактів, до формулювання загального висновку. Дедукція – це рух думки від загального положення до окремих висновків. Зазвичай у науковому дослідженні ці методи застосовують у парі. За їх допомогою можна дійти як проміжного висновку (наприклад, висновки до розділів кваліфікаційної роботи), так і загального.

Аналіз – це уявне (або фактичне) розкладання об'єкта на складові елементи з метою вивчення цих елементів, а синтез – їх об'єднання. Це пара

загальнонаукових методів, без якої важко уявити дослідження соціального феномену (у нашому випадку – англійського національного характеру).

Якщо зазначенні загальнонаукові методи є широковідомими, такими, що застосовуються у науковому пізнанні протягом століть, їх дефініції є загальноновизнаними і не потребують наведення додаткових аргументів щодо коректності їх використання, то лінгвістичні методи, якими ми будемо послуговуватись, вимагають більш детального розгляду.

Основними *лінгвістичними методами* роботи є зіставний метод та методи дослідження концептів, лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту та аналіз перекладу.

«Зіставний метод – сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис» [20, с.77]. Цей метод буде застосовано, по-перше, при дослідженні англійських ідіом за допомогою словників на позначення рис англійського національного характеру та порівняння їх з українськими фразеологізмами, з'ясуванні співпадіння, часткової схожості, або несхожості сенсів. По-друге, аналіз комунікативного стилю персонажів художнього твору та досліджуваних ідіом у тексті роману мовою оригіналу та мовою перекладу також передбачає зіставлення.

Одним з найбільш складних і дискусивних питань у сучасній лінгвометодології є питання про методи дослідження концептів. По-перше, існують різні підходи до визначення поняття «концепт». А. Приходько, підкреслюючи неоднозначність та суперечливість його витлумачення, аналізує різні дефініційні моделі концепту («концепт ≡ епістемічне утворення», «концепт ≡ (психо)ментальне утворення», «концепт ≡ (етно)культурне утворення», «концепт ≡ (прагма)регулятивне утворення», «концепт ≡ аксіологічне утворення»), а також вузьке і широке розуміння концепту як лінгвоментального утворення [33]. Він дотримується точки зору, що концепт «... ментальний феномен, у якому поняттєве начало, проходячи через сито етнопсихологічної оцінки, органічно сполучується з

лінгвокультурним ...» [34, с. 421]. По-друге, дослідження концептів не обмежується якимось одним методом, а може передбачати застосування різних, серед яких, зокрема: «... концептуальний аналіз, дефініційний аналіз як шлях виявлення понятійного субстрату концепту, компонентний аналіз як опис структурної організації значення номінативної лексеми концепту, етимологічний аналіз як відображення внутрішньої форми лексеми – імені концепту, побудова синонімічного ряду, методика фреймового моделювання, застосування інструментарію теорії когнітивної метафори» [12, с. 103]. Або ж науковці, залежно від мети роботи обирають певну сукупність методів дослідження концепту [12]. У нашому дослідженні будемо звертатися до словникових дефініцій з метою з'ясувати наявні значення концептів «Heart» і «Mind», а також, де можливо встановити етимологію фразеологічних одиниць.

Щодо лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту, то орієнтуємось на визначення запропоноване Т. Беценко. «Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту полягає у виявленні різнорівневих мовних одиниць, що безпосередньо вказують на народномовне, лінгвоетнічне, країнознавче середовище / джерело, слугують засобами позначення етнічної дійсності, мають чітко виражене національне забарвлення, орієнтують на етноідентифікацію відтворюваних реалій, слугують маркерами національної картини світу; у встановленні культурної (народознавчої) семантики різнорівневих лінгвоодиниць та їх співвіднесеності з певним етносом; у з'ясуванні народознавчого характеру повідомлюваної в тексті інформації; у пошуку та описові особливостей реалізації в тексті ментальності мовця / автора» [6, с.18]. Дослідниця виділяє мету, завдання, об'єкт, предмет та алгоритм лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту [6]. Це всебічне пояснення того, що слід зробити, застосовуючи до вивчення тексту зазначений аналіз. Оскільки ми досліджуємо не всю лінгвокультурну інформацію роману К. Ішігуро, а лише один з її аспектів – англійський національний характер, то у відповідності до

мети та завдань нашої роботи і будуть використані певні елементи цього аналізу. Так, наприклад, у тексті роману увага буде зосереджена на характері головного героя, комунікативному стилі персонажів та фразеологічних одиницях на позначення рис англійського національного характеру.

Аналіз перекладу – це зіставлення за визначеними критеріями мови оригіналу та мови перекладу. На думку Г. Лещенко цей аналіз має комплексний характер, що містить: функціонально-семантичне дослідження тексту оригіналу, спрямоване на виявлення та збереження при перекладі ідейно-художньої специфіки твору; дослідження співвідношення форми та змісту у вихідному та цільовому текстах; естетичне враження від прочитання твору оригіналу та перекладу; виявлення стратегічної домінанти перекладача [23]. В аспекті нашої роботи важливо наскільки перекладач зміг передати зміст і форму лінгвокультурної інформації досліджуваного роману. При цьому, аналіз ідіом, що віддзеркалюють риси національного характеру також передбачає з'ясування способів їх перекладу українською мовою. У роботах вітчизняних науковців [2; 9; 39] розглянуті складнощі та типові способи перекладу ідіом. Досліджуючи англійські ідіоми і наявність чи відсутність еквівалентних (аналогічних) фразеологічних одиниць в українській мові, ми будемо спиратися на поняття: фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, калькування, описовий переклад, контекстуальна заміна. Це основні способи, але у мові перекладу можливі трансформації, що включають навіть вилучення ідіоми.

Основним методологічним принципом дослідження було обрано *принцип історизму*. «Історизм – принцип, концепція розгляду явищ, згідно з якими останні виникають, змінюються (розвиваються) впродовж їхнього існування та зумовлені всією сукупністю своїх попередніх трансформацій» [37, с. 253]. Суспільство – це складна динамічна система, що постійно еволюціонує. Відтак суспільні явища (наприклад, англійський національний характер) – не є чимось застиглим і повністю визначеним, як і знання про ці явища. Необхідність застосування цього принципу у дослідженні викликана

помітною еволюцією самого феномену, проте, у романі К. Ішігуро «Залишок дня», де дії відбуваються у 1956 році з пригадуванням подій 20-х – 30-х років ХХ століття ми бачимо головного героя як втілення, так би мовити, класичної англійскості. Саме тому у роботі розглядаються як класичні уявлення про англійський національний характер, так і сучасне його розуміння.

Методика дослідження передбачає виділення чіткої послідовності при застосування зазначених методів.

Перший етап дослідження.

На цьому етапі відбувається накопичення інформації з теоретичних джерел, її опрацювання з метою з'ясування ступеня розробки проблеми, визначення основних понять дослідження. Робота з сучасними науковими монографіями, статтями, навчальними посібниками, а також із філософськими джерелами, філософським словником та словником термінів міжкультурної комунікації відбувається одразу у декількох напрямках. Так, спираючись на принцип історизму, ми прослідковуємо еволюцію уявлень про англійський національний характер. Послуговуючись методами аналізу і синтезу досліджуємо англійський національний характер як соціальний феномен, спочатку вивчаючи окремі його риси, а потім об'єднуючи їх в єдине ціле. Для виділення з масиву інформації суттєвих для нашого дослідження теоретичних положень, виявлення закономірностей та отримання висновків використовується індукція і дедукція.

Другий етап дослідження.

На цьому етапі відбувається збір фактичного матеріалу (ідіом, що стосуються англійського національного характеру) передусім з англійських словників, а також, англо-українського та українського фразеологічних словників.

При цьому використовується деяка виокремлена на першому етапі теоретична інформація, зокрема, щодо рис англійського національного

характеру, а також ключових фраз та ідіом, виділених дослідниками раніше, які можуть характеризувати англійський національний характер.

При відборі фразеологічних одиниць звертатиметься увага на наступне:

1. Серед ідіом на позначення англійського національного характеру небагато таких, що мають у лексичному складі власні назви і безеквівалентні слова. Як вже зазначалося – це найбільш очевидний спосіб виявлення лінгвокультурної інформації. Тому будемо звертати увагу, по-можливості, на етимологію і на внутрішню форму фразеологізму. Найбільшу цікавість у контексті нашої роботи представляють ідіоми, які у словниках позначені як британські, або вживані переважно у Великій Британії. На жаль, не у всіх довідкових виданнях є позначення походження тієї чи іншої ідіоми. У деяких випадках встановити першоджерело неможливо.

2. Для розгляду обираються ті ідіоми, які, на наш погляд, будуть стосуватися: 1) прояву певних рис англійського національного характеру; 2) ті, які є його протилежністю. Адже деякі фразеологічні одиниці, які демонструють протилежні риси англійської ментальності, наприклад, нерішучість, боягузтво, очевидну для всіх емоційність і т. ін. можуть вживатись як порада близькій людині поводити себе інакше. Оскільки британці дуже охороняють свою приватну сферу і цінують її у інших, малоймовірно, що вони будуть давати такі поради малознайомим людям.

3. Ми розглядатимемо фразеологічні одиниці з різними типами міжмовних співвідношень, але найбільш цінними у контексті нашого дослідження є безеквівалентні, або частково еквівалентні фразеологізми. Погоджуємось з думкою Б. Ажнюка: «... чим вищий ступінь семантичної еквівалентності ... фразеологізмів, тим меншу цінність являють вони для вивчення національної специфіки, яка полягає саме у відмінності, а не тотожності лінгвокраїнознавчої характеристики» [1, с. 11].

4. Проаналізуємо фразеологічні одиниці на позначення англійського національного характеру з концептами «Heart» і «Mind» (у переносному

значенні – емоційне та раціональне), що на нашу думку, допоможе виявленню певної його специфіки та суперечності.

Далі відібрані ідіоми будуть розглянуті з точки зору можливих способів їх перекладу українською мовою.

Під час аналізу обраних фразеологічних одиниць, будемо використовувати зіставний метод. Застосування методів концептуального дослідження сприятиме вивченню концептів «Heart» і «Mind». Для формулювання висновків використовується на цьому етапі індуктивний та дедуктивний методи.

Третій етап дослідження.

На цьому етапі для роботи з романом К. Ішігуро «Залишок дня» на основі отриманих даних з теоретичної (перший етап дослідження) і дослідницької частини (другий етап дослідження) ми застосуємо лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. Зокрема, знаючи риси англійського національного характеру, зможемо виділити їх у головного героя, дворецького Стівенса, надаючи конкретні ілюстрації. Володіючи інформацією про особливості англійського комунікативного стилю, проаналізуємо його у персонажів роману. Знання ідіом і фраз з концептами «Heart» і «Mind» на позначення рис англійського національного характеру допоможе їх виокремленню у романі. Водночас, застосовуючи перекладацький аналіз з'ясуємо адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у тексті на прикладі комунікативного стилю та досліджуваних ідіом.

Отже, специфіка об'єкту та предмету дослідження зумовлює комплексне застосування загальнонаукових (індукція і дедукція, аналіз і синтез) та спеціальних (лінгвістичних) методів (зіставний та методи дослідження концептів, лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту та перекладацький аналіз). Основним методологічним принципом є принцип історизму. Методика дослідження складається з трьох етапів; на кожному етапі, відповідно до завдань дослідження використовується свій комплекс

методів; кожен етап передбачає висновки зроблені за допомогою індукції та дедукції.

Таким чином, можемо зазначити наступне:

1) «ідіома» розглядається у нашій роботі у широкому значенні, що включає у зміст цього поняття фразеологічні одиниці, паремії, крилаті вислови, кліше;

2) виявлення лінгвокультурної інформації обмежується з'ясуванням того, які риси англійського національного характеру проявляються через ідіоми, а також дослідженням характеру протагоніста роману Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» дворецького Стівенса, як представника англійської культури, що включає аналіз його думок, мовлення, поведінки, з особливою увагою на ідіоми та комунікативний стиль інших персонажів твору;

3) поняття «національний характер» і «ментальність» у нашому дослідженні вживаються як синоніми;

4) сучасні наукові розвідки англійського національного характеру, показують, що відбулись певні зміни як в уявленнях іноземців, так і в уявленнях про себе самих англійців. Найбільш виразні риси: індивідуалізм, охорона власної приватності і небажання порушити чужу; почуття гумору, що відзначають і власне британці і іноземці; надмірна ввічливість і стриманість. Щодо цієї останньої риси, треба уточнити, що хоча вона залишилась, але англійці стали більш емоційними, проявляють песимізм (на думку самих британців, вони занадто багато скаржаться).

5) методологія передбачає використання загальнонаукових методів: індукції і дедукції, аналізу і синтезу; спеціальних (лінгвістичних) методів: зіставного методу та методів дослідження концептів, а також лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту та перекладацького аналізу. Основним методологічним принципом є принцип історизму. Методика дослідження складається з трьох етапів; на кожному етапі, відповідно до завдань дослідження використовується свій комплекс методів; кожен етап передбачає висновки зроблені за допомогою індукції та дедукції.

РОЗДІЛ 2

ВІДБИТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ІДІОМАХ

Аналіз ідіом та фраз, що репрезентують риси англійського національного характеру передбачає послідовність дій: з'ясувати, яка ідіома є відображенням певної риси характеру (у тому числі ідіоми з компонентами *Heart і Mind*); підібрати український аналог фразеологічної одиниці або, у разі його відсутності, запропонувати можливий переклад. Зрозуміло, що залежно від тексту та контексту переклад може відрізнятися. Крім того, деякі ідіоми можуть відображати залежно від ситуації (контексту) різні риси характеру або одночасно дві, наприклад, індивідуалізм і стриманість, або стриманість і стійкість, або стійкість і сміливість тощо. У розділі ми будемо розглядати в основному ідіоми, а також у незначній кількості фрази (у словнику *Cambridge Dictionary* позначені як *phrase*) та словосполучення (у словнику *Cambridge Dictionary* позначені як *collocation*). Крім того, ми проаналізуємо засоби передачі ідіоматичних виразів мовою перекладу.

2.1. Мовні образи самотності

Як зазначалося у Розділі 1, А. де Токвіль ще у XIX столітті підкреслював індивідуалізм як основу англійського національного характеру [45, с. 88]. Загалом індивідуалізм це «... моральний принцип, що ґрунтується на визначенні пріоритетності автономії і прав особистості» [37, с. 239]. Традиційно індивідуалізм протиставляють колективізму, при цьому підкреслюється важливість дотримання прав і свобод особистості, інколи навіть на шкоду суспільним інтересам. Він проявляється у різних аспектах життєдіяльності, але цікавість для нас представляють наступні: фізичне та емоційне тримання дистанції між людьми, охорона власної і чужої приватності (тут мається на увазі не приватна власність, а саме приватність

як сукупність особистих думок, емоцій, почуттів, тобто внутрішній світ особистості – у якій немає доступу у сторонніх осіб); надзвичайна ввічливість і стриманість, що маскують справжні емоції. Навіть наявність різноманітних клубів і товариств парадоксальним чином підкреслює індивідуалізм англійців: «Членство в клубі забезпечує їм людське тепло, підтримку, зв'язок, товариство та групову ідентичність – і все це з тією самою англійською гарантією, що, якщо вони зустрінуться поза межами своїх клубних зборів, ніхто з членів клубу не повинен втручатися в життя інших, або навіть визнавати існування інших» [43, с. 21]. При цьому дослідники англійського національного характеру [38; 43] як відображення індивідуалізму і соціальної не-дужості (у термінах К. Фокс) наводять переконання, що втілено у ідіомі «*An Englishman's home is his castle*», тобто англійці повинні контролювати те, що відбувається у них вдома і ніхто інший не повинен вказувати їм, що там робити [51].

Не дивно, що в англійській мові сформувалась значна кількість ідіом, що підкреслюють необхідність збереження таємниці або є відображенням самотності чи бажання усамітнітися, чи зберегти приватність. Розглянемо деякі з них.

Ідіоми, що відображають необхідність збереження таємниць, а також способи їх збереження мовою перекладу:

- *between you, me, and the gatepost* (між тобою, мною і стовпом воріт) також *between you, me, and the bedpost* – вираз, який вживається для того, щоб сказати комусь, що те, що ви збираєтеся сказати, слід тримати в таємниці [51]. Можлива заміна українським аналогом: *між нами кажучи*.

- *behind closed doors* (за зачиненими дверима) – мається на увазі щось приховано або в таємниці від громадськості, або щось відбувається без глядачів чи натовпу, що спостерігає [51]. В українській мові дослівний переклад (калькування) – *за зачиненими дверима*.

- *behind the scenes (за лаштунками)* – поза увагою громадськості; приватно [53]. В українському перекладі застосовується калькування: *за лаштунками*.
- *on the quiet (у тиші)* – тобто таємно [51]. Українською зазвичай передається нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *таємно*.
- *in the strictest confidence (в умовах суворої конфіденційності)* – тобто надаючи людині інформацію у найсуворішій таємниці, ви очікуєте, що це не буде передано комусь іншому [51]. Українські варіанти перекладу: калькування – *суворо (строго) конфіденційно*; контекстуальна заміна – *цілком таємно*.
- *my lips are sealed (мої вуста запечатані)* – кажуть, коли обіцяють зберегти таємницю [51]. Український фразеологізм: *ні (ані) пари з вуст (з рота)* – одне зі значень – не розголошувати, не розказувати, утаювати [50, с. 140]. Спосіб перекладу – еквівалентний, оскільки в українській мові є адекватний фразеологічний зворот.
- *off the record (не для запису)* – тобто людина не хоче, щоб стало публічно відомо, те, про що вона говорить [51]. В українській мові на побутовому рівні, часто у журналістському середовищі використовують без перекладу: *off the record*, інколи пропускаючи артикль. При письмовому перекладі можливі різні способи: калькування – *не для запису*; контекстуальна заміна – *не для протоколу*; нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *неофіційно*, що означає, що людина поділилась якоюсь інформацією, проте, не згодна підтвердити її публічно чи офіційно.
- *under wraps (під обгорткою)* – таємно [51]. В українському варіанті використовується або контекстуальна заміна – *під прикриттям (чогоось)*, або нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *таємно; у таємниці*.
- *keep your mouth shut (тримати рота на замку)* – означає не говорити про щось [51]. В українській мові є фразеологізм – *тримати*

(держати) *язика за зубами* – і немало різновидів цього фразеологізму, які можна застосовувати залежно від контексту: *держати язик на прив'язі*; *тримати язик на припоні*; *держати язика на зашморзі*; *тримати язик на заціпці* [50, с. 722]. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *keep/hold your cards close to your chest* (*тримати свої карти близько до грудей*) – означає тримати свої наміри в таємниці [51]. В українському перекладі можна застосувати калькування або – фразеологізм із запереченням *не розкривати карти*.

- *keep a lid on* (*тримати кришку на*) – одне зі значень – тримати щось у таємниці, щоб не стало відомим [56]. Українською зазвичай передається нейтральним відповідником зі збереженням сенсу – *приховувати*.

У деяких випадках тримання таємниці набуває зловісного відтінку:

- *dead men tell no tales* (*мерці не розповідають казки*) – тобто померлі не можуть розголошувати таємниці [51]. Способи перекладу залежно від контексту: калькування, описовий переклад.

- *like a thief in the night* (*як злодій вночі*) – означає таємно або несподівано і непомітно [51]. Способи перекладу залежно від контексту: калькування, описовий переклад.

Незручні (ганебні) таємниці, намагання тримати мовчанку у непристойний спосіб відображено у таких ідіомах:

- *behind someone's back* (*за чиясь спиною*) – означає, робити щось без відома певних людей (у них за спиною), у несправедливий спосіб [51]. Спосіб перекладу еквівалентний, оскільки є український фразеологізм *за спиною* – одне зі значень – таємно від кого-небудь [50, с. 679].

- *skeleton in the/(one's) cupboard* (*скелет у/(чийсь) шафі*) – незручна або ганебна таємниця [58]. В українській мові можливе або калькування або описовий переклад.

- *sweep something under the carpet* (замітати щось під килим) – приховувати проблему або намагатися тримати її в таємниці замість того, щоб мати з нею справу [51]. Може застосовуватися калькування або нейтральний відповідник *замовчувати*.

- *throw/put someone off the scent* (збити когось зі сліду) – надати комусь неправдиву або заплутану інформацію, щоб запобігти виявленню чогось [51]. Фразеологічний еквівалент: *замітати / замести сліди* – знищувати, приховувати все, що може викривати таємні або несхвальні дії, вчинки [50, с. 248].

Фізично чи емоційно перебувати на одинці (бути зануреним свої думки, не звертати увагу на інших):

- *in a world of your own* (у власному світі) також *in another world* (у іншому світі) – думати про власні справи та ідеї, не звертаючи особливої уваги на те, що відбувається навколо [51]. Варіантом українського перекладу є калькування – *у власному світі*. Словосполучення «*in another world*» контекстуально замінюється на «*мрії / фантазії*» в мові перекладу.

- *keep (herself) to herself* (тримати себе при собі) – проводити багато часу на самоті, мало спілкуючись з іншими людьми [51]. Українською зазвичай передається нейтральним відповідником зі збереженням сенсу – *перебувати на самоті*.

- *keep your distance* (тримати дистанцію) – уникати наближення до когось (чогось) або уникати надто дружніх стосунків з людьми [51]. Може бути також проявом стриманості. Спосіб перекладу – еквівалентна заміна, адже є український фразеологізм – *тримати (держати) на (певній) відстані (віддалі) кого*, тобто не допускати близьких стосунків або взагалі не спілкуватися [50, с. 721].

- *keep (someone or something) back* (тримати (когось або щось) подалі). Одне зі значень: не дозволяти (комусь) наближатися до чогось. Інше: не дозволяти (чомусь) з'являтися або бути відомим [56]. Ще одна ідіома, яку

можна розглядати як прояв стриманості. Варіанти перекладу нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *приховувати; стримувати*.

- *keep your own counsel* (*дотримуватися власної думки*) – не висловлювати своїх думок [51]. Одночасно відображає стриманість. Наявність українського фразеологізму – *тримати (держати) при собі* – одне зі значень якого – не висловлювати в голос, публічно (думки, погляди і т.ін.) [50, с. 721], дозволяє при перекладі використовувати еквівалентний спосіб.

Охорона власної приватності проявляється у таких ідіомах:

- *mind your own business* (*займайся своєю справою*). Вживається, щоб сказати комусь у грубій формі, що ви не хочете, щоб вас питали про особисте [51]. Це не просто ідіома, це глибоке переконання. Е. Майл і Д. Мілстед зазначають, що мало хто з іноземців розуміє, наскільки воно глибоко вкорінене в англійській ментальності [43, с. 15]. Українські варіанти цієї ідіоми – *не твого (мого, його) розуму (носа) діло* [50, с. 205] або *не сунути (не пхати, не встромляти) носа до чужого проса*. Спосіб перекладу – ідіоматичний аналог.

- *keep someone guessing* (*нехай хтось здогадується*) – особа не говорить нікому, що збирається робити далі [51]. Прояв стриманості. В українському перекладі можливо застосування ідіоматичного аналогу: *сушити (висушити) собі голову (мозок)* – одне зі значень – напружено думати над чимось, шукаючи розв'язання якихось проблем [50, с. 701] або контекстуальної заміни – *здогадайся сам*; або описового перекладу – *тримати когось у невизначені, не говорячи про...*

- *keep a low profile* (*дотримуватись низького профілю*) – намагатися не привертати до себе уваги [51]. Прояв стриманості. Українською мовою можливі варіанти перекладу: фразеологічним еквівалентом *триматися в тіні* – тобто бути скромним, не нагадувати про себе, не хвалитися [50, с. 723] або нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *не висовуватись; не привертати уваги*.

Отже, мова самотності, індивідуалізм прослідковується у різноманітних ідіомах, які передусім мають сенс: збереження таємниць, способи їх збереження у тому числі і такі, що засуджуються суспільством, фізична чи емоційна самотність та охорона власної приватності. Деякі ідіоми, які ми розглянули як відображення індивідуалізму також можуть бути і проявом стриманості (*keep your distance; keep (someone or something) back; keep your own counsel; keep someone guessing; keep a low profile*). З 25 розглянутих фразеологічних одиниць на позначення індивідуалізму 9 містять лексему *Keep* у значенні *тримати, зберігати, дотримуватись*. Щодо способів перекладу, найчастіше застосовуються калькований переклад, фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, описовий переклад і нейтральний відповідник.

2.2. Специфіка англійської гречності

Хоча ввічливість на відміну від індивідуалізму є універсальним феноменом соціального життя, проте, англійська має свою специфіку: «Більшість форм ввічливості у нас так глибоко вкорінена, що її не відрізнити від безумовного рефлексу, наприклад, ми рефлексивно кажемо «перепрошую», коли когось штовхнемо або навіть коли штовхнуть нас» [38, с. 583]. Варіанти вибачень різноманітні. Д. Бойл наводить їх згідно з курсами Bloomsbury International English: «1. *Sorry*; 2. *I'm so / very / extremely / terribly sorry*; 3. *How careless of me!* 4. *I shouldn't have...* 5. *It's all my fault*. 6. *Please don't be mad at me*. 7. *I hope you can forgive me / Please forgive me*. 8. *I cannot say / express how sorry I am*. 9. *I apologise for.../ I'd like to apologise for ...* 10. *Please accept my (sincere) apologies*» [40, с.10-11].

К. Фокс надає приклади застосування вибачень, які іноземцю можуть здаватися дещо перебільшеними і кумедними, зокрема є і такі: «Вибачте, страшенно перепрошую, але, здається, ви стоїте на моїй нозі!»; «При всій

повазі, цей вельмишановний пан трохи зекономив на правді!» [38, с. 584]. Слід зазначити, що і сама К. Фокс підкреслює наявність певного рівня штучності і лукавства в англійській гречності [38, с. 583].

Кількість ідіом на позначення гречності насправді значна. Умовно їх можна поділити на групи, серед яких: поради щодо ввічливості; ідіоми, що використовуються при проханні; ідіоми, що застосовуються при ввічливих відповідях; ідіоми, що використовуються при вибаченні і є свідченням налагодження стосунків; ідіоми як прояв ввічливої незгоди (критики); ідіоми, що використовуються при наданні дозволу щось робити; ідіоми, що пом'якшують промову або є свідченням дотримання (збереження) чужої приватності. Розглянемо деякі фразеологічні одиниці і способи їх перекладу з кожної групи.

Поради бути ввічливим відображаються у таких ідіомах:

- *mind your p's and q's* – не має однозначного перекладу. В англо-українському фразеологічному словнику за ред. К. Баранцева пропонується переклад – бути уважним і обережним. Англійські школярі як тільки починають читати, плутають ці букви [47, с. 674]. У Cambridge Dictionary знаходимо трохи інший наголос у поясненні цієї ідіоми – докласти зусиль, щоб бути особливо ввічливим у певній ситуації [51]. Українській фразеологічній еквівалент відсутній. Способи перекладу залежать від контексту. Прийнятним варіантом може бути описовий переклад: *бути уважним і обережним; слідувати за своїми манерами / поведінкою*. Або використання нейтрального відповідника зі збереженням сенсу: *не забувати; не плутати*.

- *mind/watch your manners* (*стежити за своїми манерами*) докладати особливих зусиль, щоб бути ввічливим [51]. Дуже схожа ідіома на попередню. Хоча в українській мові такий фразеологізм відсутній, але у неформальній розмові можна почути як рекомендацію (інколи невивічливу) *стежте / слідкуйте за собою* – у сенсі перш ніж критикувати когось,

подивіться на себе. Тому спосіб перекладу або калькування, або контекстуальна заміна слів «*your manner*» на «за собою».

- *keep a civil tongue in your head* (тримати в голові цивілізовану мову) використовували для того, щоб сказати комусь, щоб він перестав бути грубим [51]. Український фразеологізм відсутній. При перекладі можливі варіанти передачі сенсу ідіоми описовим способом: *слідкуй за тим, що говориш; думай, про що говориш; слідкуй за своїм язиком / манерами* і т. ін.

- *what's the magic word?* (яке чарівне слово?) – кажуть дитині, яка при проханні не сказала «будь ласка» [51]. В українському перекладі застосовується калькування.

Ідіоми і фрази, що супроводжують прохання:

- фраза *be so good as to* (бути настільки добрими, щоб) також *be good enough to* – використовується для ввічливого прохання [51]. Часто зустрічається як питання: *Would you be so good as to (do something)?* [58]. У словнику The Free Dictionary це питання подається як ідіома. Серед варіантів перекладу можливий нейтральний відповідник зі збереженням сенсу: *будь ласка; будьте люб'язні*; а у питанні калькування – *Чи не були б Ви такі ласкаві...?*

- *how are you placed for...?* (як у тебе з...) – зазвичай запитують у людини, чи вистачає їй грошей, часу тощо [51]. В українському перекладі застосовують нейтральний відповідник *як у тебе з...*, або залежно від контексту – питають прямо (*у тебе є...*).

- *pretty please* (будь ласка) – використовується з гумором для того, щоб попросити когось про щось або переконати зробити щось, намагаючись при цьому виглядати дружелюбно [51]. В українському перекладі зазвичай використовують нейтральний відповідник – *будь ласка; дуже прошу*.

Багато ідіом, що супроводжують ввічливі відповіді:

- *don't mention it!* (не згадуйте про це!) – кажуть на знак ввічливості після того, як вам подякували [51]. В українському перекладі може бути і

калька – *не згадуйте про це!*; і нейтральний відповідник – *не переймайтесь*; і, за необхідності, контекстуальна заміна – *це такі дрібниці*.

- *it's a pleasure (із задоволенням)* також *it's my pleasure* – це ввічливий спосіб відповісти тому, хто вам подякував [51]. В українському перекладі зазвичай застосовують нейтральний відповідник як відповідь на подяку: *Прошу!*

- *it's the least I can do (це найменше, що я можу зробити)* – ввічлива відповідь комусь, хто дякує вам, зазвичай, коли ви відчуваєте, що повинні зробити більше, щоб допомогти [51]. При перекладі використовується калькування – *це найменше, що я можу зробити*.

- *no problem (немає проблем)* – одне зі значень – вживається як дружня відповідь, коли хтось дякує вам за щось, що ви зробили [51]. В українській застосовується калька – *немає проблем*.

Серед ідіом, що супроводжують вибачення, а також тих фразеологічних одиниць, що відображають налагодження стосунків після сварки, можна згадати:

- *pardon (me) (вибачте)* також *I beg your pardon (прошу вибачення)* – зазвичай говорять, коли шкодують про те, що зробили щось не так або були грубими [51]. Спосіб перекладу українською мовою – калькування: *перепрошую, прошу вибачення*.

- *excuse/pardon my French! (вибачте за мою французьку!)* – говорить з гумором, коли людина удавано вибачається за вживання слова, яке можуть вважати образливим [51]. В українській мові застосовується калька.

- *sink your differences (потопити розбіжності)* – домовитися припинити сперечатися і забути про свої розбіжності, особливо для того, щоб об'єднатися і виступити проти когось іншого [55]. Український аналог – *забути чвари*.

- *tend your fences (полагодити свої паркани)* – намагатися знову бути дружніми з кимось після сварки [51]. У перекладі найчастіше використовують нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *помиритися*. Або слово «*fences*» може контекстуально замінюватись на «*стосунки*» і як варіант: *налагодити стосунки*.

- *take it up to someone (залагодити провину перед кимось)* – зробити щось хороше для того, кого ви засмутили, щоб знову подружитися з ним [51]. Варіанти перекладу: нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *компенсувати*; фразеологічний еквівалент – *спокутувати / спокутати (свою) вину (свою) провину, свої гріхи* з тим самим значенням, що і англійська ідіома [50, с. 683].

- *bury the hatchet (зарити сокиру)* – припинити сварку і знову стати друзями [51]. В українській мові використовується – *зарити сокиру війни*. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *clear the air (очистити повітря)* – одне зі значень – усунути погані почуття між людьми [51]. Наявність українського фразеологізму – *розрядити атмосферу* – зняти або послабити напруження у певній ситуації; змінити становище на краще [50, с. 615], дозволяє використовувати еквівалентний спосіб перекладу.

- *crawl back (to someone) (приповзти назад до когось)* – визнати, що був неправий і попросити вибачення або попросити про щось, що запропонували і від чого ти відмовився в минулому [51]. В українському перекладі застосовується калька – *приповзти назад*.

Ідіоми, що є відображення ввічливої незгоди з чимось або критики:

- *I'm not saying..., but... (Я не кажу..., але...)* – використовується як ввічливий або гумористичний спосіб висловити зауваження чи критику [51]. В українському перекладі застосовується калька.

- *might I ask / inquire / know (чи можу я запитати / поцікавитися / дізнатися)* – використовується у питаннях, щоб показати несхвалення,

будучи більш ввічливим, ніж очікується [51]. В українському перекладі застосовується калька.

- *with (all due) respect (з усією повагою)* також *with (the greatest) respect* – використовується для вираження ввічливої незгоди в офіційній ситуації [51]. В перекладі застосовується калька – *при всій повазі; з усією моєю повагою; з глибокою повагою*.

Ідіоми, що використовуються при дозволі щось зробити:

- *be my guest! (будь моїм гостем)* – говорять, коли дається комусь дозвіл щось робити або використовувати [51]. Спосіб перекладу – нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *не соромтесь; розгостіться*.

- *by all means (неодмінно)* – використовується у значенні «звичайно», коли ввічливо дозволяють комусь щось зробити або погоджуються з пропозицією [55]. Можливі способи перекладу: нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *звичайно; звісно*; контекстуальна заміна – *будь ласка*.

Ідіоми, що пом'якшують промову або є свідченням дотримання (збереження) чужої приватності:

- *if you don't mind me saying/asking (Ви не заперечуєте, якщо я скажу/запитаю)*. Вживається для того, щоб бути більш ввічливим, коли Ви говорите щось, що може дещо засмутити, роздратувати або збентежити співрозмовника [51]. Спосіб перекладу – калькування. В українській, особливо у діловій мові, часто використовують зворот *якщо не заперечуєте, я скажу (продемонструю, питаю)*, хоча це не є фразеологізмом.

- *don't mind me (не звертайте на мене уваги)*. Можна сказати комусь, хто перебуває з Вами в одній кімнаті, щоб він не звертав на Вас уваги, бо Ви не хочете заважати тому, чим він займається [51]. Крім ввічливості, це ще може бути небажання порушити кордони чужої

приватності. Можливий спосіб перекладу – нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *не зважайте*.

- *mind you (зауважте)* – вживається, коли людина хоче, щоб те, що вона щойно сказала, звучало менш категорично [51]. Українською мовою сенс передається нейтральним відповідником – *зауважте* або залежно від контексту ідіома взагалі може вилучатися.

Отже, відображення англійської гречності знайшло своє втілення у ідіомах, які розкривають різні аспекти комунікації та взаємовідносин між людьми: поради; прохання; відповіді; вибаченні і налагодження стосунків; ввічлива незгода (критика); надання дозволу; пом'якшення промови і дотримання (збереження) чужої приватності (*don't mind me*). Така різноманітність прояву гречності у свою чергу позначається на комунікативному стилі (ми докладніше це розглянемо у наступному розділі), при якому навіть розмови на неприємні теми супроводжується значною кількістю слів, ідіом, фраз ввічливості. Також зазначимо, що серед розглянутих ідіом, поширені з компонентом *Mind (mind your p's and q's; mind/watch your manners; if you don't mind me saying/asking; don't mind me; mind you)*, що використовуються у порадах, при пом'якшенні промови чи дотриманні чужої приватності. Найбільш поширені способи перекладу розглянутих ідіом: калькування; нейтральний відповідник зі збереженням сенсу.

2.3. Відбиття англійського стоїцизму в ідіомах

Стоїцизм як філософське вчення має давню історію. Він виник ще за часів Давньої Греції, набув поширення у Давньому Римі, потім його етичні цінності з'являються й у середньовічній християнській філософії (але не всі, наприклад, самогубство, яке допускалося у вченні стоїків, якщо життя стало нестерпним, не припустимо у християнстві – це великий гріх!). У сучасному

світі під стоїцизмом розуміють певну поведінку, або «... моральну позицію котра передбачає витриманість, стійкість, суворе дотримання моральних вимог, незалежно від сподівань на винагороду (щастя), гідну поведінку за будь-яких обставин» [37, с. 610]. Однією з важливих чеснот стоїка також вважалася сміливість. Всі ці риси – стриманість, стійкість, сміливість – притаманні англійському національному характеру, про що свідчать і роботи мислителів ХІХ століття і сучасні дослідження. Так, Е. Майл і Д. Мілстед відносять стоїцизм до англійських цінностей і сьогодні: «Стоїцизм, здатність зустрічати життєві перипетії з веселим спокоєм, є невід'ємною складовою англійськості» [43, с. 17]. Проте, як ми зазначали у Розділу 1, однією з рис сучасного англійського національного характеру є й певна емоційність. О. Гібберто, який розглядає феномен стоїцизму, як властивість британців загалом, не тільки англійців вважає, що він «... досяг свого апогею в першій половині ХХ-го століття. Країна вийшла переможницею з обох світових воєн, але отримала жахливі шрами – як соціальні, так і економічні» [42]. Розпад Британської імперії, потік мігрантів стимулювали формування «нової мультикультурної Британії» і разом з цим «... почалося повільне, але впевнене розплутування британських емоцій» [42]. Зрозуміло що ці процеси вплинули і на англійську націю.

Розглянемо деякі з ідіом, що відображають зазначені риси характеру та з'ясуємо способи їх перекладу українською мовою. Стриманість, стійкість, сміливість взаємопов'язані, тому, наприклад, стриманість і стійкість часто репрезентують одні і ті самі фразеологічні одиниці.

Стриманість проявляється у вмінні контролювати свою поведінку (міміку, жести, голос) і не показувати іншим свої емоції як позитивні, так і негативні:

- *put a good face on (something)* (зробити гарне обличчя) – діяти так, ніби певна ситуація не є такою небажаною чи похмурою, якою вона є насправді [58]. Український фразеологізм – *робити добру міну при поганій (недобрій) грі* – тобто за зовнішнім спокоєм, веселістю приховувати тривогу,

незадоволення, неприємності, прикрощі [50, с. 601]. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *be in command (of yourself) (володіти собою)* – бути спокійним і повністю контролювати свою поведінку та емоції [51]. Еквівалентний переклад забезпечується українським фразеологізмом – *володіти (оволодівати) / оволодіти собою* – триматися врівноважено і спокійно; уміти стримуватись [50, с. 122].

- *(as) cool as a cucumber (холодний як огірок)* – спокійний і врівноважений, особливо під час стресу [58]. Відсутній фразеологічний еквівалент. У цьому випадку можна застосувати як описовий переклад, так і передати значення нейтральним відповідником, наприклад: *незворушний; стриманий; врівноважений; спокійний і т.ін.*

- *cool customer (крутий клієнт)* – той, хто зберігає спокій і не показує своїх емоцій, навіть у складній ситуації [51]. Спосіб перекладу нейтральний відповідник зі збереженням сенсу: *холоднокровний*.

- словосполучення *keep calm (зберігати спокій)* також *stay calm; remain calm* – залишатися тихим, спокійним, незворушним, особливо у складній або лякаючій ситуації [51]. Відома фраза *keep calm and carry on (зберігайте спокій і продовжуйте працювати)* – спочатку була гаслом мотиваційного плакату, випущеного британським урядом напередодні Другої світової війни, з початку 2000-х років популяризувалася до рівня кліше [58]. Ця фраза також є демонстрацією стійкості. В українському перекладі можливе калькування, при цьому не втрачається образність і зміст фразеологічної одиниці.

- *keep a stiff upper lip (тримати жорстку верхню губу)* – залишатися стійким у складних ситуаціях [58]. В українському перекладі можливо застосувати кальку або описовий переклад, або ідіоматичний аналог – *тримати (держати) себе в руках (шорах)* – тобто стримувати свої почуття,

намагатися бути спокійним; володіти собою у незвичній, складній ситуації [50, с. 721].

- *in your heart of hearts* (у Ваших серцях) – у Ваших найпотаємніших почуттях [57, с. 140]. Переклад еквівалентний, оскільки існує близький за значенням фразеологізм – *в душі*. Тобто приховано, нишком, не виявляючи ззовні своїх почуттів [50, с. 230].

Стійкість означає «не ламатися» і продовжувати робити щось (наприклад працювати, виконувати рутинні домашні справи), якими б складними не були зовнішні обставини. Такими ідіомами є:

- *presence of mind* (присутність духу). Означає здатність зберігати спокій і вживати швидких, розумних заходів, коли стикаєшся з труднощами або небезпекою [57, с. 227]. Український можливий варіант – *притомність духу*. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *mind over matter* (розум над матерією). Означає здатність розуму контролювати і впливати на тіло та фізичний світ загалом [52, с. 254]. Український еквівалент відсутній. Можливий описовий переклад.

- *keep your head* (тримати голову) – зберігати спокій, незважаючи на серйозні труднощі [51]. Варіант українського перекладу: *тримати голову високо*. Можна застосувати ідіоматичні аналоги – *не втратити (губити) голову; не втратити розум*. Ця ідіома також може розглядатися як вияв стриманості.

- словосполучення *take a deep breath* (зробити глибокий вдих) – одне зі значень – повернути собі спокій після того, як розізлився або засмутився [51]. В українському перекладі можливе калькування або застосування нейтрального відповідника зі збереженням сенсу: *заспокоїтися*.

- *the show must go on* (шоу повинно продовжуватися) – вживається для того, щоб заохотити когось продовжувати свою справу, навіть якщо у нього виникають труднощі [51]. В українському перекладі можливе калькування. Завдяки широковідомій пісні Queen не потребує для

українського читача додаткового роз'яснення, уточнення. На побутовому рівні може вживатися і без перекладу.

- *never say die* (ніколи не кажи «помираю») – промовляють, щоб заохотити людей не зупинятися на досягнутому [51]. Варіанти українського перекладу із застосуванням нейтрального відповідника: *не зупиняйся; не зневіряйся*; або контекстуальна заміна – *не впадай у відчай*.

- *blood, sweat, and tears* (кров, піт і сльози) – мається на увазі надзвичайно важка праця або максимальне зусилля, щоб досягти чогось [51]. В українській мові можливий еквівалентний переклад – *покропити кров'ю (потом, слізьми і т.ін.)* – здобути великими зусиллями, тяжкою працею і т. ін. [50, с. 536].

- *stand / hold firm* (стояти / триматися стійко) – не змінювати своїх дій чи думок [55]. Українські фразеологізми – *стояти / стати на своєму (на своїм)* – тобто дотримуючись певних поглядів, думок, уперто відстоювати їх [50, с. 696]; *стояти на одному* – відстоювати, захищати ті самі цілі, погляди т.ін, бути послідовним у боротьбі за щось [50, с. 696]. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *bust a gut* (рвати кишки) – дуже багато працювати або докладати великих зусиль, щоб досягти чогось [51]. Фразеологічний еквівалент – *рвати / порвати жили (руки, силу)* з тим самим значенням [50, с. 595].

- *set/put your mind to something* (налаштуватися на щось) – прийняти рішення стосовно чогось, і докласти багато зусиль, щоб це зробити [51]. В українській, залежно від контексту, можливо використання нейтрального відповідника *налаштуватися на ...*

Сміливість та відважність в англійській мові позначається ідіомами і словосполученнями, що містять найрізноманітніші лексеми. Це можуть бути побажання бути сміливим і хоробрим, або характеристика особи яка володіє цими якостями. Поширеними є словосполучення та фразеологічні одиниці з лексемами *Courageous i Heart*. Зокрема, словосполучення: *It is courageous of*

someone (це сміливо з чогось боку) або *it is courageous of someone to do something* (це сміливо з чогось боку робити щось), вживається для позначення того, що хтось своїми діями демонструє мужність [51].

Існують дуже схожі ідіоми з лексемою *Courageous* сенс яких у тому, щоб змусити себе бути більш сміливим, або підбадьорити, надихнути на певні дії когось. До них можна віднести: *get your courage up; pluck up your courage* або *pluck up (the) courage to do something; screw up your courage* [51]. Всі ці ідіоми в англійській мові означають набратися сміливості. Достатньо поширений в українській мові переклад зазначених фразеологічних одиниць залежно від контексту ідіоматичним аналогом – *набиратися /набратися духу* одне зі значень якого – переборюючи страх, сором'язливість ставати рішучим, сміливим [50, с. 415]. Також можливий переклад за допомогою нейтрального відповідника: *зважитися*. Або з контекстуальною заміною дієслова: *набратися сміливості*.

Інші, схожі за розглянутим значенням ідіоми:

- *bite the bullet* (кусати кулю), тобто змусити себе зробити щось неприємне або складне, або проявити сміливість у складній ситуації [51]. Можливе калькування або залежно від контексту ідіоматичний аналог – *зціпивши зуби* – стримуючи почуття і бажання, напруживши всі сили [50, с. 274].

- *grasp the nettle* (ханатися за кропиву) – змусити себе бути хоробрим і зробити щось важке або неприємне [51]. При перекладі можна застосувати або опис – *сміливо вирішувати складну проблему* або залежно від контексту – ідіоматичний аналог *брати / взяти бика за роги*. Хоча в англійській є фразеологічний еквівалент останнього (подивимось нижче).

Ідіоми з лексемою *Heart* у значенні хоробрості, є відображенням рис людського характеру – сміливості, стійкості, рішучості:

- *heart of oak* (серцевина дуба). Означає – мужня натура. Фраза була популяризована словами пісні XVIII століття: «Серцевина дуба – це наші кораблі, серцевина дуба – це наші люди» [57, с. 140]. Дуже англійська

ідіома з урахуванням того, яке значення надавалось морській тематиці в літературі протягом всієї британської історії. Д. Бойл в книзі «Як бути англійцем... у 100 предметах, випадках та особливостях» присвятив дві глави дубовим деревам і зазначеній пісні. Зокрема, він відмічає такі риси англійського характеру: «Коли молодий Карл II у 1651 році, рятуючись від битви під Вустером, знайшов притулок у дубі Боскобел на кордоні між Шропширом і Стаффордширом, він додав королівський вимір до ідеї англійської міцності та витривалості» [40, с. 124]. Відсутній український аналог. Можливі варіанти перекладу з нейтральним відповідником: *мужній, стійкий, хоробрий, відважний, сміливий, безстрашний* тощо.

- *a stout heart* (міцне серце). Означає сміливість або рішучість [57, с. 279]. Відсутній український аналог. Можливий спосіб перекладу – нетральний відповідник зі збереженням сенсу: *хоробрий, відважний, сміливий, безстрашний, рішучий* тощо.

Але ідіоми з лексемою *Heart* можуть відображати і протилежну рису характеру – слабкодухість або боягузтво (у залежності від контексту):

- *your heart sinks into your boots* (твоє серце занурюється в чоботи). Використовується для вираження почуття раптового смутку або тривоги [57, с. 34]. В англо-українському фразеологічному словнику за ред. К. Баранцева наводиться вісім варіантів цієї ідіоми в англійській мові, що може свідчити про часту вживаність цього виразу. Крім зазначеного це: *have one's heart in one's mouth; one's heart comes into one's mouth; one's heart fails one; one's heart goes down into one's boots (або shoes); one's heart is in one's boots (або shoes, mouth, throat); one's heart leaps into (або to) one's boots (або mouth, shoes, throat); one's heart sinks (within one)* [47, с. 474]. Спосіб перекладу – фразеологічний еквівалент, використовуючи один з можливих фразеологізмів – *серце опинилося в н'ятах*, тобто хтось дуже злякався [50, с. 641] або *душа в н'ятих тікає / втекла (опустилася, сховалася)*, з тим же значенням [50, с. 226]. Це може бути або відображенням песимізму, або такої нетипової риси англійського характеру – боягузством.

- *a faint heart (слабке серце)*. Вказує на боязкість або брак сили волі, що заважає досягти поставленої мети. Відомо, що прислів'я «слабкодушний ніколи не завоює прекрасну даму» датується початком XVII століття, але сама ідея виникла щонайменше на два століття раніше [57, с. 100]. Ця приказка – *faint heart never won fair lady/maiden* використовується, щоб сказати комусь, що вони повинні докласти багато зусиль, якщо хочуть досягти чогось складного [51]. Український, близький за значенням варіант *a faint heart* – *заяче серце*. Також можливий варіант – *заяча душа*, тобто боязка, полохлива людина, також вживається для вираження незадоволення, роздратування [50, с. 228]. Спосіб перекладу – ідіоматичний аналог. Ще одна ідіома, яка демонструє протилежність такій рисі англійського національного характеру як сміливість, впертість.

Інші ідіоми та словосполучення, що позначають якість характеру людини:

- ідіома *nerves of steel (сталеві нерви)*, означає, що людина дуже смілива і її зовсім не хвилює чи не лякає те, що хвилює чи лякає більшість людей [51]. Ця ідіома має повний український еквівалент – словосполучення *сталеві нерви*.

- словосполучення *sense of adventure (відчуття пригоди)* – людина, яка має це відчуття любить займатися незвичайними, захоплюючими та, можливо, небезпечними справами [51]. В українській мові найближчий за сенсом фразеологізм *шукач пригод* – одне зі значень якого – людина авантюристичних нахилів [50, с. 781]. Отже, спосіб перекладу – фразеологічний еквівалент.

Цікавими є ідіоми, що означають одне і те саме, але у них підкреслена гендерна складова: *be man enough to do something* і *be woman enough to do something*. Сенс цих ідіом – бути достатньо сміливим / сміливою, щоб щось зробити [51]. В українській мові на побутовому рівні як певні стереотипи вживаються словосполучення – *справжній чоловік* (або – будь чоловіком) і *справжня жінка*. Ці стереотипи мають на увазі певні характеристики, ким

повинні бути (що повинні робити) «справжній» чоловік і жінка. Але у перекладі, звісно важливий контекст і необов'язково текст англійською мовою буде відповідати уявленням українців і навпаки.

Також варто згадати ідіоми:

- *bell the cat* (дзвінок kota). Ця ідіома відсилає до байки, в якій мишам або щурам спало на думку повісити дзвіночок на шию коту, щоб попереджати про його наближення, єдиною складністю було знайти когось із них, хто погодився б взяти на себе цю задачу [57, с. 21]. Сенс у тому, щоб бути достатньо хоробрим, щоб зробити щось корисне для групи, до якої ти належиш, але це небезпечно або складно [51]. Відсутній український аналог, ця інформація не дуже відома пересічному українському читачеві, тому можливий описовий переклад.

- *take the bull by the horns* (взяти бика за роги) означає сміливо та рішуче робити щось складне [51]. Спосіб перекладу – фразеологічний еквівалент, оскільки в українській мові є повній відповідник – *брати / взяти бика за роги* – починати діяти з головного енергійно, рішуче [50, с. 38].

- *beyond the call of duty* (поза обов'язком), також – *above the call of duty, above and beyond the call of duty* мається на увазі, що людина робить більше, ніж передбачає її обов'язок [51]. В українській мові, залежно від контексту, можна використовувати ідіоматичний аналог – *над (понад) (усяке) сподівання* – всупереч тому, на що можна було розраховувати; несподівано [50, с. 683].

Отже, стриманість і стійкість часто репрезентують одні і ті самі фразеологічні одиниці (наприклад, *keep calm and carry on; keep your head*). Проте, умовно можна сказати, що ідіоми на позначення стриманості більше відображають вміння тримати емоції під контролем (*put a good face on (something); keep a stiff upper lip; (as) cool as a cucumber та ін.*), а більшість ідіом на позначення стійкості пов'язані з тим, щоб докладати великі зусилля для досягнення цілей або продовжувати працювати у надскладних умовах (*the show must go on; never say die; blood, sweat, and tears та ін.*).

Ідіоми і фрази на позначення сміливості найчастіше пов'язані або з побажанням бути сміливим і хоробрим (собі або іншим), або є характеристикою особи, яка володіє цими якостями. При цьому поширеними є словосполучення та фразеологічні одиниці з лексемою *Courageous* (*get your courage up; pluck up your courage* або *pluck up (the) courage to do something; screw up your courage*). А ідіоми з лексемою *Heart* можуть бути і свідченням сміливості (*heart of oak; a stout heart*) і проявом боягузтва (*your heart sinks into your boots; a faint heart*).

Поширеними способами перекладу ідіом, що віддзеркалюють різні риси англійського стоїцизму є: фразеологічний еквівалент, нейтральний відповідник зі збереженням сенсу, ідіоматичний аналог.

2.4. Здоровий глузд та поміркованість: ідіоми та фрази

Описуючи особливості ставлення (*attitudes*) і цінності (*values*) англійців, Е. Майл і Д. Мілстед зазначають, що «здоровий глузд посідає центральне місце в англійському ставленні майже до всього в житті» [43, с. 14]. К. Фокс застосовує термін «емпіризм» як елемент англійського світогляду, він трохи ширше, але включає наявність здорового глузду» [38, с. 579].

Здоровий глузд та поміркованість близькі риси характеру, певною мірою взаємопов'язані. Часто, саме наявність здорового глузду вимагає від індивіда ретельно обдумати проблему, передбачити можливі наслідки дій, перш ніж почати діяти, при цьому не робити різких необдуманих кроків, тобто проявити поміркованість. Остання для англійців асоціюється з поведінкою відповідно до настанови «не заходити занадто далеко»: «Зайти занадто далеко» у пристойному суспільстві означає проявити надлишок емоцій, безнадійно напиться або відпускати непристойні жарти, а потім нестримно сміятися над ними. Влаштувати сцену на публіці взагалі

неприпустимо. Англіїці вважають, що кожен, хто так робить, автоматично не правий, навіть якщо насправді він має рацію» [43, с. 12]. Як бачимо, поміркованість також пов'язана зі стриманістю.

Розглянемо деякі ідіоми на позначення здорового глузду та можливі способи їх перекладу.

Вміння мислити самостійно, критично відображено у наступних ідіомах:

- *have a mind of your own* (мати власну думку). Означає бути здатним до незалежної думки або дії [57, с. 189]. В українській мові є одразу декілька фразеологічних одиниць, які дозволяють зробити еквівалентний переклад. Зокрема: *жити своїм розумом* [50, с. 236], тобто вміти думати самостійно, дотримуватись власних переконань і близьке значення – *мати свій розум (у голові)* [50, с. 376-377], *своя голова на плечах* [50, с. 158] – приймати самостійні рішення.

- *know one's own heart/mind* (знати власне серце / розум), тобто бути певним у тому, що індивід хоче, любить, думає [56]. Хоча в українській мові немає подібного фразеологізму, але тема самопізнання близька українській культурі. Наприклад, творчість Г. Сковороди, у якій піднімається ця проблема і, навіть є твір з назвою «Наркісс. Разглагол о том: Узнай Себе». В українській можливий переклад: *знати себе; пізнавати себе*. Це по суті калька, але з вилученням іменника (серце, розум). Про що йдеться в українській зрозуміло і без них.

Здатність мислити практично відображено в наступних ідіомах:

- *an old/a wise head on young shoulders* (стара/мудра голова на молодих плечах) – дитина або молода людина, яка думає і розмовляє як літня людина, що має більший життєвий досвід [51]. При перекладі можливе калькування.

- *have a good head on your shoulders* (мати гарну голову на плечах) – мати здоровий глузд і вміти приймати правильні рішення [51]. Спосіб

перекладу – еквівалентний, адже існують українські фразеологізми: *мати голову на плечах*; *мати голову*; *мати добру голову на плечах* – означають те саме, що і англійська ідіома [50, с. 372].

- *have your head screwed on (the right way)* (*мати правильно прикручену голову*) – означає бути практичним і мудрим [51]. Можливе застосування при перекладі фразеологізмів – *мати (всі) клепки у голові*; *мати клепку у голові* – бути розумним, розсудливим [50, с. 372] або *розумна (твереза, мудра і т.ін.) голова* – хто-небудь розсудливий, кмітливий, тямущий [50, с. 158]. Спосіб перекладу – ідіоматичний аналог.

- *have/keep your feet on the ground* (*мати/тримати ноги на землі*) також *have both feet on the ground* (*мати обидві ноги на землі*) – бути дуже практичним і бачити речі такими, якими вони є насправді [51]. Не тотожній, але близький фразеологізм *твердо (міцно) стояти на ногах (на землі)* – одне зі значень якого – упевнено діяти і мислити [50, с. 697]. Відтак, спосіб перекладу – еквівалентний.

- *there's method in your madness* (*у вашому божевіллі є сенс*) – у людини є вагома причина для того, що вона робить, хоча, здається, вона поводить дивно [51]. Можлива калька: *у вашому божевіллі є сенс / метод* або описовий переклад.

Також орієнтація на здоровий глузд проявляється у вмінні позбавитись зайвих думок, які заважають ефективно діяти або просто жити. В англійській мові немало таких ідіом:

- *get something out of your mind* (*викинути щось з голови*). Означає змусити себе перестати думати про щось [51]. Або ще варіант, що означає те саме – *put something out of your mind* [51]. Спосіб перекладу еквівалентний, оскільки існує фразеологізм *викинути / викидати з голови (пам'яті, думки)* – з тим самим значенням [50, с. 73].

- *set/put someone's mind at rest/ease* (*заспокоїти когось*) перешкодити комусь хвилюватися про щось [51]. Ідіоматичний аналог –

відпочивати / відпочити (спочити) серцем (душею) – означає заспокоюватися чим-небудь; знаходити душевний спокій у чому-небудь [50, с.104].

- *take a load/weight off someone's mind* (зняти тягар з чиєїсь голови), означає змусити когось перестати хвилюватися про щось [56]. Фразеологічний еквівалент – *тягар упав (звалився), падає (звалюється) з плечей* – означає, що людина відчула полегшення, бо позбулася чогось обтяжливого [50, с.728].

- *take someone's mind off something* (відволікти когось від чогось). Означає перестати хвилюватися або думати про проблему чи біль [51]. Повний український еквівалент відсутній, але як варіант може підійти ідіоматичний аналог – *викинути з голови*.

- *out of sight, out of mind* (з очей геть, з серця геть). Прислів'я, що означає швидко забувати людей або речі, яких більше не бачиш або не відчуваєш [57, с. 262]. Українські ідіоматичні аналоги – *чого очі не бачать, того серцю не жаль* або *очі не бачать, серце не болить (не плаче)*.

Здоровий глузд – це ще і відповідне ставлення до якоїсь ситуації, відображенням чого є наступні ідіоми:

- *easy come, easy go* (легко приходять, легко йдуть) говорять, коли щось, особливо гроші, легко отримати, а потім швидко витратити (втратити) [51]. При перекладі можливе калькування: *легко прийшло, легко пішло*.

- *be a victory for common sense* (являти собою перемогу здорового глузду) – являти собою цілком виправданий результат у конкретній ситуації [51]. Можливе калькування або описовий переклад.

- *leave well alone* (залишити в спокої) – дозволити чомусь залишатися таким, яким воно є, тому що якщо зробити більше, ситуація може погіршитися [51]. Спосіб перекладу – ідіоматичний аналог: *мати синицю у жмені* – задовольнятися тим, що є; не претендувати на щось більше [50,

с.377] або варіанти контекстуальної заміни: *залишити у спокої*; *залишити все як є*.

- *(it's) business as usual (звичайна справа)* – говориться, коли справи йдуть як завжди, незважаючи на складну ситуацію [51]. На побутовому рівні або у журналістиці цю ідіому вже застосовують без перекладу. Це може набувати цинічного відтінку, наприклад, коли великі міжнародні кампанії, організації мають торгівельні відносини з диктатурами (незважаючи на всі їхні злочини), то вживається *(it's) business as usual*. У художньому творі залежно від контексту можливий і описовий переклад, і калькування, і вживання без перекладу.

- *the hearts and minds of somebody (серця і думки когось)* – означає ставлення групи людей до певного явища, що є поєднанням їхніх сильних емоційних почуттів зі спокійними та розважливими думками [55]. В даному випадку важко говорити про якусь рису характеру, бо найчастіше з боку особи, яка вимовляє зазначену ідіому – це демонстрація намірів – завоювати чиюсь прихильність, але самі наміри – свідчення прагматизму, здорового глузду. В українському перекладі зазвичай застосовують калькування.

- *change of heart i change one's mind*, тобто змінити думку про щось, змінити рішення [51; 56]. Залежно від контексту ці ідіоми можуть бути проявом здорового глузду, наприклад, коли помінялися обставини і дотримуватись старої думки чи рішення вже немає сенсу. В українській мові є фразеологізм *серце повертається, повернулося*, але він має інше значення. В українській, при вживанні цього фразеологізму мається на увазі: індивід починає прихильно ставитись до когось, виявляти симпатію, любов (після якогось непорозуміння) або індивід перенявся співчуттям і жалем до когось [50, с. 641]. Тому при перекладі доречніше передати сенс ідіоми або контекстуальною заміною – *змінити рішення* або нейтральним відповідником – *передумати*, або застосувати калькування – *змінити думку*.

Поміркованість у ідіомах – це, передусім, побажання (поради, попередження) не виходити за певні межі у різних сферах життєдіяльності: витрати грошей, спілкування, поведінка загалом.

- *cut your coat according to your cloth* (кроїти пальто відповідно до тканини) – говориться для того, щоб підкреслити, що людина повинна старатися діяти якнайкраще з обмеженими коштами, які вона має [51]. Варіанти перекладу: описовий – *діяти відповідно до своїх можливостей*; ідіоматичні аналоги: *у міру сил* – як хтось може, наскільки можливо [50, с. 394] або фразеологізм із запереченням – *не брати на себе багато*.

- *steady on!* (Спокійно!) – зазвичай говорять комусь, якщо його слова є надто екстремальними [51]. В українській мові можливо використати нейтральний відповідник: *обережно!*; *спокійно!*

- *moderation in all things* (поміркованість у всьому) – кажуть, щоб порадити комусь, що краще не мати або не робити забагато або замало чогось [51]. Можливі варіанти перекладу: калькування – *поміркованість у всьому*; ідіоматичний аналог – *що занадто, то не здорово*.

- *in moderation* (у міру) – розумно і не надмірно: помірковано [56]. Український фразеологічний повний еквівалент: *у міру*.

- *mind your step* (будь обережним). Означає бути обережним у своїй поведінці, інакше потрапиш у халепу [51]. В українській мові застосовують ідіоматичний аналог – *дивитися обома*, тобто бути уважним, дуже обережним, пильним, обачним [50, с. 198].

- *strike a balance* (досягти балансу) – дотримуючись балансу між двома речами, людина приймає частини обох речей, щоб задовольнити деякі вимоги обох сторін у суперечці, а не всі вимоги лише однієї сторони [51]. Українські варіанти перекладу – калькування з можливою контекстуальною заміною дієслова: *знайти баланс*; *досягнути балансу*; *дотриматись балансу*.

Отже, ідіоми на позначення здорового глузду найчастіше відображають вміння: мислити самостійно і критично; мислити практично; позбавитись

зайвих думок, які заважають ефективно діяти або просто жити. Ще одним аспектом є відповідне (з точки зору здорового глузду) ставлення до якоїсь ситуації. При цьому поширеними є ідіоми з компонентом *Mind* – особливо, у значенні заспокоїтися, забути щось неприємне, позбавитись неприємних думок (*get something out of your mind; set/put someone's mind at rest/ease; take a load/weight off someone's mind; take someone's mind off something; out of sight, out of mind*).

Поміркваність, що з одного боку, пов'язана зі здоровим глуздом, з іншого – зі стриманістю, проявляється у ідіомах-порадах (рекомендаціях, попередженнях) дотримуватись міри та балансу в усіх аспектах життєдіяльності (*cut your coat according to your cloth; mind your step; moderation in all things ma in.*).

Переклад розглянутих ідіом найчастіше відбувається за допомогою ідіоматичного аналога, фразеологічного еквівалента, калькування.

2.5. Відображення емоційності та песимізму в ідіомах

В англійській мові є ціла низка ідіом, які означають прояв щирості і емоцій. Емоційність у минулому нетипова для англійців риса характеру, саме через культивовану поміркованість, стриманість, стоїцизм і властивість не говорити прямо, відверто, те що ти дійсно думаєш, відчуваєш, з різних причин, можливо, щоб не показати слабкість, через охорону своєї приватності, щоб не образити іншу людину. Але зараз британці емоційніше, ніж традиційно про них думають іноземці.

До ідіом на позначення відвертості, щирості відносяться наступні:

- *heart to heart (від серця до серця)* – відверто чи інтимно [57, с. 140]. Серйозна розмова між двома людьми, в якій вони чесно говорять про свої почуття [52, с. 186]. Спосіб перекладу еквівалентний завдяки наявності в українській мові близьких за значенням фразеологізмів у сенсі говорити

щиро, відверто: *по душах* [50, с. 230]; *як душа до душі* [50, с. 229]. В залежності від контексту можливий для використання фразеологізм *душа в душу* – жити дружно, у злагоді; говорити щиро, відверто [50, с. 225].

- *pour one's heart/soul out* (*вилити серце, душу*) – говорити відверто про свої інтимні, найглибші емоції [56]. Фразеологічний еквівалент – *вилити / вилити свою душу*, означає те саме [50, с. 75]. Дуже близький сенс до попередньої ідіоми.

- *open one's heart* (*відкрити серце*) – дуже відкрито і чесно говорити про свої почуття; ставати щедрим і добрим [56]. Фразеологічний еквівалент – *відкрите серце* – тобто особа пряма, щира, відверта у стосунках з іншими [50, с. 639].

- *from the bottom of your heart* або *from the heart* (*від серця*). Означає говорити щось з щирим почуттям [57, с. 140]. Або робити щось з повною віддачею. Є декілька українських фразеологізмів, завдяки яким можливий еквівалентний переклад: *з щирим серцем*, що означає з довірою [50, с. 643]; *щирим серцем, щирою душею*, тобто віддаючи всі сили, самовіддано [50, с. 643]; *від щирого серця* – відверто, чистосердечно, не приховуючи нічого, чесно [50, с. 643-644].

- *speak your mind* (*висловлювати свою думку*). Означає відверто висловлювати свої почуття або думки [57, с. 271]. Українські ідіоматичні аналоги: *в лоб*, тобто говорити відверто; фразеологізм – *як на духу*, тобто говорити щиро, відверто, нічого не приховуючи [50, с. 225].

В англійській мові є значна кількість ідіом, що репрезентують окремо кожну з людських емоцій (сум, радість, сором, гнів і т.ін.), а також ідіоми, що демонструють очевидність для інших того, що відчуває людина без акценту на якійсь окремій емоції.

Розглянемо деякі з них:

- *wear your heart on your sleeve* (*носити своє серце на рукаві*). Означає зробити свої почуття та думки очевидними для інших людей

[52, с. 185]. Є декілька близьких за значенням українських фразеологізмів, але не тотожних: *на лобі (на чолі) написано* – відразу видно, помітно щонебудь з зовнішнього вигляду когось [50, с. 424]; *душа навстіж (нарозхрист)* – хто-небудь відвертий, щирий у поводженні з іншими [50, с. 226]. Відтак, спосіб перекладу – ідіоматичний аналог.

- *lose it (втратити самовладання)* – означає перестати контролювати свої емоції і раптово почати кричати, плакати або сміятися [51]. Український фразеологічний еквівалент – *терпець увірвався (урвався, луснув) / уривається* – з тим самим значенням [50, с. 709].

- *a gleam in your eye (блиск в очах)* – вираз в очах, який показує, що людині весело або що у неї є якась таємниця [51]. Є декілька українських фразеологізмів зі схожим значенням: *очі грають / заграли* – хтось перебуває у радісному настрої, збудженому стані і т.ін.; веселий [50, с. 476]; *очі загорілися* – одне зі значень – чий-небудь погляд став виражати бажання або почуття (радість, схвильованість); збуджений хтось [50, с. 476]; *очі засвітили (заіскрили, засвітилися)* – чий-небудь погляд, вигляд виражає задоволення [50, с. 477]. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *be in/get into a state (бути в стані/потрапляти в стан)* – нервувати і засмучуватися [51]. Українською мовою доречно передати сенс ідіоми нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *засмутитися; занервувати; зажуритися*, оскільки калька може бути незрозуміла для українського читача.

- *beat your breast/chest (бити себе в груді)* – показати, наскільки сумно або винувато ви себе відчуваєте, явно або публічно [51]. Український фразеологізм *бити себе (кулаком) у груді* у цьому випадку не дуже підходить. Він означає – твердити щось, наполегливо запевняти, переконувати кого-небудь у чомусь [50, с. 29]. Краще при перекладі передати сенс, нейтральним відповідником, наприклад: *помітно засмутився; дуже переймається* і т.ін.

- *fling up your hands (підняти руки)* – означає продемонструвати, що людина дуже шокована або налякана [51]. Також доречніше передати сенс, наприклад, в описовому перекладі, оскільки такий жест для українського читача не є звичним.

- *go/turn beetroot (red) (почервоніти як буряк)* також *go as red as a beetroot* – мати червоне обличчя, тому що людина почувається збентеженою [51]. Ідіоматичний аналог – *некти / спекти раків (раки, рака)* – червоніти від сорому, ніяковіти [50, с. 488].

- *have a face like thunder (мати грізний вигляд)* також *look like thunder* – виглядати вкрай розлюченим [51]. Українські фразеологізми: *хмара хмарою* – одне зі значень – дуже сумний, похмурий, невеселий [50, с. 746]; *як (мов, ніби і т.ін) (чорна) хмара (туча)* – дуже сумний, похмурий, невеселий, невдоволений [50, с. 746]. Спосіб перекладу – еквівалентний.

- *my heart bleeds for you (моє серце обливається кров'ю)* – вираз глибоко співчуття. Цей образ використовувався Чосером і Шекспіром для вираження щирого болю. У наш час ця фраза найчастіше вказує на переконання мовця, що особа, про яку йдеться, не заслуговує співчуття, якого вона шукає [57, с. 27]. Український варіант – *серце обкипає (закипає, обливається, сходить і т.ін.) кров'ю* [50, с. 641]. Спосіб перекладу – еквівалентний. В англійській мові залежно від контексту може означати або вираз емоційності, або гумор, якщо використовується з протилежним значенням.

- *heart and soul (серце і душа)*. Означає велику енергію і ентузіазм [57, с. 140]. Тобто робити щось, віддаючи всі сили. Є повний український еквівалент – *душею і серцем*, тобто самовіддано, щиро [50, с. 230]. Ця ідіома не відповідає уявленням про типові риси англійського характеру, через поміркованість у всьому, у тому числі і у роботі.

- *let your heart rule your head (дозволь своєму серцю керувати твоєю головою)*. Означає робити щось, тому що цього хочеш, а не з

практичних міркувань [52, с. 185]. Також може використовуватись як протилежна настанова, порада близькому другу або родичу не дозволяти емоціям брати гору над розумом. В українській мові – повний еквівалент відсутній. Ідіома, цікава тим, що своєю суттю суперечить англійському характеру. Проте, у залежності від контексту може також означати пораду бути більш холоднокривним і стриманим, тобто як раз проявити типову рису англійського характеру. В українському перекладі доречно застосувати кальку.

Песимізм, звичка скаржитися, незвично поєднується зі стоїцизмом англійців. В англійській мові багато ідіом, що або репрезентують наявність песимістичного стану людини або пророкують нещастя. Деякі з них:

- *sb, eat your heart out!* (з'їж своє серце!). Означає, що хтось може зробити щось краще, ніж людина, яка є відомою, професіоналом у певній справі [52, с. 184]. Може вказувати на ревності, заздрощі, розчарування [57]. Відсутній український фразеологічний еквівалент. В залежності від контексту може бути або проявом песимізму або гумору. У художньому тексті можливо більш виправдна калька, ніж описовий переклад, щоб зберегти образність і культурну специфіку. А у виносці пояснити значення.

- *merchant of doom/gloom* (торговець приреченістю/похмурістю) – хтось, хто завжди говорить, що станеться щось погане [51]. І у цьому випадку в українській мові можливе застосування кальки. У контексті *торговець (пророк / віщун) приреченістю (похмурістю / бідю)* зрозумілий і без додаткових пояснень.

- *the glass is half empty* (склянка наполовину порожня) – використовується для позначення ставлення, коли людина завжди думає про погані речі більше, ніж про хороші у певній ситуації [51]. Ця фразеологічна одиниця дуже поширена і в сучасній українській мові, тож дослівний переклад буде виправданий і зрозумілий.

Ідіоми, що відображають сумнів в успіх:

- *be on the road to nowhere* (бути на шляху в нікуди) – дуже мало ймовірно досягнути успіху [51]. Спосіб перекладу – калька: *дорога (шлях) в нікуди*.

- *lose heart* (втрачати серце) – перестати вірити в те, що можна досягти успіху [51]. В українській мові є ідіоматичний аналог *дух падає (занепадає) / упав (занепав)* – людина втрачає бадьорість, віру в себе, в свої сили [50, с. 224] або переклад з контекстуальною заміною іменника: *втрачати надію; втрачати віру в (себе /успіх)*.

- *not give much for someone's chances* (не давати багато за чийсь шанси) – не вірити, що хтось досягне успіху [51]. Спосіб перекладу залежно від контексту описовий: *не давати можливості; не вірити в успіх; мати мінімальні шанси на успіх*.

- *not have a hope in hell* (не мати надії в пеклі) – не мати можливості зробити або досягти чогось [51]. Можливий описовий переклад або з контекстуальною заміною: *не мати жодної надії / ніякої надії / жодного шансу*.

Ідіоми, що демонструють погіршення вже поганої ситуації:

- *fan the flames* (роздмухувати полум'я) – погіршувати небезпечний або неприємний настрій чи ситуацію [51]. Український ідіоматичний аналог – *підливати (доливати) / підлити (долити) масла (олії) у вогонь (до вогню)* – підсилювати, розпалювати, збуджувати чимсь певне почуття, переживання, суперечку [50, с. 509].

- *go downhill* (спускатися вниз) – поступово погіршуватися [51]. Український варіант перекладу – нейтральний відповідник зі збереженням сенсу: *погіршуватись; занепадати*.

- *the beginning of the end* (початок кінця) – момент, коли щось починає поступово погіршуватися, доки остаточно не вийде з ладу або не закінчиться [51]. В українському перекладі доречна і зрозуміла калька.

- *to add insult to injury* (додати образу до рани) – вживають, коли відчують, що хтось погіршив погану ситуацію, здійснивши ще щось, що засмутило людину [51]. Українській ідіоматичний аналог: *сипати солі (сіль) на рану* – викликати тяжкі спомини, нагадуючи кому-небудь про те, що хвилює; завдавати душевного болю [50, с. 647].

Отже, емоційність відображена у: ідіомах на позначення відвертості, щирості; ідіомах, що репрезентують прояв різних людських емоцій. Песимізм в ідіомах описує: наявність песимістичного стану людини; пророцтво нещастя; сумнів в успіх; погіршення вже поганої ситуації. При цьому на позначення емоційності і песимізму поширеними є ідіоми з лексемою *Heart* (*heart to heart; pour one's heart/soul out; open one's heart; lose heart; let your heart rule your head та ін.*).

Переклад зазначених ідіом українською мовою забезпечується передусім: фразеологічним еквівалентом, ідіоматичним аналогом, калькуванням.

Таким чином, фразеологічні одиниці англійської мови репрезентують англійський національний характер, демонструючи різні аспекти кожної його риси.

Так, індивідуалізм прослідковується у різноманітних ідіомах, які передусім мають сенс: збереження таємниць, способи їх збереження у тому числі і такі, що засуджуються суспільством, фізична чи емоційна самотність та охорона власної приватності. Деякі ідіоми, які ми розглянули як відображення індивідуалізму також можуть бути і проявом стриманості (*keep your distance; keep (someone or something) back; keep your own counsel; keep someone guessing; keep a low profile*). З 25 розглянутих фразеологічних одиниць на позначення індивідуалізму 9 містять лексему *Keep* у значенні *тримати, зберігати, дотримуватись*. Щодо способів перекладу, найчастіше застосовуються калькований переклад, фразеологічний еквівалент, ідіоматичний аналог, описовий переклад і нейтральний відповідник.

Відображення англійської гречності знайшло своє втілення у ідіомах, які розкривають різні аспекти комунікації та взаємовідносин між людьми: поради; прохання; відповіді; вибаченні і налагодження стосунків; ввічлива незгода (критика); надання дозволу; пом'якшення промови і дотримання (збереження) чужої приватності (*don't mind me*). Така різноманітність прояву гречності у свою чергу позначається на комунікативному стилі, при якому навіть розмови на неприємні теми супроводжується значною кількістю слів, ідіом, фраз ввічливості. Також зазначимо, що серед розглянутих ідіом, поширені з компонентом *Mind* (*mind your p's and q's; mind/watch your manners; if you don't mind me saying/asking; don't mind me; mind you*), що використовуються у порадах, при пом'якшенні промови чи дотриманні чужої приватності. Найбільш поширені способи перекладу розглянутих ідіом: калькування; нейтральний відповідник зі збереженням сенсу.

Стриманість і стійкість часто репрезентують одні і ті самі фразеологічні одиниці (наприклад, *keep calm and carry on; keep your head*). Проте, умовно можна сказати, що ідіоми на позначення стриманості більше відображають вміння тримати емоції під контролем (*put a good face on (something); keep a stiff upper lip; (as) cool as a cucumber ma in.*), а більшість ідіом на позначення стійкості пов'язані з тим, щоб докладати великі зусилля для досягнення цілей або продовжувати працювати у надскладних умовах (*the show must go on; never say die; blood, sweat, and tears ma in.*).

Ідіоми і фрази на позначення сміливості найчастіше пов'язані або з побажанням бути сміливим і хоробрим (собі або іншим), або є характеристикою особи, яка володіє цими якостями. При цьому поширеними є словосполучення та фразеологічні одиниці з лексемою *Courageous* (*get your courage up; pluck up your courage* або *pluck up (the) courage to do something; screw up your courage*). А ідіоми з лексемою *Heart* можуть бути і свідченням сміливості (*heart of oak; a stout heart*) і проявом боягузтва (*your heart sinks into your boots; a faint heart*). Часто вживаними способами перекладу ідіом, що віддзеркалюють різні риси англійського стоїцизму є: фразеологічний

еквівалент, нейтральний відповідник зі збереженням сенсу, ідіоматичний аналог.

Ідіоми на позначення здорового глузду відображають вміння: мислити самостійно і критично; мислити практично; позбавитись зайвих думок, які заважають ефективно діяти або просто жити. Ще одним аспектом є відповідне (з точки зору здорового глузду) ставлення до якоїсь ситуації. При цьому поширеними є ідіоми з компонентом *Mind* – особливо, у значенні заспокоїтися, забути щось неприємне, позбавитись неприємних думок (*get something out of your mind; set/put someone's mind at rest/ease; take a load/weight off someone's mind; take someone's mind off something; out of sight, out of mind*).

Поміркваність, що з одного боку, пов'язана зі здоровим глуздом, з іншого – зі стриманістю, проявляється у ідіомах-порадах (рекомендаціях, попередженнях) дотримуватись міри та балансу в усіх аспектах життєдіяльності (*cut your coat according to your cloth; mind your step; moderation in all things та ін.*). Переклад ідіом на позначення здорового глузду і поміркованості найчастіше відбувається за допомогою ідіоматичного аналога, фразеологічного еквівалента, калькування.

Емоційність відображена у: ідіомах на позначення відвертості, щирості; ідіомах, що репрезентують прояв різних людських емоцій. Песимізм в ідіомах описує: наявність песимістичного стану людини; пророцтво нещастя; сумнів в успіх; погіршення вже поганої ситуації. При цьому на позначення емоційності і песимізму поширеними є ідіоми з лексемою *Heart* (*heart to heart; pour one's heart/soul out; open one's heart; lose heart; let your heart rule your head та ін.*). Переклад ідіом, що віддзеркалюють емоційність і песимізм українською мовою забезпечується передусім: фразеологічним еквівалентом, ідіоматичним аналогом, калькуванням.

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНФОРМАЦІЯ РОМАНУ К. ІШІГУРО «ЗАЛИШОК ДНЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Аналіз лінгвокультурної інформації історичного роману Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» (1989) передбачає розгляд: особливостей характеру головного героя, комунікативного стилю персонажів та ідіом на позначення англійського національного характеру. Пошук ідіом обмежимо фразеологічними одиницями з лексемами Heart і Mind, як такими, що відображають майже весь спектр рис англійського національного характеру. Адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у перекладі прослідкуємо у комунікативному стилі персонажів та зазначених фразеологічних одиницях тексту. Перекладачка – Ганна Лелів («Видавництво Старого Лева») [49].

3.1. Дворецький Стівенс як втілення англійськості

«Залишок дня» – це історичний роман Кадзуо Ішігуро, у якому, головний герой – чоловік похилого віку, дворецький Стівенс у 1956 році, під час шестиденної подорожі мальовничими містечками Англії, пригадує події, що відбувалися у маєтку Дарлінгтон-Голл між Першою і Другою Світовими війнами. Розповідь ведеться від першої особи, в основному у формі монологу, що накладає свій відбиток на сприйняття подій. Залежно від того як Стівенс ставиться до конкретної особи, її світогляду, зокрема до її цінностей і переконань або поведінки, так і подається ця персона – дивакувата, неприпустимо груба або така, яка викликає захоплення. При цьому, звісно, розкривається і характер головного героя.

Важко виділити одну головну ідею роману, оскільки він неймовірно багатозаровий за своїми сенсами. Як відомо, літературний твір сприймається

по-різному читачами залежно від того, хто (світогляд читача) і коли (у яких обставинах) його читає. Тож, на нашу думку, у політичному вимірі можна вважати основною ідеєю демонстрацією К. Ішігуро жахливої помилки лорда Дарлінгтона (старого господаря маєтку, якому служив Стівенс більшу частину свого життя) щодо історичних подій у міжвоєнний період, його переконання, щодо можливості домовитись з німцями, зрозуміти їх, адже вони і так отримали поразку у I Світовій війні і німецький народ не заслуговує на вкрай важкі санкції, їх потрібно пом'якшити заради миру та процвітання Європи. У історичному вимірі – це зображення автором, через міркування головного героя тих соціальних, політичних, світоглядних змін, яких зазнала Велика Британія з 20-х до середини 50-х років XX століття. У психологічному вимірі – це показ письменником намагання Стівенса переконати себе, що він прожив життя не даремно і усвідомлення ним, що його особисте життя могло б скластися інакше, якби він не був настільки «сліпий» і відданий своїй роботі.

Щоб зрозуміти які саме риси англійського національного характеру властиві головному герою, необхідно з'ясувати його ідеали, переконання, ціннісні орієнтації, тобто його світогляд та характер загалом.

Нам невідомо точно скільки протагоністу років і як він виглядає. Стівенс лише зазначає, що 35 років прослужив своєму попередньому господарю лорду Дарлінгтону, який на момент подій три роки як помер і він продовжує служити новому господарю – американцю містерові Фаррадею. Також Стівенс згадує, що не одразу почав служити у лорда Дарлінгтона [49]. Виходячи з цього, а також враховуючи, що на таку відповідальну посаду як дворецький у великому маєтку, Стівенс не міг потрапити у занадто юному віці, можемо припустити, що головному герою більше шестидесяти років. Це означає, що його уявлення про світ і своє місце у цьому світі, а також ставлення до роботи, інших людей і до себе не просто цілком визначене і стійке, воно вже майже не піддається змінам. Та все ж таки наприкінці роману Стівенс дещо зраджує своїй стійкості, незворушності і дозволяє собі

певну емоційність, яку на середину 50-х років ХХ століття ще навряд можна було визначити як типову рису англійського національного характеру.

Світогляд головного героя проявляється у його міркуваннях про професію дворецького. А саме про те, що означає бути великим дворецьким (a great butler). Загалом дворецький – головна особа серед слуг у великих будинках і маєтках: «Найважливіший слуга чоловічої статі в домі, зазвичай відповідальний за організацію роботи інших слуг» [51]. Зазначимо, що образ дворецького вищого класу не виписаний в якомусь одному місці, він кристалізується у роздумах Стівенса протягом всього роману. Окремі риси цього ідеалу згадуються мимохідь: *«вміння добре розпланувати роботу підлеглих»*; *«організованість і передбачливість – дві найважливіші якості для мого фаху»*; *«рівновага між особистою гідністю й готовністю задовольняти бажання гостей»*; *«рівновага між непомітною присутністю і виявом турботи»*; *«обов'язок дворецького – піклуватися про бездоганне обслуговування, а не втручатися у великі державні справи»*; *«лояльність – риса справжнього професіонала»* та ін. [49]. Все це має безпосереднє відношення до самого Стівенса, його ставлення до виконання професійних обов'язків. У різних, навіть дуже напружених, складних, а часом незручних для нього ситуаціях можемо спостерігати його майстерні дії. При цьому Стівенс надзвичайно вимогливий до себе і переживає навіть за незначні промахи.

Головній якості великого дворецького, якої, на думку Стівенса, є гідність, присвячено чимало уваги. Тема гідності надзвичайно важлива для розуміння мотивів поведінки Стівенса, адже він весь час намагається дотягнутися до ідеалу. Вона виникає і у палких дискусіях між колегами-дворецькими, що належать до професійної спілки Гейза і з випадковим співрозмовником Гаррі Смітом у селі Моском під час подорожі Стівенса, і, найважливіше, мабуть наприкінці твору, коли Стівенс, оглядаючись на все своє життя, не може визнати, що схибив і у розпачі сам себе питає *«Де ж тут гідність, скажіть мені?»* [49, с. 234].

Для протагоніста втіленням гідності «яка відповідає його статусу» («*dignity in keeping with his position*») є його батько Вільям, також дворецький старого покоління. Стівенс, якому повага і любов до батька не заважає бачити його невеличкі професійні недоліки, на декількох прикладах демонструє стриманість, незворушність, відданість обов'язку, що виявляє Вільям під час своєї роботи, які б не були його почуття і переживання. Найбільш вражаючим мабуть є момент, пов'язаний з прислугуванням Вільяма генералу, який був винний у смерті під час англо-бурської війни старшого брата Стівенса – Леонарда. При цьому, тодішній господар Вільяма, знаючи його обставини, запропонував йому на час гостювання генерала взяти вихідні, але бездоганний дворецький, усвідомлюючи, як буде важко господареві приймати без нього гостей, відмовився і чотири дні прислугував генералу, який «... був бридким товстуном, з грубими манерами й нестримною охотою застосовувати військові метафори геть до всього» [49, с. 44], і до того ж «... гадки не маючи про те, що почуває батько, сповна скористався нагодою похвалитися своїми воєнними досягненнями...» [49, с. 44-45]. Вільям ніяк не видав своїх почуттів, ідеально виконав свій обов'язок і отримав від генерала великі чайові, які пожертвував на благочинність.

Розмірковуючи над поведінкою свого батька і дискусіями з іншими дворецькими щодо гідності, Стівенс приходять до висновку, що «... гідність тісно пов'язана зі здатністю дворецького не облишати своєї фахової личини ... Великі дворецькі вміють повсякчас перебувати в ролі – і перебувати в ній усім своїм єством. Їх не сколихнуть сторонні події, навіть у край неймовірні, тривожні чи прикрі. Вони «носять» свою фахову майстерність так, як порядний джентльмен носить костюм: він не дасть бешкетникам чи випадковим обставинам зірвати його з себе привселюдно; він зніме костюм тоді – і тільки тоді, – коли на те буде його воля, а це трапляється лише в той час, коли він залишається сам» [49, с. 45-46]. І звісно, «... великий дворецький – це майже завжди англієць» [49, с. 46], оскільки, на думку

Стівенса, представники інших націй, наприклад на континенті, неспроможні «... на емоційну стриманість, яка під силу тільки англійському народу» [49, с. 46].

У наведених цитатах є прояв одразу декількох рис англійського національного характеру. По-перше, це захоплення стійкістю, незворушністю, яку, як ми побачимо далі, виявляє і сам головний герой. Тобто, з одного боку – це його ціннісна орієнтація, елемент світогляду, з іншого – це риса його характеру. По-друге, ось ця відмінність англійців від інших націй (яка, до речі, також демонструється протягом всього роману), деяке дистанціювання від них, підкреслення, що стриманість властива саме англійцям. Вельми специфічне ставлення останніх до іноземців, а особливо до французів, що формувалося протягом століть, відмічають дослідники англійської ментальності і сьогодні: «Навіть у 1950-х роках англійці все ще виправдовували свою лайку, просячи людей «вибачити мою французьку» (кажуть Джон Мейджор використовував цю фразу і в 1990-х роках), а про самовільне залишення робочого місця говорили як про «французьку відпустку» [44, с. 25]. У часи ж, коли розгортаються події у романі, це взагалі був стереотип, щось зрозуміле, що не піддавалося переоцінці і аналізу на рівні повсякденної свідомості.

Треба зазначити, що «носіння фахової майстерності» є невід'ємним атрибутом самого Стівенса. Причому у читача, залежно від контексту, ця риса головного героя може викликати суперечливі емоції – як захоплення, так і роздратування. І якщо захоплення цілком зрозуміле, адже далеко не кожному індивіду дано вміння тримати себе в руках попри будь-які життєві обставини, навіть найтрагічніші і виконувати свій обов'язок так, щоб ніхто і здогадався що у людини на душі, то роздратування викликано тим, що через «носіння фахової майстерності» Стівенс, по-суті, руйнує особисте життя. Відверто кажучи, цього особистого життя у нього і немає. Є тільки професійне виконання обов'язку і безперечна відданість старому господарю лорду Дарлінгтону.

Найбільш яскравим прикладом «носіння фахової майстерності» головним героєм є подія, що відбулась під час конференції 1923 року у маєтку Дарлінгтон-Голл. До маєтку прибули високі гості – представники США, Франції, Німеччини і Великої Британії. Це була мета лорда Дарлінгтона «... *провести неофіційну міжнародну конференцію, щоб обговорити, як можна переглянути найсуворіші вимоги Версальського договору*» [49, с. 77]. Причому Стівенс, виправдовуючи свого господаря, підкреслює «... *у своїх діях він завжди керувався бажанням побачити «справедливість у цьому світі»* [49, с.76]. Ситуація під час зустрічі була вкрай напружена. Стівенс, усвідомлюючи, що конференція повинна пройти бездоганно з точки зору обслуговування поважних гостей, намагається передбачити все до дрібниць. І раптом, саме під час цієї конференції захворів, а потім і помер його батько Вільям, який незадовго до смерті працював помічником дворецького у цьому ж маєтку. Під час його хвороби Стівенс продовжує виконувати свої обов'язки, адже все повинно бути бездоганно. І мабуть лише вираз його обличчя або сльози, яких він навіть не помічає, видають його почуття. Ми можемо зробити цей висновок з наступного уривку:

«Я відчув, як хтось торкнувся мого ліктя і, обернувшись, побачив лорда Дарлінгтона.

– Стівенсе, з вами все гаразд?

– Так, сер. Усе чудово.

– Мені здалося, що ви плачете.

Я засміявся і, витягнувши з кишені хустинку, швидко витер лице.

– Пробачте, сер. Важкий день сьогодні.

– Ну так, роботи багато» [49, с. 107].

Майже одразу після цього міс Кентон, економка повідомляє Стівенсу про смерть батька. Уривок з їх діалогу:

«... – Я дуже зайнятий зараз, міс Кентон. Прийду трохи пізніше.

– То, може, містере Стівенс, ви дозволите мені закрити йому очі?

– Буду щиро вдячний, якщо ви це зробите.

Вона вже рушила вгору сходами, але я гукнув її і сказав:

– Міс Кентон, прошу вас: не подумайте, що я поводжуся неналежно, коли відмовляюся піднятися нагору й побачити батька у час його смерті. Розумієте, я знаю, що батько волів би, аби я далі виконував свої обов'язки, ніби нічого не сталося.

– Ну звісно, містере Стівенс.

– Мені здається, що коли я вчиню інакше, то підведу його.

– Ну звісно, містере Стівенс» [49, с.108].

І далі Стівенс продовжує обходити гостей з тацею алкогольних напоїв, виконуючи їх прохання, відповідаючи на питання, посміхаючись і жартуючи.

У цих уривках мабуть проявляється вся суть його характеру. Для нього головне – бездоганне виконання професійного обов'язку, поступати як належно, не знімати на людях «фахову майстерність». Особисті почуття і обставини не повинні стояти на перешкоді цьому. І Стівенс правий у тому, що батько – такий же професіонал, який його виховав прикладом свого життя, зрозумів би його і схвалив би його поведінку.

Але у діалозі з міс Кентон важливий ще один момент – Стівенсу не все одно, що вона про нього подумає. І тут варто спробувати розкрити як «носіня фахової майстерності», цілковита відданість господареві, стриманість, якщо не сказати холодність, тримання на відстані міс Кентон поволі обертається особистою драмою. Хоча усвідомлення цього приходить до Стівенса лише через десятиліття, наприкінці життя.

У Стівенса з міс Кентон (вона ж місіс Бенн) не одразу, але встановилися дружні стосунки, які час від часу затьмарювалися суперечками. У якийсь із періодів спільної праці у них з'явилася звичка ввечері обговорювати справи за горнятком какао. Згадуючи ці зустрічі, Стівенс наполегливо підкреслює, що вони відбуваються саме через виконання дворецьким і економкою якнайкраще професійних обов'язків, хоча, звісно, обговорювались не лише справи [49]. Підтекст його повідомлення – нічого

особистого (тим більше інтимного) у тих зустрічах не було; вони не заради розваги, задоволення, а заради спільної справи.

І ось під час однієї з таких зустрічей, Стівенс повідомляє міс Кентон, що лорд Дарлінгтон вирішив звільнити двох покоївок, через те що вони були євреями (це початок 30-х років ХХ століття місце подій – Велика Британія, а ні Німеччина!). Стівенс і у цьому випадку знаходить виправдання для господаря, пояснюючи це тим, що *«... його світлість перебував під надмірним впливом місис Керолін Барнет»* [49, с. 145]. Міс Кентон надзвичайно засмутилася і навіть погрожувала у такому випадку звільнитися сама, але так і не наважилась це зробити. Через рік після цього випадку лорд Дарлінгтон, який вже позбувся впливу сумнівної пані, визнає, що був неправий і звертається до Стівенса з проханням знайти звільнених покоївок і якось залагодити свою провину. Між Стівенсом і міс Кентон знову відбувається розмова на цю тему, під час якої міс Кентон, зокрема, дорікає йому вдаваною байдужістю (хоча насправді Стівенсу ця ситуація не подобалась, він не хотів, щоб дівчат звільняли, проте, не став опиратися рішенню господаря):

«– Ви розумієте, містере Стівенс, що якби ви поділилися зі мною своїми думками, усе склалося б зовсім інакше. Ви ж бачили, як я засмутилася через те, що моїх дівчат виганяють. Знаєте, як би ви мені тоді допомогли? Ну чому, чому, чому ви завжди мусите щось вдавати? Чому, містере Стівенс?»

Я знову посміхнувся – якою безглуздою зненацька виявилася наша розмова!

– Зачекайте, міс Кентон, – мовив я. – Що ви таке кажете? Що значить «вдавати»? Ну справді...

– Мені було так важко, коли Рут і Сару звільнили. Я думала, ніби це тільки мене хвилює.

– *Послухайте, міс Кентон... – я підняв тацю, на яку наставив тарілок і горнят. – Нема нічого дивного, що коли когось звільняють, це викликає в інших несхвалення. Це природно*» [49, с. 153].

Насправді, ось це «щось вдавати» у вустах міс Кентон, якраз і є проявом «носіння фахової майстерності» Стівенсом. Він не дозволив своїм справжнім почуттям стати на заваді виконання обов'язку. Вишколений дворецький виконує розпорядження господаря, не обговорюючи їх і не опираючись їм. Він демонструє лояльність до господаря, оскільки, на його думку, це одна з якостей гарного дворецького. Для нього ця розмова виглядає «безглуздою» саме тому, що він не бачить необхідності поводити себе якимось інакше. Його поведінка, з його точки зору, була цілком природня і відповідала ситуації, а з точки зору міс Кентон – він «щось вдавав».

І так протягом років їхньої спільної праці, коли міс Кентон або потребує співчуття (як у випадку зі смертю її тітки), або робить крок, який розцінюється Стівенсом як втручання у його особистий простір (коли міс Кентон спробувала квітами прикрасити його кімнату), порушення його приватності і професійних відносин між дворецьким і економкою (коли міс Кентон, всупереч бажанню Стівенса ледь не силою подивилась яку книгу він читав під час відпочинку), головний герой своїми незграбними діями вбиває між ними клин.

Зокрема, коли у міс Кентон померла її єдина родичка – тітка, Стівенс, дозволяючи економці взяти вихідний, одразу не висловив співчуття: «... я зупинився в коридорі, міркуючи, чи не повернутися мені, постукати в її двері й виправити свою необачність. Але тоді мені спало на думку, що в такому разі я потурбую міс Кентон тієї миті, коли їй хочеться побути самій. ... Я постояв трохи в коридорі, та зрештою пішов геть, вирішивши зачекати до іншої нагоди висловити свій жаль» [49, с.173]. Але коли Стівенс побачив міс Кентон наступного разу (при цьому він дійсно турбувався, що їй сказати і як підтримати), то спочатку спитавши, як у неї справи, потім раптом розкритикував її роботу [49].

Зазначений випадок виразно показує, що у Стівенса присутні такі риси англійського національного характеру, як індивідуалізм і небажання порушити чужу приватність (коли він коливався у коридорі) – адже насправді в цій ситуації він думає про почуття міс Кентон, щоб не зробити їй ще гірше. Ще одна риса – соціальна не-дужість або труднощі з соціалізацією (у термінах К. Фокс) – коли він замість підтримки почав міс Кентон критикувати.

Індивідуалізм, охорона власної приватності і небажання порушити чужу, соціальна не-дужість – все це взаємопов'язано, одно викликає (передбачає) інше, і все це простежуються у Стівенса при його контакті з різними людьми і у різних ситуаціях. Це не разові випадкові поведінкові акти, а саме стійкі психологічні особливості, які йому властиві, тобто це риси його характеру. Навіть спілкуючись зі своїм батьком – рідною людиною, яку він безмежно поважає саме за його професійні якості, Світенс демонструє соціальну не-дужість: *«... ось уже кілька років, як ми з батьком – з причин, які я так до кінця і не збагнув, – спілкувалися все менше й менше. Так мало, що після його приїзду до Дарлінгтон-Голлу навіть короткі діалоги про робочі питання відбувалися в атмосфері взаємного зникання»* [49, с. 67]. Ця цитата нашоує на таку думку. Стівенс (мабуть, так само як і його батько) не намагався з'ясувати, чому вони спілкуються менше. Адже, коли у родині є проблеми, їх можна обговорити. Тут, вочевидь, як з боку Стівенса, так і з боку батька проявляється ось ця емоційна стриманість, бажання не порушити чужу приватність, не переступити певні кордони. Це опосередковано підтверджується тим, що коли батько приїхав до Дарлінгтон-Голлу спілкування стало менше (тобто не тому що вони географічно далеко один від одного і не мають можливості комунікувати, а тому що немає їхніх дій, які б допомогли вирішити проблему). Відтак, неприємна ситуація поглиблюється через те що вони схожі як у своїх перевагах, так і у своїх недоліках – обидва стримані, професіонали, у яких на першому місці робота і виконання обов'язку, а не родина.

Англійськість Стівенса проявляється і в підкресленні відмінностей між англійцями і представниками інших націй, в основному американцями, оскільки американцем є його новий господар – містер Фаррадей. Тут варто зазначити, що на сприйняття Стівенсом цих відмінностей накладається і те, що служінню попередньому господарю, лорду Дарлінгтону Стівенс, по суті, повністю присвятив своє життя. Його лояльність лорду Дарлінгтону була абсолютна, незважаючи на те, що лорд Дарлінгтон, м'яко кажучи, дуже помилявся у своїх намаганнях впливати на міжнародні справи у 20-х – 30-х роках. Стівенс завжди виправдовує дії лорда Дарлінгтона і безпосередньо тоді, коли вони відбувались і вже після його смерті, цілком усвідомлюючи його помилки у 1956 році. Можливо, саме через таку неймовірну прихильність та повагу до старого господаря, Стівенс, якість незручні ситуації, які час від часу виникають між ним і новим господарем, списує на різницю між англійцями і американцями (звісно не на користь американців).

Так, вже на початку роману ми бачимо підкреслення цієї несхожості, коли містер Фаррадей радить Стівенсу поїхати у мандрівку на деякий час, помилуватися краєвидами Англії, поки він буде перебувати у Америці, причому пропонує скористатися своїм «Фордом» і оплатити пального. Стівенс відповідає так:

«– За роки служби, сер, я мав велику честь побачити в цих стінах усе найкраще, що є в Англії.

Однак містер Фаррадей, схоже, не втямив того, про що я казав, бо продовжував далі:

– Ну справді, Стівенсе. Хіба це нормально, коли людина не має як подивитися на свою країну? Послухай мене, виберися на кілька днів з дому.

Як ви, напевно, здогадуєтесь, того пообіддя я не поставився до пропозиції містера Фаррадея серйозно, а сприйняв її за ще один приклад необізнаності американського джентльмена з тим, що прийнято в Англії, а що – ні» [49, с. 10].

Незручні ситуації з новим господарем також трапляються тому, що у Стівенса, виявляється, погано з почуттям гумору (цієї дуже англійської риси характеру). Так, коли Стівенс у розмові з містером Фаррадеєм наважився сам підняти тему майбутньої подорожі і натякнути, що хоче побачити колишню економку міс Кентон (виключно з професійних міркувань!), містер Фаррадей «... вхопився за цю нагоду і, широко усміхнувшись, неквапом промовив: – Ох, Стівенсе! Подружка. У твоєму віці! Лорд Дарлінгтон нізащо б не поставив слугу в таке незручне становище. Та я не маю на думці нічого образливого щодо містера Фаррадея: він, зрештою, джентльмен із Америки й часто поводить ся геть по-іншому, ніж прийнято у цих краях» [49, с. 19].

І хоча сам Стівенс наявність неприємних для себе ситуацій з новим господарем списує на відмінність американського менталітету і звичок від англійських, насправді, як неодноразово можна побачити, і під час комунікації з іншими людьми, Стівенс не дуже розуміє жарти і сам не вміє жартувати. Незручності через це виникають регулярно, що дошкуляє бездоганному дворецькому настільки, що він навіть намагається якось навчитися дотепно відповідати на жарти господаря.

Серед інших рис англійського національного характеру, які також властиві Стівенсу можна виділити наявність прагматизму, здорового глузду (емпіризм – у термінах К. Фокс). Ця риса характеру головного героя проявляється скрізь: і у скрупульозному плануванні роботи своєї та підлеглих, і у ретельному плануванні своєї подорожі, і у тому як детально він підбирає собі одяг на майбутню мандрівку – з одного боку, виявляючи заощадливість, а з іншого боку, враховуючи ту обставину, що «... ніколи не знаєш, коли доведеться сказати, що працюєш у Дарлінгтон-Голлі, а в таку хвилину важливо бути вбраним відповідно до статусу» [49, с. 16-17]. Також цікавим аспектом його особистості є те, як Стівенс намагається сумістити відпочинок з роботою. Так, у вільний час він читає сентиментальні романи, які дозволяють йому покращити його англійську мову, бо вони «... здебільшого написані добірною англійською і мають удосталь вишуканих

діалогів, що становлять для мене велику практичну цінність. Поважніші книги – скажімо, наукові розвідки – сприяли б моєму загальному розвитку, але слова, якими їх пишуть, не стали б мені у пригоді під час повсякденного спілкування з леді та джентльменами» [49, с.165-166]. При цьому, він наче виправдовується, що інколи отримує і задоволення від читання. Ми згадували вище, що щоденні зустрічі з міс Кентон за горнятком какао також заради роботи, а не задоволення, як і його шестиденна подорож, під час якої він мріє побачити міс Кентон, з метою запросити її знову на роботу до Дарлінгтон-Голлу. Поступово складається враження, що професійна складова особистості Стівенса повністю заповнила і витіснила інші аспекти його особистості – дружбу і кохання.

Та мабуть найбільш виразно цей прагматизм дає про себе знати, коли Стівенс виправдовує дії свого старого господаря лорда Дарлінгтона і тим самим виправдовується сам. Поглянемо детальніше на контекст взаємовідносин Стівенса і лорда Дарлінгтона.

Справа у тому, що Стівенс сам усвідомлює, що був, як і інші дворецькі його покоління, ідеалістом, оскільки прагнув не просто служити достойному джентльмену, а такому, який сприяє прогресу людства [49]. Для нього слугувати лорду Дарлінгтону – це не просто заробіток і певний статус, це честь. Він пишається також і тією довірою, яку йому у різних ситуаціях виказував лорд Дарлінгтон. Але, мабуть, ще більше він пишається тим, що його господар причетний до історичних подій, і він, слугуючи йому, сам до цього дотичний: *«Кожен із нас таїв у серці бажання внести скромну лепту у творення досконалішого світу і вважав, як фахівець своєї справи, що найпевніший спосіб цього досягнути – служити великим джентльменам, у чийх руках перебувала доля цивілізації»* [49, с. 117]. Ця ідея – служіння людству, через служіння великій людині – повторюється неодноразово, що показує її значимість для головного героя. А, оскільки, на думку Стівенса *«... дивитися на господаря критичним оком і водночас добре йому служити – просто неможливо»* [49, с. 195], то дворецький обирає для себе добре

служити лорду Дарлінгтону, не занурюючись у роздуми, наскільки правий у своїх діях його господар. Врешті, Стівенс вважає, що не справа дворецького розмірковувати про такі складні речі. Причому декілька разів він стає свідком, коли дії лорда Дарлінгтона ставляться під сумнів – і під час конференції американським сенатором містером Льюїсом, і пізніше містером Кардиналом, коли лорд Дарлінгтон намагався посприяти зустрічі британських монарха і прем'єр-міністра з Гітлером і т. ін. Під час усіх цих подій точка зору Стівенса незмінна: *«... я бачу в діях його світлості тільки найкращі, найблагородніші наміри. Зрештою, лорд Дарлінгтон робить усе, що може, аби забезпечити мир у Європі»* [49, с. 218]. Така сліпа віра насправді зручна. Вона дає можливість зняти з себе відповідальність. Але до честі Стівенса, слід зазначити, що коли після подій II Світової війни він розуміє, що його старий господар помилявся, він не тільки не зрікається його, він його виправдовує саме його шляхетними намірами.

Наприкінці своєї подорожі під час нетипово (як для англійця взагалі, так і для самого Стівенса зокрема) відвертої розмови з випадковою людиною, Стівенс зазначає: *«Лорд Дарлінгтон не був поганим чоловіком. Анітрохи. Принаймні в кінці свого життя він мав можливість визнати, що схибив. Він був дуже сміливий. Його світлість обрав певний шлях у житті, і хай навіть той виявився помилковим, він його обрав сам, от що справді важливо. А я навіть такого сказати не можу. Я вірив у його мудрість, розумієте? Вірив. Усі ті роки, коли служив йому, я вірив у те, що він займається достойною справою. А тепер я навіть не можу визнати, що схибив. Де ж тут гідність, скажіть мені?»* [49, с. 234]. У цій цитаті – квінтесенція стівенсових рефлексій. Це відчай людини, яка усвідомила свої помилки, хоча і заперечує це. По суті, він ставить під сумнів сенс свого життя. Драматизм ситуації у тому, що він – людина похилого віку і можливостей налагодити своє життя залишається не так вже і багато. Все те, що було справді важливо для нього виявилось великою помилкою. При чому такою, що він під час розмов з людьми уникає навіть говорити, що служив тому самому лорду Дарлінгтону.

Він все життя намагався дотягнутися до гідності, так як він її розумів, відповідати своєму ідеалу, ігноруючи власні потреби, бажання, по суті, соромлячись отримувати задоволення від чогось, що не є його роботою. Жодного разу Стівенс не каже про любов до міс Кентон, проте, саме після розмови з нею, яка не сказала прямо, що його кохала, але зокрема, промовила: «... *деколи я уявляла, як би мені жилося з вами, містере Стівенс...*» [49, с. 230], у Стівенса починається таке відверте самобичування. Тут він мабуть єдиний раз знімає на людях свою «фахову майстерність», «нічого не вдає» і демонструє настільки відверту емоційність, яка є свідченням його людяності, того, що він не суха бездушна істота з певними визначеними обов'язками.

Ще однією помітною особливістю характеру головного героя, що відповідає рисам англійського національного характеру, є певна класовість (яку, за твердженням К. Фокс, сучасні англійці старанно заперечують), що у Стівенса проявляється час від часу разом з лукавством. Так, головний герой, не квапиться відкривати стороннім людям, яких зустрічає під час подорожі, що він є дворецьким (хоча він дуже пишається тим, що він дворецький з Дарлінгтон-Голлу), якщо вони його приймають за поважного джентльмена. Більше того, Стівенс дозволяє їм думати, що він знайомий з відомими людьми країни і причетний до певних історичних подій не як слуга, а як рівний цим джентльменам. Класовість та консерватизм також проявляється і в міркуваннях Стівенса, щодо того, що «... *прості люди не можуть усього навчитися і все знати, й тому нерозумно вимагати, аби кожен із них мав свою позицію щодо найважливіших для країни питань*» [49, с. 190]. Класовість присутня і у розмовах з міс Кентон. Наприклад, коли вона дозволила собі звертатися до батька Стівенса на ім'я, а не «містер Стівенс». У них з цього приводу вийшла чергова суперечка, адже міс Кентон, як економка мала право звертатися до слуг нижчих за нею по рангу на ім'я. На що Стівенс відповідає: «*За рангом він і справді, як ви кажете, помічник дворецького. Але я здивований, що ви такі спостережливі, а досі не*

помітили, що насправді він набагато вищий за статусом. Набагато» [49, с. 57].

Лукавство Стівенса виражається не тільки у тому, що він дозволяє незнайомим людям думати про себе як про особу високу за статусом у суспільстві, воно ще пов'язано і з удаваною скромністю, деяким самоприниженням, що також складають елемент англійськості. Він декілька разів у різних ситуаціях зазначає, що не йому судити, чи великий він дворецький, але зрозуміло, що Стівенс саме так і думає [49].

Уявлення про характер Стівенса було б неповним, якщо не згадати про його надзвичайну ввічливість (гречність). Як і стриманість, він її демонструє завжди. При цьому не має значення з ким він комунікує – чи з поважними джентльменами і леді, чи з підлеглими, чи з випадковими людьми. У будь-яких ситуаціях, навіть коли сперечається з міс Кентон або критикує її, Стівенс залишається ввічливим. Докладніше розберемо це далі, коли аналізуватимемо комунікативний стиль персонажів роману.

Розмірковуючи про англійськість, не як про сукупність рис характеру, що властиві певному індивіду, як представнику етносу, а як про невід'ємну рису нації загалом, варто також відмітити наявність у романі спілки Гейза – закритого клубу за професійною ознакою, членом якої могли бути дворецькі «лише найвищого класу» («only the very first rank») [49]. До речі ця вимога також ознака класовості. Про наявність різноманітних об'єднань, як специфіку англійців А. де Токвіль згадував ще у XIX столітті [45]. Але ця тяга до того, щоб стати членом якогось клубу чи товариства (навіть відверто дивакуватих) зберігається і сьогодні [43]. І хоча сам Стівенс зазначає, що не є палким прибічником зазначеного об'єднання, проте, воно перманентно присутнє у його міркуваннях про те, що таке великий дворецький [49].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що головний герой, дворецький Стівенс – професіонал вищого гатунку, беззаперечно відданий служінню своєму старому господарю, ідеаліст-мрійник, який прагнув найкращим чином служити видатному джентльмену, і через це бути дотичним до

служіння людству. Він все життя присвятив роботі, будучи вкрай вимогливим як до себе так і до підлеглих, при цьому позбавивши себе особистого життя. Точніше не зміг побачити, усвідомити у чому його щастя і через свою відданість роботі і через свій характер. Серед рис англійського національного характеру йому найбільш властиві: стійкість, незворушність і стриманість; індивідуалізм і охорона власної приватності, небажання порушити чужу; соціальна не-дужість; прагматизм і здоровий глузд, підкреслення відмінності англійців від інших націй; лукавство і класовість, гречність. Як невід’ємний атрибут англійськості у роздумах Стівенса також перманентно присутня професійна спілка для великих дворецьких.

Єдина особливість характеру головного героя, яка не відповідає уявленням про англійський національний характер – це його погане почуття гумору, невміння дотепно зреагувати на жарти, коли від нього це очікують.

3.2. Комунікативний стиль персонажів роману і особливості його відтворення мовою перекладу

Досліджуючи комунікативний стиль персонажів роману, будемо спиратися на ключові поняття, що були виокремлені О. Матузковою, щодо англійського комунікативного стилю, а саме: негативна та позитивна ввічливість, і відповідно – стратегія дистанціювання і стратегія зближення [28, с. 175-184]. Крім того, розглянемо, як цей стиль передається в тексті перекладу та які особливості він набуває в українській мові.

Під час комунікації так чи інакше проявляються риси характеру головного героя, про які ми згадували вище, перш за все – гречність, стриманість, відсутність почуття гумору та ін. Загалом комунікативний стиль персонажів роману переважно непрямий (за деякими виключеннями), сповнений недомовленостей і натяків. Це простежується і у листуванні, і безпосередньо у діалогах, і у внутрішньому монологі, який веде Стівенс.

Так, головний герой характеризує лист, який він отримав від міс Кентон:

«*So it was in this instance; that is to say, my receiving the letter from Miss Kenton, containing as it did, along with its long, rather unrevealing passages, an unmistakable nostalgia for Darlington Hall, and – I am quite sure of this – distinct hints of her desire to return here, obliged me to see my staff plan afresh*» [54, с. 9].

«*Так сталося і тепер, коли я окинув розпис свіжим оком, отримавши від міс Кентон листа, що був наповнений не лише довгими, доволі стриманими пасажами, а й неприхованою ностальгією за Дарлінгтон-Голлом і – я певен – явними натяками на бажання його авторки повернутися сюди*» [49, с. 15].

Перекладачка застосовує перестановку частини складного речення – *obliged me to see my staff plan afresh* з кінця на початок речення. Мовою оригіналу: *отримання листа.... зобов'язало мене передивитись...*, з пасивного стану перетворюється на активний у мові перекладу: *...я окинув розпис..*, при цьому вилучається дієслово *obliged* (змусило, зобов'язало). Також *I am quite sure of this* (Я цілком упевнений у цьому) скорочується до двох слів *я певен*, а *her* змінюється на *його авторки*. *Unrevealing* (нерозкритий, невиразний) пропонується контекстуальна заміна *стриманий*. Застосовані прийоми зберігаючи зміст оригіналу у мові перекладу роблять речення легшим для сприйняття україномовного читача.

Rather unrevealing passages (доволі стримані пасажи) і ***distinct hints*** (явні натяки) – в одному реченні Стівенс наводить особливості не лише листа міс Кентон, але і англійського комунікативного стилю загалом. У романі не подається цей лист повністю, лише деякі цитати з нього, які є значущими для Стівенса, тому ми опосередковано, через думку головного героя можемо мати уявлення щодо змісту та форми цього листа. Дворецький час від часу до нього звертається і аналізує. І власне сам лист став поштовхом для його мандрівки.

Стівенс, наважившись на подорож, і спеціально у ту частину Англії, де проживає міс Кентон, щоб зустрітися з нею, обговорити можливість її повернення до роботи у Дарлінгтон-Голл, думає, що напише їй про це так:

*«I would of course have to write to Miss Kenton to tell her **I might be passing by**; I would also need to see to the matter of the costumes»* [54, с. 20].

«Доведеться, звісно, написати міс Кентон і повідомити її, що я проїжджатиму мимо, а ще подбати про одягу» [49, с. 24].

У цьому реченні автор декілька разів використовує модальні дієслова (*would; might*), але перекладачка робить повідомлення більш прямолінійним. Проте, і у такому варіанті зберігається особливість англійського комунікативного стилю. Також застосовується генералізація *the costumes* – одяга і вилучення дієслова *need* (необхідно, потрібно).

Стівенс не збирається писати міс Кентон прямо – «Я хочу з Вами зустрітися», хоча можна здогадатися з його міркувань, що це головна мета його подорожі, він не тисне на неї, а вживаючи модальне дієслово, умовний спосіб, застосовує стратегію дистанціювання, яка надає міс Кентон можливість відмовитись від зустрічі. Прикметно, що в короткому реченні поєднані і необхідність написати міс Кентон і подбати про костюми. Тобто Стівенс про те, що дійсно його хвилює (повідомлення міс Кентон про їх зустріч) згадує мимохідь, як про щось, що приблизно настільки ж важливе, як і необхідність мати відповідні для подорожі костюми.

Продовжуючи звертатись до листа міс Кентон, яка наводить у ньому епізод із Вільямом, Стівенс каже про певні аспекти взаємин економки з його батьком.

*«Moreover, now that I come to think of it, it is perhaps not so surprising that it should also have made a deep impression on Miss Kenton given **certain aspects of her relationship with my father** during her early days at Darlington Hall»* [54, с. 50].

«Крім того, нема нічого дивного в тому, що він справив таке глибоке враження і на міс Кентон, надто якщо зважити на певні тонкощі її взаємин із моїм батьком у перші роки її служби в Дарлінгтон-Голлі» [49, с. 54].

Перекладачка вилучає: *now that I come to think of it; perhaps; should also*. Мовою оригіналу: *тепер, коли я думаю про це, можливо, не так вже й дивно, що це також мало справити ...* – ми бачимо роздуми і сумніви головного героя. У перекладі більш прямолінійно стверджується: *нема нічого дивного в тому, що він справив...* У другий половинне речення застосовується додавання до *given* (*враховуючи; зважаючи; беручи до уваги*) – перекладачка підкреслює *надто якщо зважити* – тобто пояснюється чому епізод справив враження. Також використовується генералізація *during her early days* – у *перші роки її служби* – *days* перетворюються на *роки* і додається *служба*. Лексичним додаванням *служба* і контекстуальною заміною *роки* перекладачка враховує широкий контекст, адже *певні тонкощі взаємин з батьком* стосувалися, вочевидь, не буквально перших днів, як вона потрапила у Дарлінгтон-Голл, а більшого періоду часу. Влучною є контекстуальна заміна *тонкощі* (*aspects*).

Certain aspects – насправді – це обґрунтоване невдоволення міс Кентон роботою батька Стівенса Вільяма. На реальні, але не дуже значні недоліки його роботи, що виникли внаслідок похилого віку і хвороби Вільяма, міс Кентон почала постійно (але ввічливо) вказувати Стівенсу тоді, коли дворецький зробив їй зауваження щодо начебто некоректного звернення міс Кентон до його батька на ім'я. Стівенс наводить декілька ситуацій та розмов із міс Кентон із цього приводу і одну з лордом Дарлінгтоном, тобто це речі, які насправді дуже сильно зачіпають Стівенса і як сина і як дворецького. Як ми бачимо, Стівенс уникає застосовувати більш прямі слова і конструкції, що підкреслюють негативність, як-то – незадоволення виконанням роботи, огріхи, роздратування, складні відносини і т.ін. і використовує *certain aspects* – нейтральні слова, які, якщо не знати контексту, можна тлумачити як завгодно.

Один з діалогів із цього приводу відбувається коли Стівенс із чимось пореється у бібліотеці:

«‘Excuse me, Mr Stevens. But if you are searching for your dust-pan, it is out in the hall.’

‘I beg your pardon, Miss Kenton?’

‘Your dust-pan, Mr Stevens. You’ve left it out here. Shall I bring it in for you?’

‘Miss Kenton, I have not been using a dust-pan.’

‘Ah, well, then forgive me, Mr Stevens. I naturally assumed you were using your dust-pan and had left it out in the hall. I am sorry to have disturbed you.’

She started to leave, but then turned at the doorway and said:

‘Oh, Mr Stevens. I would return it myself but I have to go upstairs just now. I wonder if you will remember it?’

‘Of course, Miss Kenton. Thank you for drawing attention to it.’

‘It is quite all right, Mr Stevens.’» [54, с. 55].

« – Вибачте, містере Стівенс. Але якщо ви шукаєте шуфлю, вона у вестибюлі.

– Перепрошую, міс Кентон?

– Шуфлю, містере Стівенс. Ви її там залишили. Принести вам?

– Але я не користувався шуфлею, міс Кентон.

– Ох, он як... Тоді пробачте, містере Стівенс. Я подумала, що ви користувалися нею і залишили її у вестибюлі. Вибачте, що потурбувала.

Вона подалася геть, але у дверях зупинилась і сказала:

– Я б сама її принесла, містере Стівенс, але мушу йти нагору. Ви не забудете, що вона там?

– Звичайно, що ні, міс Кентон. Дякую, що звернули мою увагу.

– Будь ласка, містере Стівенс» [49, с. 59].

Перекладачка точно передає цей діалог, застосовуючи трансформації (вилучення, додавання, перестановки, об’єднання речень, членування речень, контекстуальні заміни), при цьому зберігаючи і явний і прихований сенс, що

є у цьому діалозі. Цікавим перекладацьким рішенням є *шуфля* (*dust-pan*). В українській мові це слово іншомовного походження не дуже поширене і, відповідно, не всім відомо. Його відносять до германізмів у діалекті Чернівеччини [21]. У *Етимологічному словнику української мови* «... шуфель – це совок (великий), лопата (совкова);... szufliа «совок», «лопатка» – запозичене з німецької мови (можливо через польське посередництво) [48, с. 497]. Здається більш доречнішим для сприйняття українським читачем був би *совок*.

Лінгвокультурний аспект цього діалогу у наступному. Батько Стівенса прибирав і забув совочок для сміття на видному місці. Ми можемо припустити, що міс Кентон одразу про це було відомо, ще до того, як вона почала розмову зі Стівенсом. Але вона не робить зауваження батькові Стівенса. Принаймні, з тексту роману не видно, щоб вона напряду робила зауваження стосовно огріхів роботи самому Вільяму. Замість цього економка у короткому діалозі тричі перепрошує у Стівенса, вказуючи на помилку, знову ж прямо не звинувачуючи Вільяма, а припускаючи, що начебто, це недогляд самого Стівенса. Цей діалог є втіленням стратегії дистанціювання. Буквально кожна репліка комунікантів насичена словами ввічливості, умовним способом, питальними реченнями, які пом'якшують ситуацію, знижують напругу, та, водночас, дозволяють вирішити проблему, що виникла (совочок на видному місці, а не більшу проблему – помилки Вільяма).

Такої стратегії дистанціювання міс Кентон дотримується і в інших розмовах зі Стівенсом, щодо певних недоліків у роботі Вільяма. Але коли Стівенс здогадується, що таким чином непрямо міс Кентон звинувачує його батька у неналежному виконанні його обов'язків, це викликає у нього роздратування (якого він через ввічливість та стриманість не демонструє) спрямоване на економку, не на батька. І, тільки тоді, коли стає зрозуміло, що ці розмови не мають належної реакції дворецького, міс Кентон говорить прямо, що треба переглянути обов'язки Вільяма, бо він не справляється [54].

Тобто, міс Кентон, яка за своїм характером трохи менш стримана, ніж Стівенс, трохи більш емоційна, час від часу дозволяє собі відверті розмови (можна обережно сказати – застосовує прямий стиль комунікації), але тільки після того, як попередні розмови у традиційній для англійців формі, з натяками, недомовленістю, некатегоричністю, рясно змащені словами ввічливості і т.ін. не отримали того результату, на який розраховував адресант.

Треба зазначити, що англійські співрозмовники на сторінках роману інколи вдаються до настільки непрямих стилів комунікації, що їм стає важко розуміти один одного. Наприклад, коли лорд Дарлінгтон доручає Стівенсу делікатне завдання розповісти своєму хрещенику містерові Кардиналу про статеве життя («the facts of life» – «життєві реалії» у мові перекладу), Стівенс, спочатку взагалі не розуміє про що мова, а потім вимушений перепитувати, чи правильно він зрозумів завдання. Незручна ситуація склалася, бо батько хлопця цього йому не пояснив (хоча намагався п'ять років!) і попросив лорда Дарлінгтона зробити це [54, с. 81-83]. Цей діалог у романі займає маже дві сторінки. Тобто, завдання, яке можна було доручити дворецькому, навіть враховуючи його незвичність і делікатність у 2-3 репліках, займає у комунікантів значно більше часу через недомовленість, натяки, евфемізми. У свою чергу сам Стівенс також пробував декілька разів розповісти містерові Кардиналу про те що відбувається між чоловіком і жінкою дуже завуальовано, починаючи з розмову з далеку, і також вдаючись до евфемізмів («the geese», «the flowers and shrubs», «the glories of nature») [54, с. 89-90]. Звісно, можна особливість комунікації пояснити темою розмови, яка не є звичною для обговорення, як між джентльменом і дворецьким, так мабуть у самому вищому суспільстві. Вона є особистою, співрозмовник у даному випадку, хоче того чи ні, порушує приватність, а для англійців незвично переходити на будь-яку особисту тему, таке можливе лише між близькими друзями. Проте, непрямий стиль комунікації властивий більшості діалогів

між англійськими персонажами роману, незалежно від того яка тема. Просто особиста тема додатково посилює цю особливість комунікації.

На відміну від англійців, американці значно більш прямолінійні, що простежується і у ситуаціях спілкування нового господаря Стівенса, містера Фаррадея з дворецьким і американського сенатора містера Льюїса, який приїздив на конференцію, ще за часів старого господаря.

Для контрасту наведемо скорочену версію промови містера Льюїса. Він наприкінці конференції, відповідаючи на звинувачення у хитрощах і огидній поведінці з боку мосьє Дюпона, зокрема каже:

«... ‘As I say, I’m not going to waste my time on our French friend over there. But as it happens, I do have something to say. Now we’re all being so frank, I’ll be frank too. You gentlemen here, forgive me, but you are just a bunch of naïve dreamers. And if you didn’t insist on meddling in large affairs that affect the globe, you would actually charming. Let’s take our good host here. What is he? He is a gentleman. No one here, I trust, would care to disagree. A classic English gentleman. Decent, honest, well-meaning. But his lordship here is an amateur.’ He paused at the word and looked around the table. ‘He is an amateur and international affairs today are no longer for gentlemen amateurs. The sooner you here in Europe realize that the better ... So much hog-wash has been spoken here these past two days. Well-meaning, naïve hog-wash. You here in Europe need professionals to run your affairs. If you don’t realize that soon you’re headed for disaster. A toast, gentlemen. Let me make a toast. To professionalism.’»
[54, с. 102].

«... – Як я вже говорив, я не збираюся марнувати час на нашого колегу-француза. Але я маю що сказати. Раз усі тут такі відверті, то і я буду відвертим. Пробачте мені, джентльмени, але всі ви – усього-на-всього наївні мрійники. А якби ви ще й не пхали свого носа у важливі справи, які зачіпають долю цілого світу, то взагалі були б красунчиками. Ось, наприклад, наш добрий господар. Хто він? Джентльмен. Думаю, усі присутні з цим

погодяться. Класичний англійський джентльмен. Порядний, чесний, з добрими намірами. Але його світлість – дилетант.

Після цього слова він замовк і обвів поглядом присутніх.

– Він дилетант, а в сучасному світі міжнародні справи – не для джентльменів-дилетантів. І що скоріше ви тут, у Європі, це зрозумієте, то краще. ... За останні два дні тут намололи стільки нісенітниць! Наївних нісенітниць – з найкращими намірами. Тут, у Європі, вам потрібні фахівці, які керуватимуть вашими справами. І якщо до вас це скоро не дійде, вас чекає біда. А тепер тост, джентльмени. Дозвольте виголосити тост. За фаховість!» [49, с. 103-104].

У цій промові перекладачка використовує прийоми, які спостерігалися у перекладі і раніше: контекстуальну заміну (напр., *колегу-француза (French friend)*), вилучення (напр., *over there; But as it happens*), перестановки (напр., *Пробачте мені, джентльмени, але всі ви... (You gentlemen here, forgive me, but you are...)*). Надзвичайно влучно перекладачка застосувала скорочену версію фразеологізму *не пхали свого носа у (didn't insist on meddling in)* замість, наприклад, варіанту: *не наполягали на втручанні і у цьому ж реченні зробила заміну прикметника на іменник *були б красунчиками (you would actually charming)**. Отже, пропонованим перекладом вона підкреслила прямий стиль комунікації містера Льюїса.

Розглядаючи лінгвокультурний ракурс цієї промови, зазначимо наступне. Вже на початку промови, містер Льюїс дає зрозуміти, що не відповідатиме на слова француза, тобто свідомо ігнорує його, у доволі грубій формі (*I'm not going to waste my time on our French friend*). Мета містера Льюїса у цій промові – не з'ясовувати відносини з однією людиною, а донести свою точку зору всім присутнім (вочевидь, він так і не зміг це зробити іншими засобами у попередні дні конференції). Далі він прямо говорить те, що думає про господаря маєтку, його прагнення пом'якшити санкції німцям і про його гостей в їх присутності, тобто глядячи їм у очі. І хоча американець спочатку згадує гарні риси лорда Дарлінгтона (*A classic*

English gentleman. Decent, honest, well-meaning), але потім йде критика – неприємні, але правдиві речі, з використанням доволі образливих (*a bunch of naïve dreamers, an amateur*) і неформальних (*hog-wash*) слів. Промова без прикрас, евфемізмів і пом'якшена лише одним дуже формальним «*forgive me*». При цьому він декілька разів застерігає у категоричній формі, ледь не погрожує (*If you don't realize that soon you're headed for disaster*), а також дає поради (*You ... need professionals to run your affairs*). Таким чином американець тисне на присутніх і нав'язує свою точку зору. Він не залишає їм простору для маневру, по суті, позбавляє прийнятної вибору – або передаєте міжнародні справи у руки професіоналів, або катастрофа. Сам тост наприкінці також звучить як образа. Він дуже чітко пояснив господарю і гостям, що вони дилетанти, а пити варто за професіоналів (мабуть, у тому числі і себе мав на увазі).

Дуже цікаво, що, а ні при непрямому стилі комунікації – як у випадку з батьком Стівенса і намаганнями міс Кентон донести це до дворецького, а ні при застосуванні прямого стилю містером Льюїсом – адресанти мовлення не досягли своєї мети. Стівенс зреагував на помилки батька, тільки після розмови з лордом Дарлінгтоном (у даному випадку джерело інформації є авторитетом для дворецького), а лорд Дарлінгтон усвідомив свої помилки лише після II Світової війни (тут авторитетів так і не знайшлось, переглянути погляди змусила очевидна катастрофа світового масштабу). Тобто, для досягнення мети комунікації, вочевидь важливо, по-перше, від кого йде інформація, по-друге, наскільки міцно адресат тримається за свої переконання.

Проте, на пряму комунікацію наважуються не лише американці, міс Кентон час від часу, але, у вигляді виключення, і сам головний герой, що дуже нетипово для нього. Так, відверта розмова з випадковою людиною відбувається наприкінці його подорожі. Ми вже частково наводили цитату з цієї розмови у попередньому пункті, розбираючи риси характеру Стівенса. Поглянемо тепер на стиль комунікації.

Розмова на лавці на набережній починається з традиційного англійського small-talk між двома незнайомими людьми у якому, щоправда, замість погоди йшлося про корисність морського повітря для здоров'я. Потім поступово тему здоров'я змінила тема професії співрозмовників (вони обидва дворецькі, співрозмовник вже на пенсії), аж раптом Стівенс почав, що називається, виливати душу:

«... 'The fact is, of course,' I said after a while, 'I gave my best to Lord Darlington. I gave him the very best I had to give, and now – well – I find I do not have a great deal more left to give'.

The man said nothing, but nodded, so I went on:

'Since my new employer Mr Farraday arrived, I've tried very hard, very hard indeed, to provide the sort of service I would like him to have. I've tried and tried, but whatever I do I find I am far from reaching the standards I once set myself. More and more errors are appearing in my work. Quite trivial in themselves – at least so far. But they're of the sort I would never have made before, and I know what they signify. Goodness knows, I've tried and tried, but it's no use. I've given what I had to give. I gave it all to Lord Darlington.' ...»
[54, с. 242-243].

«– Насправді я віддав лордові Дарлінгтону все найкраще, – зрештою сказав я. – Віддав йому все найкраще, що міг віддати, і тепер... що ж, тепер у мене мало що залишилося.

Чоловік кивнув, але нічого не відповів, тож я продовжив:

– Відколи приїхав новий господар, містер Фарадей, я старався – з усіх сил старався – служити йому якнайліпше. Докладав усіх зусиль, кожного дня, але, по-моєму, так і не досягнув тієї планки, яку колись поставив для себе. Я припускаюся щораз більше й більше помилок. Так, вони дріб'язкові, але ж раніше такого ніколи не траплялося, і тому я чудово розумію, що все це означає. Бачить Бог, я старався, але все даремно. Я віддав усе, що мав. Усе віддав лордові Дарлінгтону» [49, с. 233-234].

Основними перекладацькими трансформаціями у цьому уривку є: переставляння, вилучення, об'єднання речення. Використовується також синонімічна заміна – *планка (the standards)*, додавання – *я чудово розумію (I know)*, контекстуальна заміна – *Бачить Бог (Goodness knows)*. Передача сенсу ідіоми нейтральним відповідником *насправді (The fact is)*, а не калькуванням, підкреслює щирість промови. Перекладачка якнайкраще відтворила сенс цього зізнання українською мовою.

Цей уривок з розмови дуже показовий. Стівенс не вдається до пом'якшення своєї думки використовуючи нейтральні прикметники, сумніви, ймовірності, питальні слова, як ми це спостерігали на інших прикладах. Замість цього він надзвичайно категорично і однозначно повторює кілька разів одне і те саме твердження (*I gave my best to Lord Darlington; I've tried and tried...*), використовуючи інтенсифікатор (*very*). Тут немає недомовленості або натяків, все гранично ясно, він впевнений у тому, що говорить і нещадний до себе у цьому самоаналізі. Застосування ідіом на початку (*the fact is*) і наприкінці промови (*Goodness knows*) є свідченням його правдивості та емоційності, остання додатково підсилює його думку. Головний герой говорить це людині, яка поруч, але насправді, він звертається до себе. Тут не намагання розібратися зі своїми вчинками і їх мотивами, як Стівенс робить це протягом всієї подорожі, пригадуючи своє життя і виправдовуючи себе. Це вже висновок зі всього попереднього самоаналізу. Стівенс нарешті наважується в голос сказати собі що він помилявся і робить це дуже відверто і сміливо.

Тим не менш далі, після слів співчуття від співрозмовника, він перепрошує за таку емоційність, пояснюючи її втомою від подорожі [54, с. 243]. Це вже цілком властивість його характеру.

Отже, комунікативний стиль англійських персонажів роману цілком відповідає англійському комунікативному стилю, який є непрямим. Більшість діалогів характеризуються недомовленістю, неоднозначністю. Промовляється одне, мається на увазі інше. При цьому часто

використовуються слова ввічливості, ймовірності, питальні речення, умовний спосіб, час від часу співрозмовники вдаються до евфемізмів. Деякі прояви прямоти і відвертості є нетиповими і тільки підкреслюють загальну тенденцію на дотримання дистанції між співрозмовниками, збереження приватності та неімпозитивність у подачі інформації.

Американські персонажі роману дотримуються переважно прямого комунікативного стилю. Яскравим прикладом останнього є промова американського сенатора містера Льюїса – однозначна і категорична, насичена образами, погрозами та порадою (яку ніхто з присутніх не питає).

Наведені ілюстрації демонструють широке застосування перекладацьких трансформацій, передусім – вилучення, додавання, перестановки, об'єднання речень, членування речень, контекстуальні заміни. Ці прийоми, передаючи явний і прихований сенс повідомлення, роблять текст легшим для сприйняття україномовного читача. При цьому зберігається особливість прямого та непрямого комунікативного стилів. Єдине, на наш погляд, не зовсім доречне застосування у перекладі слова *шурфля* (*dust-pan*), як не дуже розповсюдженого і далеко не всім відомого, не впливає на адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у мові перекладу.

3.3. Прояв англійського менталітету у мові досліджуваного роману

Ще одним виміром англійськості роману К. Ішігуро, крім характеру головного героя та непрямого комунікативного стилю є його насиченість буквально з перших сторінок ідіомами, метафорами, конструкціями, які підкреслюють національно-культурну специфіку тексту.

Ми звертали увагу, передусім, на фразеологічні одиниці на позначення англійського національного характеру або його протилежності з лексемами *Heart* і *Mind*.

К. Ішігуро використовує доволі багато ідіом і конструкцій з компонентом *Mind*, деякі з яких більше одного разу. Серед них на позначення англійського національного характеру попередньо можемо виділити наступні.

Як прояв емпіризму, орієнтації на здоровий глузд: *have (someone or something) in mind* (залежно від контексту); *put that/it out of one's mind*; *put someone's mind at rest*; *take a load off someone's mind*. Також проявом здорового глузду, залежно від контексту, може бути ідіома *change one's mind*.

Проявом ввічливості, з метою пом'якшити наказ, розпорядження, або просто думку є конструкції: *If you don't mind*; *would you mind*; *mind (you)*.

Нетипова риса – в залежності від контексту може бути свідченням втрати стриманості: *have half a mind to*.

Нетипова риса – відвертість: *I don't mind admitting*.

Сенс ідіоми набуває того або іншого відтінку залежно від контексту і змінюється на протилежний, якщо у конструкцію ідіоми додається заперечення. Дуже впливає на розуміння також і те, як подається повідомлення, що містить ідіому – серйозно чи з різними видами комічного (іронія, гумор і т.ін.). Тож, щоб переконатись, чи дійсно зазначені фразеологічні одиниці і конструкції відповідають (є проявами) англійського національного характеру чи його протилежних рис саме у романі «Залишок дня», подивимось на них у контексті.

1) «*But let me say immediately I do not have Miss Kenton in mind at all when I say this*» [54, с. 51].

«*Проте мушу відразу сказати, що я не маю на думці міс Кентон*» [49, с. 55].

Стівенс вдається до пояснень, що він **не мав на увазі** міс Кентон (коли говорив про не дуже надійних підлеглих, які переходять з міста на місто у пошуках романтики). Взагалі ідіома *have (someone or something) in mind* означає мати план чи якість наміри (*something*) [51] або мати когось (щось) на увазі [56]. Як би вона застосовувалась у першому розумінні, а ми вже

переконалися, що Стівенс ретельно все планує і це є демонстрацією його практицизму, орієнтації на здоровий глузд, то можна було б стверджувати, що зазначена ідіома відповідає цій рисі характеру. Але тут додається заперечення і до того ж очевидний саме другий сенс ідіоми, тому у даному випадку, не йдеться про цю ідіому саме як прояв англійського національного характеру.

Перекладачка обрала еквівалентний спосіб перекладу, використавши фразеологізм *мати на думці* із запереченням, який має принаймні три значення в українській мові, одне з яких – думати про кого-, що-небудь [50, с. 374-375]. Тобто, *я не думаю про...* цілком доречне застосування. Але також можливий варіант перекладу із застосування фразеологізму з запереченням *мати на увазі*, який має чотири значення, одне з яких – говорити, намагаючись уточнити що-небудь [50, с. 375]. У цьому контексті Стівенс уточнює *я не маю на увазі*.

2) « ... ‘*Do I understand, sir,*’ *I said, ‘that you wish me to convey the information to the young gentleman?’ ‘If you don’t mind, Stevens. Be an awful lot off my mind. Sir David continues to ask me every couple of hours if I’ve done it yet.’ ... » [54, с. 82].*

«... – *Я правильно розумію, сер, – сказав я, – що ви хочете, аби ту інформацію юному джентльменові передав я?*

– *Якщо ви не проти, Стівенсе. Ви знімете мені камінь із плечей. Сер Девід по кілька разів на день перепитує мене, чи я це зробив... » [49, с. 85].*

Уривок з діалогу між лордом Дарлінгтоном і Стівенсом, коли лорд Дарлінгтон доручає Стівенсу розповісти молодшому містеру Кардиналу про статеве життя. У відповідь на уточнююче питання Стівенса, лорд Дарлінгтон застосовує конструкцію *If you don’t mind – Якщо Ви не проти*, яка пом’якшує незвичне завдання, тож вона є проявом ввічливості.

Ідіома *If you don’t mind* передається калькуванням, але у цьому тексті є інша ідіома *an awful lot*, що означає дуже велику кількість [51]. Речення у якому вона використовується складне для розуміння не носія англійської

мови. Автор скоріш за все має на увазі, що проблема дуже сильно турбує лорда Дарлінгтона, зводячи його з розуму. Перекласти методом калькування неможливо. Описовий переклад був би обтяжливий, враховуючи, що це діалог. Перекладачка вирішує завдання застосовуючи ідіоматичний аналог до всього речення – *зняти камінь із плечей*. Ще можливий варіант – *зняти тягар з плечей*.

3) «... *I must have paused a little to form my next phrase, for Mr Cardinal gave a sigh and said: 'I'm only too aware of that, Stevens. **Would you mind coming to the point?**'» [54, с. 84].*

«Мабуть, я зробив невеличку паузу, готуючись до наступної фрази, бо містер Кардинал, зітхнувши, сказав:

– *Я це прекрасно знаю, Стівенсе. Може, відразу перейдете до справи?»* [49, с. 86].

Уривок з діалогу між Стівенсом і містером Кардиналом, коли Стівенс намагається виконати доручення лорда Дарлінгтона. Конструкція *Would you mind* – *Ви не проти / Ви не заперечуєте*, пом'якшує прохання перейти до суті справи і також є свідченням ввічливості з боку містера Кардинала.

У мові перекладу бачимо скорочений варіант цієї конструкції, більш прямолінійний. Застосовується нейтральний відповідник: *може*.

4) «*However, Mr Lewis's engagingly informal manner, and his statement at dinner that the United States 'would always stand on the side of justice and **didn't mind admitting** mistakes had been made at Versailles' seemed to do much to win the confidence of his lordship's 'home team' ...»* [54, с. 85-86].

«Але невимушені манери містера Льюїса і те, що він повідомив за вечерею, – мовляв, *Сполучені Штати завжди стоятимуть на боці справедливості й охоче визнають помилки, скоєні у Версалі, – схоже, завоювали довіру «домашньої команди»...*» [49, с. 88].

Стівенс згадує містера Льюїса на початку конференції. *Didn't mind admitting mistakes* – *не проти визнати помилки* – ідіома, що є проявом відвертості. У цій ситуації її вживає американець, що для його стилю

комунікації більш природньо, ніж для англійця, для якого відвертість – не типова риса характеру. Але у тексті ця ідіома зустрічатиметься також і у вустах Стівенса [54, с. 227].

Ми знову спостерігаємо як у мові перекладу трохи посилюється специфіка прямої комунікації шляхом контекстуальної заміни *не проти* на *охоче*.

5) «*But when one has so much else to think about, it is easy not to give such matters a great deal of attention, and so I did, indeed, put the whole episode out of my mind for some time*» [54, с. 125].

«*Та коли в голові роїться стільки думок, важко присвятити такій дрібниці багато уваги, тож я, цілком природно, забув на якийсь час про той епізод*» [49, с. 126].

Стівенс пригадує епізод, коли він збрехав гостям містера Фаррадея, про те що не працював на лорда Дарлінгтона, і свої пояснення потім містерові Фаррадею з цього приводу. *Put the whole episode out of my mind* – *викинув з голови / викреслив з думок*. Прояв здорового глузду, практицизму – викидати з голови те, що надмірно турбує або не має значення.

У цьому випадку доречно застосування еквівалентного способу перекладу, враховуючи наявність в українській мові фразеологізму – *викинути / викидати з голови (пам'яті, думки)* [50, с. 73]. Але перекладачка застосувала нейтральний відповідник зі збереженням сенсу – *забув*, що також прийнятно.

6) «*This thought continued to torment me as I tried to sleep, and I had half a mind to make an apology to the landlord this morning*» [54, с. 131].

«*Я намагався заснути, але ця думка не давала мені спокою і я вирішив, що вранці попрошу господаря мені вибачити*» [49, с. 133].

Стівенс невдало пожартував у готелі з місцевими мешканцями містечка Тонтон, це не давало йому спокою, тому він *був готовий / вирішив – had half a mind to* вибачитись. У цьому контексті, з одного боку, проявляється його ввічливість – Стівенсу не хочеться ображати людей, з іншого боку *had half a*

mind to вживається, коли людина чимось роздратована і має намір зробити щось [51]. Тож ця ідіома може бути свідченням того, що людина втрачає стриманість, незворушність.

Оскільки в українській мові немає фразеологічного еквівалента цієї ідіоми, то у мові перекладу можливі варіанти, зокрема, як і зробила перекладачка – передала сенс нейтральним відповідником *вирішив*. Близький і також можливий варіант – фразеологізм, який ми розглянули вище *мати на думці* – одне зі значень якого – виявляти намір, бажання що-небудь робити, зробити [50, с. 375]. Проте, тоді потрібно б було застосувати до цього речення якусь іншу трансформацію, бо слово *думка* повторилося б. Отже, при наявній трансформації *вирішив* – є оптимальним рішенням.

7) «*'Mind you,' put in Mr Harry Smith, 'with all respect for what you say, sir, it ought to be said. Dignity isn't just something gentlemen have. Dignity's something every man and woman in this country can strive for and get...'*» [54, с. 185-186].

«– При всій повазі до вашої думки, сер, – озвався містер Гаррі Сміт, – мушу децю сказати. Гідність є не тільки у джентльменів. Кожен чоловік і жінка в цій країні можуть її мати» [49, с. 182].

Містер Гаррі Сміт, мешканець села Моском і Стівенс обмінюються думками щодо гідності. *Mind you* – *зауважте*, так само як і ідіома *with all respect* пом'якшує слова, знижує категоричність містера Сміта, прояв ввічливості з його боку.

Перекладачка застосовує перестановку, при якій *Mind you* взагалі вилучається. В українській, ... *зауважте...*, *при всій повазі...* виглядало б трохи надмірно. Тож у мові перекладу, на початку фрази залишається тільки *при всій повазі* (спосіб перекладу – калькування), що цілком достатньо, щоб передати ввічливість незгоди Гаррі Сміта.

8) «... *Do you imagine that by creating so much commotion in the kitchen and by stamping back and forth like this outside my parlour you will get me to change my mind?'*» [54, с. 216].

«– Ви думаєте, що коли будете гриміти тарілками на кухні й тупотіти в коридорі туди-сюди перед моєю кімнатою, то я передумаю?» [49, с. 209].

Це репліка міс Кентон стосується ситуації, що економка має піти у свій вихідний вечір і це було заздалегідь повідомлено Стівенсу, але він забув. Ідіома *change one's mind* – **змінити чиюсь думку / передумати** може бути віддзеркаленням такої риси характеру як орієнтація на здоровий глузд, наприклад, коли людина усвідомила, що у чомусь помилялась раніше, а тепер змінила думку або обставини помінялися. Але, вочевидь, не у цьому випадку. Міс Кентон не змінює свого рішення, а просто припускає, що певні дії з боку Стівенса спрямовані на те, щоб вона передумала.

У мові перекладу спостерігаємо застосування до ідіоматичного виразу нейтрального відповідника зі збереженням сенсу – *передумати*.

9) «*‘Mr Stevens, there’s no need to be so embarrassed. We’re old friends, after all, are we not? In fact, I’m very touched you should be so concerned. And I can put your mind at rest on this matter absolutely. My husband does not mistreat me at all in any way. He is not in the least a cruel or ill-tempered man.’ ‘I must say, Mrs Benn, that does take a load from my mind.’*» [54, с. 238].

«– Не виправдовуйтеся, містере Стівенс. Ми ж із вами давні друзі, хіба ні? Насправді мені дуже приємно, що ви так переживаєте за мене. Але можете не хвилюватися. Мій чоловік ніколи мене не ображає. Він дуже добра і спокійна людина.

– Дякую, що ви зняли камінь з моєї душі, місіс Бенн» [49, с. 229].

У романі це остання розмова між Стівенсом і міс Кентон, де він наважується на нечуване з його боку порушення приватності і питає міс Кентон, чи не ображає її чоловік, бо з її листа Стівенс зрозумів, що вона нещасна у шлюбі. Обидві ідіоми *put your mind at rest* – **заспокоїти** і *take a load from my mind* – **зняти тягар з плечей / зняти камінь з душі** є демонстрацією здорового глузду, але у даному контексті це ще і прояв ввічливості з боку обох співрозмовників.

Ідіома *put your mind at rest* – перекладається нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *не хвилюватися*. Можна також застосувати фразеологізм *відпочити серцем (душею)*. Ідіома *take a load from my mind* – передається фразеологічним еквівалентом *зняли камінь з моєї душі*. Або можливий варіант цього фразеологізму – *тягар упав з плечей* з тим же значенням.

Значно менше К. Ішігуро використовує ідіом і фраз у романі з компонентом *Heart*, серед яких на позначення рис англійського національного характеру умовно можна виділити: *close to someone's heart*, *take something to heart*, *break someone's heart*. Всі – як прояв хвилювання і дві останні ідіоми – песимізму.

З'ясуємо контекст їх застосування.

1) Ідіома *close to someone's heart* – *близько до серця / дорого серцю* означає, що щось дуже важливо для людини [51]. У романі ідіома зустрічається двічі, обидва рази у контексті того, що певна тема хвилює особу.

«*This was a little unfortunate, the topic being one close to his lordship's heart and one he was inclined to explicate at some length*» [54, с. 98].

«*Мій господар вибрав трохи невдалий момент, бо то був близький для нього чоловік і розповідати про нього він міг дуже довго*» [49, с. 100].

Лорд Дарлінгтон робить промову на завершальному засіданні конференції і в цей час згадує свого близького покійного друга німця.

Ідіома у перекладі передається з контекстуальною заміною – *близький до нього чоловік*.

«*It is, I must say, a rather unsettling experience to realize this about a matter so close to my heart, particularly one I have given much thought to over the years*» [54, с. 113].

«*А це, скажу я вам, неабияк бентежить, коли йдеться про близьку до серця справу, а надто ту, якій я присвятив стільки роздумів*» [49, с. 115].

Стівенс розмірковує над вимірами гідності.

Ідіома у цьому випадку на перекладі передається калькуванням: *близьку до серця справу*.

У обох випадках це думки, які не дають спокою, що опосередковано може вказувати на втрату стриманості. Але, якщо це і є деякою протилежністю англійської стриманості і незворушності – то зовсім неочевидне.

2) «*Mr Stevens, you **mustn't take anything I said earlier to heart**. I was simply being foolish.*» *'I have not taken anything you have said to heart, Miss Kenton...»* [54, с. 226].

«– Будь ласка, не беріть до серця того, що я наговорила. Так безглуздо вийшло...

– Я не взяв до серця нічого з того, що ви казали, міс Кентон» [49, с. 219].

Міс Кентон вибачається, що наговорила образливих речей Стівенсу. Він, як завжди, не показав, що його це хвилює (*I have not taken ... to heart - не взяв до серця*) і продовжував якнайкраще виконувати свої обов'язки. Ось у цьому контексті ідіома *take something to heart* із запереченням цілком відповідає англійськості.

Існує фразеологічний еквівалент: *брати (приймати) / взяти (прийняти) (близько) до (свого) серця* – одне зі значень якого – болісно сприймати, переживати що-небудь [50, с. 44]. Саме він із запереченням застосовується при перекладі.

3) «*I do not think I responded immediately, for it took me a moment or two to fully digest these words of Miss Kenton. Moreover, as you might appreciate, their implications were such as to provoke a certain degree of sorrow within me. Indeed – why should I not admit it? – at that moment, **my heart was breaking***» [54, с. 239].

«Я не зміг відповісти відразу, бо лиш за хвилину-другу зрозумів, про що казала міс Кентон. Крім того, її слова засмутили мене. Тієї хвилини – чому б я мав це заперечувати? – моє серце кралося» [49, с. 230].

У їх останній розмові міс Кентон, зізнається, що уявляла як би їй жилося зі Стівенсом. У ту мить він, вочевидь, шокований цим зізнанням (*my heart was breaking – моє серце було розбито / серце кралося*), але не показує цього міс Кентон. Реакція на її слова, втрата стриманості почнеться потім, коли він буде зізнаватися випадковому співрозмовнику, але головне собі у помилках.

Існує фразеологічний еквівалент: *розбивати / розбити серце (душу)* – завдавати кому-небудь душевного болю, страждань [50, с. 603], а також близький фразеологізм *аж крається серце (душа)* – хто-небудь дуже переживає, страждає [50, с. 639]. У перекладі ідіоми був застосований останній.

Таким чином, на прикладі аналізу ідіом і конструкцій з компонентами *Mind* і *Heart*, можна стверджувати, що роман «Залишок дня» насичений фразеологічними одиницями, що відповідають рисам англійського національного характеру і англійському комунікативному стилю, а також є ідіоматичні вирази, що відображають протилежні риси англійськості. Проте, остаточно зрозуміти чи є конкретна ідіома відбиттям англійського національного характеру, можна досліджуючи її у контексті.

При перекладі фразеологічних одиниць на українську застосовувались способи: ідіоматичного аналогу; калькування; контекстуальної заміни; нейтрального відповідника зі збереженням сенсу; вилучення; фразеологічного еквіваленту. При цьому зберігається адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у мові перекладу.

Отже, підсумовуючи зазначимо наступне. У романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» конструювання англійської ідентичності відбувається у різний спосіб: шляхом надання особистості головного героя рис англійського національного характеру; демонстрацією специфіки англійського комунікативного стилю; насиченістю мови роману фразеологічними одиницями і конструкціями, які підкреслюють національно-культурну специфіку тексту.

Головний герой, дворецький Стівенс – професіонал вищого ґатунку, беззаперечно відданий служінню своєму старому господарю, ідеаліст-мрійник, який прагнув найкращим чином служити видатному джентльмену, і через це бути дотичним до служіння людству. Він все життя присвятив роботі, будучи вкрай вимогливим як до себе так і до підлеглих, при цьому позбавивши себе особистого життя. Точніше не зміг побачити, усвідомити у чому його щастя і через свою відданість роботі і через свій характер. Серед рис англійського національного характеру йому найбільш властиві: стійкість, незворушність і стриманість; індивідуалізм і охорона власної приватності, небажання порушити чужу; соціальна не-дужість; прагматизм і здоровий глузд, підкреслення відмінності англійців від інших націй; лукавство і класовість, гречність. Як невід’ємний атрибут англійськості у роздумах Стівенса також перманентно присутня професійна спілка для великих дворецьких. Єдина особливість характеру головного героя, яка не відповідає уявленням про англійський національний характер – це його погане почуття гумору, невміння дотепно зреагувати на жарти, коли від нього це очікують.

Комунікативний стиль англійських персонажів роману цілком відповідає англійському комунікативному стилю, який є непрямим. Більшість діалогів характеризуються недомовленістю, неоднозначністю. Промовляється одне, мається на увазі інше. При цьому часто використовуються слова ввічливості, ймовірності, питальні речення, умовний спосіб, час від часу співрозмовники вдаються до евфемізмів. Деякі прояви прямоти і відвертості є нетиповими і тільки підкреслюють загальну тенденцію на дотримання дистанції між співрозмовниками, збереження приватності та неімпозитивність у подачі інформації. Американські персонажі роману дотримуються переважно прямого комунікативного стилю. Яскравим прикладом останнього є промова американського сенатора містера Льюїса – однозначна і категорична, насичена образами, погрозами та порадою (яку ніхто з присутніх не питав).

Наведені ілюстрації демонструють широке застосування перекладацьких трансформацій, передусім – вилучення, додавання, перестановки, об'єднання речень, членування речень, контекстуальні заміни. Ці прийоми, передаючи явний і прихований сенс повідомлення, роблять текст легшим для сприйняття україномовного читача. При цьому зберігається особливість прямого та непрямого комунікативного стилів. Єдине, на наш погляд, не зовсім доречно застосовування у перекладі слова шуфля (*dust-pan*), як не дуже розповсюджене і далеко не всім відоме, не впливає на адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у мові перекладу.

На прикладі аналізу ідіом і конструкцій з компонентами *Mind* і *Heart*, можна стверджувати, що роман «Залишок дня» насичений фразеологічними одиницями, що відповідають рисам англійського національного характеру і англійському комунікативному стилю, а також є ідіоматичні вирази, що відображають протилежні риси англійськості. Проте, остаточно зрозуміти чи є конкретна ідіома відбиттям англійського національного характеру, можна досліджуючи її у контексті.

При перекладі фразеологічних одиниць на українську застосовувались способи: ідіоматичного аналогу; калькування; контекстуальної заміни; нейтрального відповідника зі збереженням сенсу; вилучення; фразеологічного еквіваленту. При цьому зберігається адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у мові перекладу.

ВИСНОВКИ

Розуміння специфіки англійського національного характеру було окреслено ще у XVIII-XIX столітті І. Кантом, А. де Токвілем, якими було з'ясовано, що основою характеру є індивідуалізм (А. де Токвіль), а також англійцям властиві: байдужості до думки інших, гордість, сміливість, стійкість та інші риси. Сучасні дослідження (Д. Бойл, Е. Майл і Д. Мілстед, Дж. Паксман, К. Фокс та ін.) змінюють традиційні уявлення, додаючи до особливостей англійської ментальності більше емоційності і песимізму; при цьому індивідуалізм, приватність, почуття гумору, гречність, стриманість, поміркованість, орієнтація на здоровий глузд залишаються найбільш виразними рисами «англійськості».

Ідіоматичні вирази віддзеркалюють особливості англійського національного характеру, демонструючи різні аспекти кожної його риси.

Індивідуалізм прослідковується у ідіомах, що позначають: збереження таємниць, способи їх збереження у тому числі і такі, що засуджуються суспільством, фізична чи емоційна самотність та охорона власної приватності. Деякі з цих ідіом також можуть бути і проявом стриманості (*keep your distance; keep (someone or something) back; keep your own counsel; keep someone guessing; keep a low profile*). З 25 розглянутих фразеологічних одиниць на позначення індивідуалізму 9 містять лексему *Keep* у значенні *тримати, зберігати, дотримуватись*.

Відображення англійської гречності знайшло своє втілення у ідіомах, які розкривають різні аспекти комунікації та взаємовідносин між людьми: поради; прохання; відповіді; вибаченні і налагодження стосунків; ввічлива незгода (критика); надання дозволу; пом'якшення промови і дотримання (збереження) чужої приватності (*don't mind me*). Така різноманітність прояву гречності у свою чергу позначається на комунікативному стилі, при якому навіть розмови на неприємні теми супроводжується значною кількістю слів, ідіом, фраз ввічливості. Серед розглянутих ідіом, поширені з компонентом

Mind (*mind your p's and q's; mind/watch your manners; if you don't mind me saying/asking; don't mind me; mind you*), що використовуються у порадах, при пом'якшенні промови чи дотриманні чужої приватності.

Стриманість і стійкість часто репрезентують одні і ті самі фразеологічні одиниці (наприклад, *keep calm and carry on; keep your head*). Проте, умовно можна сказати, що ідіоми на позначення стриманості більше відображають вміння тримати емоції під контролем (*put a good face on (something); keep a stiff upper lip; (as) cool as a cucumber ma in.*), а більшість ідіом на позначення стійкості пов'язані з тим, щоб докладати великі зусилля для досягнення цілей або продовжувати працювати у надскладних умовах (*the show must go on; never say die; blood, sweat, and tears ma in.*).

Ідіоми і фрази на позначення сміливості пов'язані або з побажанням бути сміливим і хоробрим (собі чи іншим), або є характеристикою особи, яка володіє цими якостями. При цьому поширеними є словосполучення та фразеологічні одиниці з лексемою *Courageous* (*get your courage up; pluck up your courage* або *pluck up (the) courage to do something; screw up your courage*). А ідіоми з лексемою *Heart* можуть бути і свідченням сміливості (*heart of oak; a stout heart*) і проявом боягузтва (*your heart sinks into your boots; a faint heart*).

Ідіоми на позначення здорового глузду відображають вміння: мислити самостійно і критично; мислити практично; позбавитись зайвих думок, які заважають ефективно діяти або просто жити. Ще одним аспектом практичності є відповідне (з точки зору здорового глузду) ставлення до якоїсь ситуації. При цьому поширеними є ідіоми з компонентом *Mind* – особливо, у значенні заспокоїтися, забути щось неприємне, позбавитись неприємних думок (*get something out of your mind; set/put someone's mind at rest/ease; take a load/weight off someone's mind; take someone's mind off something; out of sight, out of mind*).

Поміркованість, що з одного боку, пов'язана зі здоровим глуздом, з іншого – зі стриманістю, проявляється у ідіомах-порадах (рекомендаціях,

попередженнях) дотримуватись міри та балансу в усіх аспектах життєдіяльності (*cut your coat according to your cloth; mind your step; moderation in all things ma in.*).

Емоційність відображена у: ідіомах на позначення відвертості, щирості; ідіомах, що репрезентують прояв різних людські емоції. Песимізм в ідіомах описує: наявність песимістичного стану людини; пророцтво нещастя; сумнів в успіх; погіршення вже поганої ситуації. На позначення емоційності і песимізму поширеними є ідіоми з лексемою Heart (*heart to heart; pour one's heart/soul out; open one's heart; lose heart; let your heart rule your head ma in.*).

Аналіз ідіом з концептами Heart і Mind дозволяє стверджувати, що вони відображають майже весь спектр рис англійського національного характеру, а саме: індивідуалізм і охорону власної приватності, емпіризм, гречність, гумор, песимізм, поміркованість, стриманість, стоїцизм і, водночас, певну емоційність, сміливість. Саме тому вони були обрані для пошуку ідіом на позначення англійського національного характеру у досліджуваному романі.

При перекладі на українську мову 137 розглянутих ідіом застосовуються: фразеологічні еквіваленти (повні та неповні), ідіоматичні аналоги, калькування, описовий переклад, нейтральний відповідник зі збереженням сенсу, контекстуальна заміна. Близьких за значенням українських фразеологізмів може бути декілька на одну ідіому або, навпаки декілька англійських ідіом відповідають одному українському фразеологізму, як, наприклад *get your courage up; pluck up your courage* або *pluck up (the) courage to do something; screw up your courage* – *набиратися /набратися духу* (також можна використати *набратися сміливості; зважитися*, що не є фразеологізмами, але коректно передає сенс). Отже, для певних ідіом залежно від контексту зберігається можливість вибору з декількох способів перекладу. Наприклад, *keep a low profile* можна перекласти фразеологічним еквівалентом *триматися в тіні* або нейтральним відповідником зі збереженням сенсу: *не висовуватись*. З урахуванням того, що англійська є

мовою міжнародного спілкування, а володіння нею в сучасному українському суспільстві стає все більш поширеним, то деякі ідіоми вживаються вже без перекладу або з дослівним перекладом і не потребують знаходження українського еквівалента (навіть витісняють його) або описового перекладу, як наприклад, *off the record; the show must go on; (it's) business as usual* та інші.

У романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» конструювання англійської ідентичності відбувається у різний спосіб: шляхом надання особистості головного героя рис англійського національного характеру; демонстрацією специфіки англійського комунікативного стилю; насиченістю мови роману фразеологічними одиницями і конструкціями, які підкреслюють національно-культурну специфіку тексту.

Протагоністу, дворецькому Стівенсу найбільш властиві такі риси англійського національного характеру: стійкість, незворушність і стриманість; індивідуалізм і охорона власної приватності, небажання порушити чужу; соціальна не-дужість; прагматизм і здоровий глузд, підкреслення відмінності англійців від інших націй; лукавство і класовість, гречність. Як невід’ємний атрибут англійськості у роздумах Стівенса також перманентно присутня професійна спілка для великих дворецьких. Єдина особливість характеру головного героя, яка не відповідає уявленням про англійський національний характер – це його погане почуття гумору.

Комунікативний стиль англійських персонажів роману цілком відповідає англійському комунікативному стилю, який є непрямим. Більшість діалогів характеризуються недомовленістю, неоднозначністю. Промовляється одне, мається на увазі інше. При цьому часто використовуються слова ввічливості, ймовірності, питальні речення, умовний спосіб, час від часу співрозмовники вдаються до евфемізмів. Деякі прояви прямоти і відвертості є нетиповими і тільки підкреслюють загальну тенденцію на дотримання дистанції між співрозмовниками, збереження приватності та неімпозитивність у подачі інформації. Американські

персонажі роману дотримуються переважно прямого комунікативного стилю. Яскравим прикладом останнього є промова американського сенатора містера Льюїса.

На прикладі аналізу ідіом і конструкцій з компонентами *Mind* і *Heart*, можна стверджувати, що роман «Залишок дня» насичений фразеологічними одиницями, що відповідають рисам англійського національного характеру і англійському комунікативному стилю, а також присутні ідіоматичні вирази, що відображають протилежні риси англійськості. Проте, остаточно зрозуміти чи є конкретна ідіома відбиттям англійського національного характеру, можна досліджуючи її у контексті.

У мові перекладу на прикладі аналізу комунікативного стилю прослідковується широке застосування перекладацьких трансформації, передусім – вилучення, додавання, перестановки, об'єднання речень, членування речень, контекстуальні заміни. Ці прийоми, передаючи явний і прихований сенс повідомлення, роблять текст легшим для сприйняття україномовного читача. При цьому зберігається особливість прямого та непрямого комунікативного стилів. Наявність поодиноких маловідомих слів у мові перекладу (шуфля (*dust-pan*), не впливає на адекватність відтворення лінгвокультурної інформації.

При перекладі фразеологічних одиниць на українську застосовувались способи: ідіоматичного аналогу; калькування; контекстуальної заміни; нейтрального відповідника зі збереженням сенсу; вилучення; фразеологічного еквіваленту. При цьому зберігається адекватність відтворення лінгвокультурної інформації у мові перекладу.

Таким чином, у мові перекладу зберіглась ідейно-художня специфіка історичного роману. У зображенні особливостей англійського національного характеру перекладачка дотрималась балансу між форенізацією і доместикацією і змогла передати доволі точно зміст і форму оригіналу українською мовою.

Перспективним у подальшому є застосування параметрів дослідження англійськості (характер протагоніста, комунікативний стиль, ідіоматичні вирази) при аналізі інших жанрових різновидів роману (соціального, детективного, автобіографічного і т.ін.).

SUMMARY

The understanding of the specifics of the English national character was established in the XVIII-XIX centuries by I. Kant, A. de Tocqueville who found that the basis of character is individualism (A. de Tocqueville) and also the English are characterised by: indifference to the opinions of others, pride, courage, resilience and other features. Contemporary researches (by D. Boyle, K. Fox, A. Miall, D. Milsted, J. Paxman etc.) are changing traditional views, adding more emotionality and pessimism to the peculiarities of the English mentality while individualism, privacy, humour, courtesy, restraint, moderation, and common sense remain the most distinctive features of *Englishness*.

The idioms reflect the specificity of the English national character, demonstrating different aspects of each of its features.

Individualism can be observed in the idioms denoting: keeping secrets, ways of keeping them, including socially condemned ones, physical or emotional loneliness and protection of one's privacy. Some of these idioms could also be a manifestation of restraint (*keep your distance; keep (someone or something) back; keep your own counsel; keep someone guessing; keep a low profile*). Among the twenty five considered phraseological units that denote individualism, nine have the lexeme Keep in the sense of keeping, protecting, and complying.

The reflection of English courtesy is expressed in idioms that describe various aspects of communication and relationships between people: advice; requests; responses; apologies and mending relationships; polite disagreement; giving permission; softening speech; respecting someone else's privacy. This diversity of courtesy manifestations influences the communication style, in which even conversations on unpleasant topics are full of a significant number of words, idioms, and phrases of politeness. Among the analysed idioms are those commonly used with the *Mind* component in advice, when softening speech or respecting someone else's privacy (*mind your p's and q's; mind/watch your manners; if you don't mind me saying/asking; don't mind me; mind you*).

Restraint and resilience are often represented by the same phraseological units (for example, *keep calm and carry on; keep your head*). However, it can be said that idioms denoting restraint reflect more the ability to keep emotions under control (*put a good face on (something); keep a stiff upper lip; (as) cool as a cucumber* etc.) whereas most of the idioms describing resilience are related to making great effort to achieve goals or continuing to work in extremely difficult conditions (*the show must go on; never say die; blood, sweat, and tears* etc.).

Idioms and phrases denoting courage refer to the aspiration to be bold and brave or describe a person who possesses these qualities. Phrases and idioms with the lexeme *Courageous* are widespread in this case (*get your courage up; pluck up your courage / pluck up (the) courage to do something; screw up your courage*). As for idioms with the lexeme *Heart*, they can be both evidence of courage (*heart of oak; a stout heart*) and a manifestation of cowardice (*your heart sinks into your boots; a faint heart*).

Idioms indicating common sense reflect skills: to think independently and critically; to think practically; to get rid of unnecessary thoughts that hinder effective action or just life. Another aspect of practicality is the appropriate attitude to a situation. Idioms with the component *Mind* are widespread, especially in the sense of calming down, forgetting something unpleasant, getting rid of unpleasant thoughts (*get something out of your mind; set/put someone's mind at rest/ease; take a load/weight off someone's mind; take someone's mind off something; out of sight, out of mind*).

Moderation, connected with common sense, on the one hand, and restraint, on the other hand, is manifested in idioms referring to advice (recommendations, warnings) to strike a balance in all aspects of life (*cut your coat according to your cloth; mind your step; moderation in all things* etc.).

Emotionality manifests itself in the following items: idioms denoting frankness, sincerity; idioms representing the expression of various human emotions. Pessimism in idioms is reflected in the following aspects: the pessimistic state of a person; a prediction of misfortune; doubt about success; deterioration of

an already bad situation. Idioms with the lexeme *Heart* are widespread to denote emotionality and pessimism (*heart to heart; pour one's heart/soul out; open one's heart; lose heart; let your heart rule your head* etc.).

The analysis of idioms with the concepts *Heart* and *Mind* demonstrates their ability to reflect almost the entire spectrum of English national character features, namely: individualism and protection of one's own privacy, empiricism, courtesy, humour, pessimism, moderation, restraint, stoicism and, at the same time, a certain emotionality and courage. For this reason, they were chosen to search for idioms to describe the English national character in Kazuo Ishiguro's novel «The Remains of the Day».

There are different ways to translate into Ukrainian 137 analysed idioms in particular: phraseological equivalent, idiomatic analogue, calque, descriptive translation, neutral equivalent with preservation of the meaning, contextual substitution. There may be several Ukrainian phraseological units similar in meaning to one idiom or, on the contrary, several English idioms correspond to one Ukrainian phraseological unit. For example, *get your courage up; pluck up your courage or pluck up (the) courage to do something; screw up your courage* correspond *набиратися /набратися духу* (it can also be used *набратися сміливості; зважитися*, which are not phraseological expressions, but convey the meaning correctly). Thus, for certain idioms, depending on the context, there is a choice of several translation methods. For example, *keep a low profile* can be translated with the phraseological equivalent *триматися в тіні* or a neutral equivalent with preservation of the meaning: *не висовуватись*. Considering that English is a language of international communication and its knowledge is becoming more and more widespread in contemporary Ukrainian society, some idioms are used without translation; some idioms can be translated using a calque and they do not require finding a Ukrainian equivalent or a descriptive translation, for example, *off the record; the show must go on; (it's) business as usual* etc.

The English identity in Kazuo Ishiguro's novel «The Remains of the Day» manifests itself in different ways: by making the protagonist's personality features

of the English national character; demonstrating the specifics of the English communication style; enriching the novel's language with phraseological units and constructions that emphasise the national and cultural specificity of the text.

The main character, the butler Stevens, has the following features of the English national character: resilience, equanimity and restraint; individualism and protection of own privacy, unwillingness to violate others'; «social dis-ease»; pragmatism and common sense, emphasising the difference between the English and other nations; hypocrisy and class-consciousness; and courtesy. As an essential attribute of Englishness, a professional union for great butlers is also permanently present in Stevens's reflections. The only feature of the protagonist's character that does not correspond to the idea of the English national character is his bad sense of humour.

The communication style of the English characters of the novel corresponds completely to the English communication style, which is indirect. Most dialogues are characterised by lack of clarity and ambiguity. One thing is said and another is meant. In this case, words of politeness, probability, interrogative sentences, conditional mood are often used, and from time to time the interlocutors use euphemisms. Some manifestations of directness and frankness are atypical and only emphasise the general tendency to keep a distance between interlocutors, to respect confidentiality and not to be intrusive in presenting information. The American characters in the novel are mostly direct in their communication style. A notable example of the latter is the speech of the American senator Mr Lewis.

Based on the analysis of idioms and constructions with *Mind* and *Heart* components, it can be argued that the novel is full of phraseological units that correspond to the features of the English national character and the English communication style, as well as idiomatic expressions that reflect the opposite features of Englishness. However, idioms need to be studied in context to understand whether they reflect the English national character or not.

In the target language, on the example of the communication style analysis, we can observe the wide use of translation transformations, primarily omissions,

additions, transpositions, sentence integration, sentence fragmentation, and contextual substitutions. By conveying the explicit and implicit meanings of the message, these techniques make the text easier to comprehend for a Ukrainian-speaking reader. At the same time, the peculiarity of direct and indirect communication styles is preserved. The presence of a few little-known words in the target language (*шугля* (*dust-pan*)) does not affect the adequacy of the reproduction of linguacultural information.

In translating phraseological units into Ukrainian, the following methods were used: idiomatic analogue; calque; contextual substitution; neutral equivalent with preservation of the meaning; omission; phraseological equivalent. In this case, the adequacy of the reproduction of linguacultural information in the target language is maintained.

As a result, the conceptual and artistic specificity of the historical novel has been preserved in the language of translation. In depicting the peculiarities of the English national character, the translator struck a balance between foreignization and domestication and was able to convey the content and form of the original in Ukrainian quite accurately.

ENGLISH NATIONAL CHARACTER, COMMUNICATION STYLE,
IDIOMS, LINGUACULTURAL INFORMATION, TRANSLATION

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / відп. ред. Ю.О. Жлуктенко. К. : Наукова думка, 1989. 136 с.
2. Алиєва А. Д., Костик Є. В. Особливості перекладу англійських ідіом // Нова філологія : електрон. версія журн. 2023. № 89. С. 9-14. URL : <http://novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/811> (дата звернення: 29.11.2024).
3. Антонов О. В. Комунікативні стилі персонажного мовлення: лінгвопрагматичний та соціолінгвістичний аспекти (на матеріалі сучасної американської драми) : електрон. версія : автореф. дис. ... канд. філол. наук : [спец.] 10.02.04 «Германські мови» / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. К., 2017. 20 с. URL : http://eprints.zu.edu.ua/34545/1/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%2808.02%29.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації : електрон. версія словн. Львів. : Нац. ун-т ім. І. Франка ; Київ : Довіра, 2007. 205 с. URL : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/> (дата звернення: 09.01.2024).
6. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту в сучасному науково-освітньому філологічному вимірі // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : електрон. версія журн. 2017. Вип.12. С. 18-21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2017_12_7 (дата звернення: 13.11.2024).
7. Богайчук О. С. Лексичні трансформації в перекладі // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. :

електрон. версія журн. 2021. Т. 2, № 49. С. 143-146. URL : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_2/34.pdf (дата звернення: 01.12.2024).

8. Галинська О. М. Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : [спец.] 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Нац. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2012. 20 с.

9. Гордій О. М., Чигура Н. М. Переклад англійської ідіоматики у сучасній художній прозі (на прикладі роману Донни Тартт «Таємна історія») // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика : електрон. версія журн. 2023. Т. 34 (73), № 6. С. 102-107. URL : https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/19.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

10. Етнопсихологія: навчальний посібник / укл. С. М. Ольховецький, В. С. Ольховецький : електрон. версія посіб. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2019. 155 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12258/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).

11. Заваринська І. Ф. Фразеологізми з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах : лінгвокультурологічний аспект : монографія : електрон. версія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. 232 с. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25371/1/monografia.pdf> (дата звернення: 20.01.2024).

12. Заньковська Г. Д. Методи дослідження концептів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. : електрон. версія журн. 2015. Вип. 19(2). С. 102-104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_19%282%29__29 (дата звернення: 02.11.2024).

13. Іванів Р. О. Концепт «Серце» як компонент концептосфери «Людина» та його реалізація у германських і слов'янських мовах (на

матеріалі англійської та української фразеології) // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. : електронна версія журн. 2012. Вип. 24. С. 94–96. URL : <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/936> (дата звернення: 05.10.2024).

14. Кант І. Естетика / пер. з нім. Б. Гавришкова. Львів : Аверс, 2007. 360 с.

15. Кириченко Т. В. Етнопсихологія : навч.-метод. посіб. : електрон. версія посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : СКВ ; LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. – 277 с. URL : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1008403/mod_resource/content/1/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BE%20%D0%A1.%20%D0%95%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf (дата звернення: 11.01.2024).

16. Козачук А. М. Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві // Нова філологія : електронна версія журн. 2023. № 89. С. 129-136. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/Novfil/Nf2023n89/Nf2023n89.pdf> (дата звернення: 09.12.2024).

17. Комлик Н. Ю. Англійські ідіоми із сурядними словосполученнями як репрезентанти англомовної картини світу // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка : електрон. версія журн. 2022. № 2 (350). С. 51-59. URL : <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/13761> (дата звернення: 10.12.2024).

18. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. К. : Вища школа, 2008. 328 с.

19. Копельців-Левицька Є. Д. Проблематика ментальності в історичній ретроспективі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. : електрон. версія журн. 2017. Вип. 44 (2). С. 169-

172. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2017_44%282%29__41 (дата звернення: 13.01.2024).

20. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. К. : Видавничий центр Академія, 2006. 424 с.

21. Кузь Г. Т. Лексичні запозичення в діалектній фразеології говірок Чернівецької області: діяхронічний аспект // *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*: electr. version of the art. 2019. Vol. 54. URL : <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/sfps/article/view/sfps.1774/5603> (дата звернення: 09.12.2024).

22. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: Лінгвокультурологічний аспект: монографія : електрон. версія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004. 360 с. URL : <https://www.academia.edu/983532/> (дата звернення: 17.01.2024).

23. Лещенко Г. А. Один з алгоритмів перекладознавчого аналізу // *Нова філологія* : електрон. версія журн. 2012. № 50. С. 168-170. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_48 (дата звернення: 07.12.2024).

24. Лещенко Г. А., Мегрелішвілі М. О. Англійський національний характер: сучасні дослідження // *Тиждень науки-2024*. Гуманітарний факультет. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15-19 квітня 2024 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим Шаломєєв (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 98-100.

25. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень : навч.-метод. посіб. до спецкурсу для студентів філолог. ф-ту / укл. Н. Венжинович : електрон. версія посіб. 2-ге вид., допов. і перероб. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2021. 292 с. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49233> (дата звернення: 17.01.2024).

26. Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. К. : Видавничий центр «Академія», 2012. 288 с.

27. Маркова Д. С. Компонент серце у фразеологізмах на позначення почуттів людини (на матеріалі української, польської, англійської та німецької мов) // Магістеріум. Мовознавчі студії. : електрон. версія журн. 2017. Вип. 66. С. 60-64. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Magisterium_mov_2017_66_14 (дата звернення: 05.10.2024).

28. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : монографія : електрон. версія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с. URL : https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/rgf/theory_practice_translate/monografii/monohrafiia_linhvokultura_ta_perekklad.pdf (дата звернення: 13.01.2024).

29. Негрич Н. Д. Поняття «ідіома» і «фразеологічна одиниця» – спільне та відмінне у лінгвістичному розумінні // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Мовознавство : електрон. версія журн. 2013. Т. 219, Вип. 207. С. 79-81. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2013_219_207_19 (дата звернення: 12.01.2024).

30. Ніколаєва Т. М. Перекладацькі стратегії в англо-українському просторі // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації : електрон. версія журн. 2018. Т.29 (68), № 1. С.110-115. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2018_29%2868%29_1_23 (дата звернення: 02.12.2024).

31. Павленко Н. О. Структурно-семантичні й лінгвокультурологічні особливості англійськомовних фразеологізмів на позначення соціального статусу людини // Збірник наукових праць «Нова філологія» : електрон.

версія журн. 2020. Том II, № 80. С. 107-112.
URL : <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34075/> (дата звернення: 24.11.2024).

32. Пилипенко І. О. Аналіз концепта «Heart / Серце» у фразеологізмах англійської та української мови з погляду ознакового підходу // Закарпатські філологічні студії : електрон. версія журн. 2022. Вип. 21. Т.2. С. 95-100. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/21/part_2/21-2_2022.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

33. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.

34. Приходько А. Когнітивно-дискурсивні параметри (лінгво)концепту // Наукові записки. Серія: Філологічні науки : електрон. версія журн. 2020. Вип. 187. С. 421-426. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1248484.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).

35. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій // Нова філологія : електрон. версія журн. 2012. № 50. С. 201-208. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_58 (дата звернення: 05.12.2024).

36. Токвіль А. де. Про демократію в Америці. У двох томах / пер. з фр. Гр. Філіпчука, М. Москаленка; передм. А. Жардена : електрон. версія кн. К. : Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с. URL : <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm> (дата звернення: 10.01.2024).

37. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.] : електрон. версія словн. Київ: Абрис, 2002. 742 с. URL : https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/mode/1up?view=theater (дата звернення: 05.01.2024).

38. Фокс К. Спостерігаючи за англійцями / пер. з англ. М. Госовської. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 608 с.

39. Ювковецька Ю. О., Тонконог І. В. Мовні відмінності й особливості перекладу ідіоматичних виразів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. : електрон. версія журн. 2019. Т. 3, № 42. С. 101-104. URL : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v42/part_3/25.pdf (дата звернення: 02.12.2024).

40. Boyle D. How to be English... in 100 Objects, Occasions and Peculiarities. London : Square Peg, 2015. 287 p.

41. Culligan K., Dubber J., Lotten M. As Others See Us. Culture, Attraction and Soft Power : Report // British council : electr. version of report. 2014. July. URL : <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/as-others-see-us-report-v3.pdf> (access date 24.11.2023).

42. Guiberteau O. The Truth about British Stoicism // BBC : electr. version of the art. 2020. 2nd November. URL : <https://www.bbc.com/travel/article/20201101-the-truth-about-british-stoicism> (access date 12.01.2024).

43. Miall A., Milsted D. Xenophobe's Guide to the English. London : Xenophobe's Guides, 2013. 86 p.

44. Paxman J. The English : A Portrait of a People. London : Penguin books, 1999. 308 p.

45. Tocqueville A. de. Journeys to England and Ireland / transl. by George Lawrence and K. P. Mayer; ed. by J. P. Mayer : electr. version of the book. New Haven, Yale University Press, 1958. 250 p. URL : <https://ia600700.us.archive.org/15/items/journeystoenglan013498mbp/journeystoenglan013498mbp.pdf> (access date 13.01.2024).

46. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words (English, Russian, Polish, German, and Japanese). New York, Oxford: Oxford University Press, 1997. 317 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

47. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. 3-тє вид. К. : Т-во «Знання», КОО, 2006. 1056 с.

48. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / гол. ред. О.С. Мельничук. : електрон. версія словн. К. : Наукова думка, 1983. Т. 6. : У-Я. 2012. 568 с. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-0197-8/978-966-00-0197-8.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).

49. Ішігуро К. Залишок дня : [роман] / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 240 с.

50. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад. : В. М. Білоноженко та ін. ; відп. ред. В. О. Винник]. : електрон. версія словн. К. : Наукова думка, 2003. 788 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001597 (дата звернення: 12.01.2024).

51. Cambridge Dictionary : electr. version of dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (access date 06.12.2024).

52. Cambridge International Dictionary of Idioms / acad. consult. prof. Michael McCarthy. Cambridge University Press, 1998, 2002. 587 p.

53. Collins Online Dictionary : electr. version of dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/> (access date 01.12.2024).

54. Ishiguro K. The Remains of the Day : [novel]. London, Boston : Faber and Faber, 1990. 245 p.

55. Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE : electr. version of dictionary. URL : <https://www.ldoceonline.com/> (access date 05.10.2024).

56. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary : electr. version of dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/> (access date 05.10.2024).

57. Oxford Dictionary of Idioms / ed. Jennifer Speake. Oxford University Press, 1999, 2004. 340 p.

58. The Free Dictionary : electr. version of dictionary. URL : <https://www.thefreedictionary.com/>(access date 03.12.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А Тези доповіді на конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2024 Гуманітарний факультет

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців,
молодих учених і аспірантів
15–19 квітня 2024 року

Електронне видання на DVD-ROM

Запоріжжя • НУ «Запорізька політехніка» • 2024

УДК 001
Т39

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол № 10 від 04.06.2024 р.)*

Упорядник: *Ірина БОНДАРЕВИЧ*, канд. філос. наук, доцент

Редакційна колегія:

Вадим ШАЛОМЄСВ, д-р техн. наук, професор, (відпов. ред.)
Олексій КУЗЬКІН, д-р техн. наук, професор;
Василь ГЛУШКО, канд. техн. наук, доцент;
Олександр КЛИМОВ, канд. техн. наук, доцент;
Микола АНТОНОВ, канд. техн. наук;
Віра САВЧЕНКО, канд. техн. наук, доцент;
Наталія ФУРМАНОВА, канд. техн. наук, доцент;
Микола КАСЬЯН, канд. техн. наук, доцент;
Владислав КОРОЛЬКОВ, канд. екон. наук, професор;
Микола ДЄДКОВ, канд. іст. наук, доцент;
Олена ВАСИЛЬЄВА, д-р екон. наук, професор;
Ірина ПУЩІНА, канд. пед. наук, доцент;
Юрій ФІЛЕЙ, канд. юр. наук, професор;
Таїсія ГАЙВОРОНСЬКА, канд. філос. наук, доцент;
Михайло БРИКОВ, д-р техн. наук, професор;
Наталія ВИСОЦЬКА, начальник патентно-інформаційного відділу;
Наталія САВЧУК, начальник редакційно-видавничого відділу;
Сніжана ВИЧУЖАНІНА, керівник відділу наукової роботи студентів;
Юлія ЧУШКІНА, провідний фахівець відділу наукової роботи студентів

Т39 **Тиждень науки-2024. Гуманітарний факультет.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2024 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим ШАЛОМЄСВ (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. – 380 с. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-459-8

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, що здійснюються викладачами і студентами Гуманітарного факультету Національного університету «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців

УДК 001

ISBN 978-617-529-459-8

© Національний університет
«Запорізька політехніка»
(НУ «Запорізька політехніка»), 2024

<i>Каширіна І. В.</i> ПАРАТЕКСТИ В АСПЕКТІ ТРАНСЛЯЦІЇ.....	72
<i>Приходько А. М., Корнієнко Л. В.</i> ЛІМЕРИК ЯК ДИСКУРСИВНИЙ ЖАНР АНГЛОМОВНОЇ КАРНАВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	74
<i>Кузнецова І. В., Бондарєва А. І.</i> КОГНІТИВНА ПАРАДИГМА У ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	76
<i>Кузнецова І. В., Гринькова Т. Ю.</i> АНГЛОМОВНІ МЕТАФОРІЧНІ ТЕРМІНИ.....	78
<i>Куц Е. О., Балабанов Р. І.</i> ГЕТЕРОГЕННИЙ ХАРАКТЕР АНГЛІЙСЬКОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ БОКСУ	81
<i>Хавкіна О. М., Білякова Г. Є.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РЕАЛІЙ У МОВОЗНАВСТВІ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ.....	82
<i>Хавкіна О. М., Холоста О. В.</i> КСЕНОФОБИЯ У ЛІНГВІСТИЦІ	83
<i>Лут К. А., Дорофєєва С. Є.</i> СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ	86
<i>Лут К. А., Бочарська А. П.</i> АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ НА ПРИКЛАДАХ З ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ	88
<i>Костенко Г. М., Панасенко Д. К.</i> КОНТЕНТ-АНАЛІЗ У СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	90
<i>Костенко Г. М., Трубарова М. О.</i> СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	92
<i>Тарасенко К. В., Куряченко А. Д.</i> «ФОРМУЛЬНА» ПРИРОДА АНГЛОМОВНОГО ТУРИСТИЧНОГО РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ	94
<i>Підгорна А. Б., Стаценко М. А.</i> ЯПОНСЬКІ ТЕРМІНИ В ЛІТЕРАТУРІ З ЛІН-МЕНЕДЖМЕНТУ	96
<i>Леценко Г. А., Мегрелішвілі М. О.</i> АНГЛІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР: СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	98

Seiso – англ. shine, укр. слідкування за чистотою, фр. faire scintiller, нім. Sauberkeit;

Seiketsu – англ. standardize, укр. стандартизація, фр. standardiser, нім. standartisieren;

Shitsuke – англ. sustain / self-discipline, укр. самодисципліна, фр. suivre, нім. Selbstdisziplin.

Існує багато інших японських термінів, які вживаються, зокрема, в англомовних статтях (літературі) лін-дискурсу: andon, jidoka, roka yoke, yamazumi, anova, hoshin kanri, obeya. В більшості випадків ці слова надаються як назви певних інструментів лін для підкреслення «азійського» походження всієї методології. Але з іншого боку часто просто не існує повноцінного однослівного варіанту перекладу цих термінів, тому завжди за ними надається детальне пояснення значення.

УДК 39-027.542(=111)

Лещенко Г. А.¹, Мегрелішвілі М. О.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² канд. філос. наук, доц., студ. гр. ГФ-313м НУ «Запорізька політехніка»

АНГЛІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР: СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження англійського національного характеру зумовлена, з одного боку, тими змінами, що відбулись в уявленнях самих британців про себе та іноземців про них, з іншого боку, необхідністю поглиблювати знання про екстралінгвальні чинники, що сприятиме подальшому розвитку міжкультурної комунікації.

Розуміння специфіки англійського національного характеру було окреслено у XVIII-XIX століттях, зокрема І. Кантом [1], А. де Токвілем [2; 6], якими було з'ясовано, що основою характеру є індивідуалізм (А. де Токвіль), а також англійцям властиві: байдужості до думки інших, гордість, сміливість, стійкість та деякі інші риси.

Проте, чи повністю відповідає цей образ сучасності? За період з XIX століття і до сьогодні відбулися дві Світові війни, розпад Британської імперії, становлення інформаційного суспільства, продовжують посилюватись процеси глобалізації з її взаємовпливом культур та розмиванням національної ідентичності – все це так чи інакше могло позначитись на англійській ментальності. Принаймні на інтенсивності прояву тієї чи іншої риси характеру. Так, О. Гіберто, розмірковуючи про характер сучасних британців, звертається до результатів опитувань Gallup у 2012 році, і зазначає що вони (британці) більш емоційні, ніж це традиційно

уявляють іноземці. «Жорстка верхня губа» (stiff upper lip), як форма прояву екстремального стоїцизму, вже не є модною, хоча «... у британцях є чарівний стоїцизм, від затертої британської мантри «зберігай спокій і продовжуй» до палкої віри в те, що чашка чаю – єдина прийнятна реакція на кризу» [4].

Сучасна дослідниця К. Фокс, намагаючись зрозуміти, з чого складається «англійськість» виділяє: ядро англійського характеру – «соціальна не-дужість» (труднощі з соціалізацією); рефлексії – гумор, поміркованість, лукавство; світогляд – емпіризм, песимізм ослака Іа, класова зацикленість; цінності – чесна гра, гречність, скромність [3, с. 572-587].

Британська Рада у 2014 році оприлюднила звіт «Як нас бачать інші. Культура, привабливість та м'яка сила» [5], у якому були узагальнені результати опитування серед молодих британців та іноземців у п'яти країнах (Китай, Індія, Бразилія, Німеччина, США), щодо того, які, на їх думку, найбільш привабливі та найменш привабливі риси британського характеру. Зокрема, «... 44% молодих британців (15-34 років) вважають «гарне почуття гумору» однією з найкращих характеристик британців загалом, за ним слідує «дружелюбні» – 38%, «працьовиті» – 32%» [5, с. 20]. Серед найменш привабливих характеристик британці визначили такі: «забагато п'ють» – 49%, «незнання інших культур» – 28%, «занадто багато скаржаться» – 26%, «ліниві» – 26%» [5, с. 20–21].

Іноземці вищезазначених країн вважають, що британці доброзичливі і з почуттям гумору, «... але перш за все цінуються за їхню ввічливість і хороші манери. Їх також високо цінують з точки зору їх освіти та навичок і поваги до верховенства права» [5, с. 21]. Серед негативних характеристик домінують уявлення, що британці «забагато п'ють» (27%) і мають «погані харчові звички» (23%). При цьому «... приблизно кожен п'ятий міжнародний респондент визначає культурне невігластво, націоналістичні тенденції та нетерпимість серед трьох найгірших характеристик людей з Великої Британії» [5, с. 21]. Автори звіту зазначають, що на сприйняття іноземців впливає досвід перебування у Великій Британії – ті, хто там був, менш негативно ставляться до непривабливих характеристик британців [5, с. 22].

Отже, сучасні дослідження змінюють традиційні уявлення, додаючи до особливостей англійського національного характеру більше емоційності і песимізму; при цьому індивідуалізм, приватність, почуття гумору, гречність, стриманість, поміркованість, орієнтація на здоровий глузд залишаються найбільш виразними рисами «англійськості».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кант І. Естетика : пер. з нім. [Текст] / І. Кант. – Львів : Аверс, 2007. – 360 с.
2. Токвіль А. де. Про демократію в Америці : у двох томах [Текст] [Електронний ресурс] : пер. з фр. / А. де Токвіль. – К. : Видавничий дім «Всесвіт», 1999. – 590 с. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm> (Дата звернення 10.01.2024).
3. Фокс К. Спостерігаючи за англійцями : пер. з англ. [Текст] / К. Фокс. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. – 608 с.
4. Guiberteau O. The truth about British stoicism [Text] / O. Guiberteau // BBC. – 2020. – 2nd November. – [Electronic resource] Access mode : <https://www.bbc.com/travel/article/20201101-the-truth-about-british-stoicism> (Date of access 12.01.2024).
5. Culligan K. As others see us. Culture, attraction and soft power : report [Text] [Electronic resource] / K. Culligan, J. Dubber, M. Lotten // British council. – 2014. – Access mode : <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/as-others-see-us-report-v3.pdf> (Date of access 24.11.2023).
6. Tocqueville A. de. Journeys to England and Ireland : transl. [Text] [Electronic resource] / A. de. Tocqueville. – New Haven : YALE UNIVERSITY PRESS, 1958. – 250 p. – Access mode : <https://ia600700.us.archive.org/15/items/journeystoenglan013498mbp/journeystoenglan013498mbp.pdf> (Date of access 13.01.2024).

УДК 811.111'255.4

Каширіна І. В.¹, Щелупа М. А.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-313м НУ «Запорізька політехніка»

ГРАМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ: ДЕЯКІ ЗАУВАГИ

Пристаюючи до перекладу тексту, належного до певної галузі або наукової царини, перекладач двобічно вирішує питання форми. По-перше, коли встановлює жанрово-стилістичну домінанту, по-друге, коли аналізує, яке граматичне представлення має текст оригіналу і наскільки велика асиметрія мовних картин світу, що спричинюється до наявності / відсутності певних граматичних форм та категорій в тексті оригіналу й тексті перекладу.

Вочевидь, питання жанрово-стилістичної домінанти відсилає вдумливого перекладача до типології текстів: встановлюється різновид

Додаток Б. Довідка редакції про прийняття статті до друку



вул. Інглєзі, 6/1,
м. Одєса, Україна, 65101
www.helvetica.ua
mailbox@helvetica.ua

Стационар: 048 709 38 69
Vodafone: 095 934 48 28
Kyivstar: 097 723 06 08

ДОВІДКА

Видавничий дім «Гельветика» за домовленістю з Центральноукраїнським державним університетом імені Володимира Винниченка є офіційним видавцем фахового збірника «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» та займається усіма видавничо-поліграфічними процесами, до яких належить: набір статей до чергового випуску; рецензування; перевірка на плагіат; коректорська вичитка; верстка; присвоєння кожному матеріалу DOI; розміщення електронної версії видання на офіційному сайті журналу; надсилання електронної версії видання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на репозитарне зберігання та представлення на порталі в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України»; розсилка обов'язкового безоплатного примірника до наукових установ України.

Цією довідкою повідомляємо, що наукова стаття Лещенко Г. А., Мегрелішвілі М. О. «ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНФОРМАЦІЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ З КОНЦЕПТАМИ HEART I MIND» прийнята редакцією фахового збірника «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» для розміщення у Випуску 4 (211) за 2024.

Директор
Видавничого дому «Гельветика»



Олег ГОЛОВКО